

**LAISVĒS
KOVU ARCHYVAS
Nr.45**

**Laisvės kovų
archyvas
Nr. 45**

Kaunas

2013

1510-1961-14221
Pranas Zilaberis

Laisvės kovų archyvas Nr. 45

Kaunas
2013

ISSN-1392-0421

Laisvės kovų archyvas
Istorijos žurnalas, tomas 45

Redaktorius
Darius Juodis

Redakcinė kolegija:
Antanas Lukša, Jūratė Marcinkevičienė,
Edvardas Strončikas

© Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, 2013

Pranas Žiauberis

Atsiminimai

Mano gyvenimo pradžia

Raseinių apskrities Kražių valsčiaus Lekavičių kaime buvo Žiauberių lizdas, kuriame Žiauberių Žiauberiai gimė, augo ir mirė...

Mano tėtis (1876–1960) praėjusio šimtmečio pabaigoje išvyko į JAV užsidirbti. Grįžo 1910 metais ir ėmėsi statybos. Pasistatė didžiulius pastatus. Gyvenamajame name 1925 metais buvo įrengta pradžios mokykla.

1919 metais mus ištikė didžiulė nelaimė – mirė mūsų mamytė. Tėtis parsivedė kitą – negailestingą, žiaurią pamotę. Iki paaugome, daug skurdo teko iškęsti ir, nors tėtis gyveno pasiturimai, bet be mamos – ašaros.

1936 metais įstojau į Šaulių sąjungą. Po mokymų supažindino su šaulių pareigomis, prisiekęs gavau karinį šautuvą su koviniais šoviniais. Per tris kaimus buvau vienintelis ginkluotas jaunuolis.

Pranas Žiauberis, grįžęs iš Gulago. Klaipėda 1957 m.

1938 metų rudenį išėjau į Lietuvos kariuomenę. Tarnavau Raseiniuose antrojo artilerijos pulko trečioje grupėje. Grupės vadas tuo metu buvo majoras Žukauskas. 1940 metais užėjus raudoniesiems jis pasitraukė į Vokietiją, o kapitonas Grėbliūnas už poros mėnesių buvo areštuotas ir ištremtas į Norilsko gulagus. Kiti karininkai: leitenantas Ožeraitis, leitenantas Adomavičius, grįžo iš tremties ir mirė Lietuvoje, leitenantas Stasys Žukauskas, grįžęs iš gulagų, gyveno Vilniuje, apie leitenantą Šidagį žinių neturiu.

Skaudi lietuvių tautos nelaimė

Pirmoji okupanto mašina į Raseinius įriedėjo 1940 metų birželio 15-osios pusiaudienį, už pusvalandžio pasirodė pirmasis tankas. Rytą pasirodė kitos mašinos, pilnos kareivių, pabūklų, traukiamų suvargusių arklių. Eiseną užbaigė pėstininkai.

Praėjus porai dienų, per vakarinį patikrinimą į mūsų kareivines įsibrovė du gerokai įkaušę karininkai raudonarmiečiai ir stebėjo patikrinimo ceremoniją. Vienam ant rankovės buvo politruko ženklas. Įgulos budintysis turėjo vargo, kol juos išprašė pro vartus.

Gal po poros savaitių mūsų grupei ir pėstininkų batalionui buvo įsakyta rinktis į salę. Prigužėjo pilna salė kareiviukų. Įėjo ir grupės vadas majoras Žukauskas.

Pro duris įvirto trys išbalę vyrai ir, prisistatę politiniais kaliniais, pradėjo pasikeisdami plūsti Lietuvos valdininkiją ir prezidentą Antaną Smetoną. Vienas įsikarščiavęs pasisuko į majorą Žukauską ir, iškėlęs kumštį, ėmė rekti: „Nebestatysi kareivių stovėti visą valandą su šautuvu!“

1940 metų liepos 10 dieną visus, gimusius 1917 metais,

paleido namo. Žengdamas į stotį, Raseinių centre išvydau būrelį žmonių. Priėjau ir aš. Proletarai visa gerkle rėkė, kad jie jau išlaisvinti, o smetoninė valdžia pasmerkta. Pas-
tebėjau mūsų grupės vadą, stovintį nuošalyje. Ant Žemai-
čio paminklo pamato palipęs mūsų orkestro auklėtinis
taip pat juodino Smetonos režimą. Menu jo paskutinius
žodžius: „Su Vorošilovu ir Timošenka – pirmyn!“

Grižęs išvažiavau į traktorininkų mokyklą, buvusią ne-
toli Viduklės, Blinstrubiškiuose, Jančiausko dvare, kurio
šeimininkas prieš karą augino žirgus Lietuvos kariuome-
nei. Mokyklą tvarkė ir prižiūrėjo Raseinių komjaunuoliai.
Jų vyresnysis – Tamošaitis, buvęs Raseinių žemės ūkio dar-
bininkas. Priimami tik neturtingi, bet pažįstamas valsčiaus
viršaitis parašė tokią pažymą.

Nuolatiniai mokytojai buvo du, kiti važinėjo iš Rasei-
nių. Adomaitis, Lietuvos aviacijos inžinierius, dėstė apie
vidaus degimo variklius, o po pamokų su malonumu aiš-
kindavo lėktuvo variklio veikimą.

Iš mokyklos grįžau su traktorininko pažymėjimu.

1941-ųjų birželio 22-oji, sekmadienis. Rytą namiškiai
mane prikėlė su triukšmu – prasidėjo karas. Skraidė lėk-
tuvai, iš Tauragės pusės kilo didžiuliai dūmų kamuoliai...

Kaimynas Skrodenis, atėjęs pirmadienio pavakarę, prane-
šė, kad rusai prie jo sodybos stato patrankas. Abu su tė-
čiu nuėjo apsidairyti.

Antradienio rytą, kai vežiau iš ganyklų pieną, prie mū-
sų sodybos ant vieškelio jau stovėjo vokiečių kariuome-
nė. Vokietis, priėjęs prie mano vežimo, padavęs puo-
duką, liepė įpilti pieno. Po to įsakė paragauti ir tik po
to pats išgėrė. Tuo metu, kai vieni kareiviai tuštino pie-
no indus, kiti kaimyno Skrodenio kieme išstūmę rusiš-
ką automašiną bandė ją užvesti. Kai nepasisėkė, numo-
jė ranka, nuėjo.

Apie pietus į mūsų kiemą pradėjo kristi sviediniai. Dūmų kamuoliai veržėsi aukštyn – degė Kražiai...

Visa šeima suėjome į miegamąjį. Visiems norėjosi bėgti iš namų.

Pro langą kieme pamačiau mūsų giminaitį Juozą, iškėlusį rankas į viršų, ir jį apieškantį vokietį, kuris viską, ką rado kišenėse, metė ant žemės. Juozas nuleido rankas, susirinko daiktus ir grįžo į kambarį.

Grįžęs Juozas perdavė, kad vokietis liepęs jam, man ir tėčiui išeiti į kiemą. Išėjusiems į kiemą vokietis parodė stoti prie sienos, prie kurios jau stovėjo kaimynas Skrodenis su sūnumi Vaclovu ir dar vienas žmogus. Pastarajam komunistai buvo davę kambarį ir Skrodenių žemės. Atsistojęs prie Skrodenio paklausiau, kodėl juos čia pastatė. Jis nedraugiškai atsakė klausimu: „O už ką jus?“ Vokietis suriko nesikalbėti, nes mes areštuoti. Svarsčiau, kodėl, be jokios priežasties. Tačiau netrukus priėjęs kareivis Skrodenį nusivedė. Po dešimties minučių jis grįžo ir atsistojo mano dešinėje.

Priėjęs karininkas nužvelgė mus ir nusivedė Skrodenį. Liepė eiti ir mums. Perlipome tvorą. Prie karklyno sėdėjo trys kareiviai, trys kastuvėliai buvo įbesti į žemę. Vokietis riktelėjo imti kastuvėlius ir kasti duobę. Atsitiesęs pasakau kareiviams, kad jų laukėme ir kad galime jiems padėti. Staiga vienas vokietis prašneko lietuviškai! Iš netikėtumo man net kastuvėlis iškrito iš rankų, bet vokietis sukomandavo baigti kasti ir, visus nusivaręs toliau į karklyną, išrikiavo iškirstame plote. Skrodenis stovėjo prieš mus. Vokietis paėmė iš kareivio brauningą ir parodė Skrodeniui, į kurią pusę paeiti. Skrodenis, paėjęs iki vielos, peržengė ją, nusiėmė kepurę nuo galvos ir persižegnojo. Karininkas keletą kartų šovė į Skrodenį. Po to liepė mums jo kūną nunešti į iškastą negilią duobutę. Rankos ir kojos

netilpo. Tada liepė apdėti samanomis...

Namuose išsiaiškinau, kodėl žuvo kaimynas: pasirodo, Skrodenio sodyboje buvo pasilikęs sovietų kareivis, kurio mašina stovėjo klojime. Kai užėjo vokiečiai, rusas, iššokęs iš namų, puolė bėgti. Vokiečiai jį pastebėjo ir ėmė šaudyti. Bėglys įnėrė į krūmus. Taip sutapo, kad vokiečiai apkaltino Skrodenį davus ženklą rusų daliniui.

Tuo metu rusų dalinys, pasitraukęs prie Kražių, leido raketas...

1944 metų spalio 6-osios išvakarėse vokiečių kareiviai patarė mūsų šeimai trauktis į Vakarus: „Bolševikai užeis ir paims į kariuomenę“.

Taip ir buvo. Po pietų užgriuvo Raudonoji armija ir pareikalavo, kad mūsų šeima išsikraustytų iš gyvenamojo namo, nes jiems reikalingi visi kambariai.

Sovietams įžengus į Klaipėdos kraštą, avių ir raguočių bandos buvo varomos į Rytus.

Sužinojome, kad Kasčiukų kaime prie Rudaičių sodybos yra šovinių sandėlis. Prisipylę maišus parsivežėme. Kaimyno Skrodenio sodyboje prie krosnies iškasėme duobę, išklojome spaliais ir, sudėję amuniciją, vėl užkasėme.

Valsčiuose ėmė kurtis smogiamieji daliniai negirdėtu pavadinimu – „istrebiteliai“ (naikintojai).

1944 metų Kūčių dieną Jonas ir Aleksas Jurkūnai, Kleopas ir aš, Pranas, Žiauberiai, B. Budreckis iš Sodalės kaimo, broliai Stasys ir Jonas Šneideriai, Gendroliai iš Kasčiukų kaimo, Petrošiai iš Lekavičių kaimo ir Vytautas Skrodenis įžengėme į Raudgirio mišką.

Jonas Šneideris

Miške įsirengėme slėptuvę. Iki pavasario pas mus niekas neatėjo, nors žinojo, kur įsikūrėme, o ankstyvą pavasarį per ryšininką B. Budreckį atėjo partizanai iš Nemakščių–Žalpių miško. Apie tai kažkas pranešė skrebams. Jų vadas Bubulas puolė Žalpių mišką, bet, susidūręs su partizanais, gėdingai pabėgo.

Nemakščių partizanams priklausė keturi broliai Vincas, Jonas, Stasys ir Juozas Milkintai, du broliai Janušai, Povilas Juškys iš Viduklės kaimo, Povilas ir Jonas Mėlyniai, du broliai Vladas-Klajūnas ir Povilas-Jūris Cibulskiai ir Stepas Steponavičius-Bedalis.

Orui atšilus, balandžio–gegužės mėnesiais pradėjo rinktis Kražių apylinkės jaunuoliai, išvengę ėmimo į Raudonąją armiją. Broliai Vladas ir Feliksas Ražauskai, Antanas Jakubauskas, Stasys Mockus, Kleopas Rudaitis iš Kasčiukų kaimo, Juozas Steckis iš Kražių ir Petrusėvičius – visi įsiliejo į mūsų būrį.

1944 metų rudenį mes, šeši partizanai, užėjome į Sodalės kaimą pas Budreckį. Kaimynas, atbėgęs iš Paplūščių kaimo, pranešė, kad sovietų kareiviai atsiveda penkis pavogtus arklius. Mūsų vyrai pasvilino iš automatų ir kareiviai, nors ir ginkluoti, puolė į krūmus, net nepažvelgę, ar juos vejasi. Tai buvo pirmas susidūrimas su sovietais.

Praėjus keletui dienų ir vagis kareivius išvijus iš kaimų, ryšininkas Budreckis pranešė, kad Kasčiukų kaimo mokykloje vyks susirinkimas, kuriame agronomas kalbės apie žemės ūkio reikalus, žadės ūkininkams būsimą rojų. Sustabdę vieškeliu važiuojantį vežimą partizanai išlaipino agronomą miške, o seniūnui Klimui liepė važiuoti namo.

Prie Raudgirio buvo Grybų sodyba, kurioje gyveno Jonas Grybas, slapstęsis nuo kariuomenės. Vieną naktį šioje sodyboje apsinakvojo Aleksas ir Jonas Jurkūnai. Tą

Benediktas Budreckis, 1961 m.

pačią naktį Skaudvilės ir Tauragės skrebai, pasikvietę į pagalbą enkavedistus, nusiaubė Raudgirio apylinkes ir surinko gal pusšimtį jaunuolių. Juos pėsčiomis nuvarė į Skaudvilę, vėliau mašinomis nuvežė į Tauragės geležinkelio stotį ir įsakė sukrauti prisigrobtą turtą į vagonus. Prigaudę daugiau vaikinių sudarė didelį būrį, sugrūdo į gyvulinius vagonus ir išgabeno į Rytus.

Traukiniui pajudėjus iš Viduklės, Jurkūnai, pravėrę vagono duris, išsoko ir, grįžę namo, papasakojo visas nelaimes.

1945 metų kovą Raudgirio miške susitikome Bronių Indriušką iš Pamergių kaimo. Jis su penkiomis mergaitėmis atėjo į mišką pinti vainikų Stulgių bažnyčiai, nes artėjo šv. Velykos. Jis tapo mūsų ryšininku.

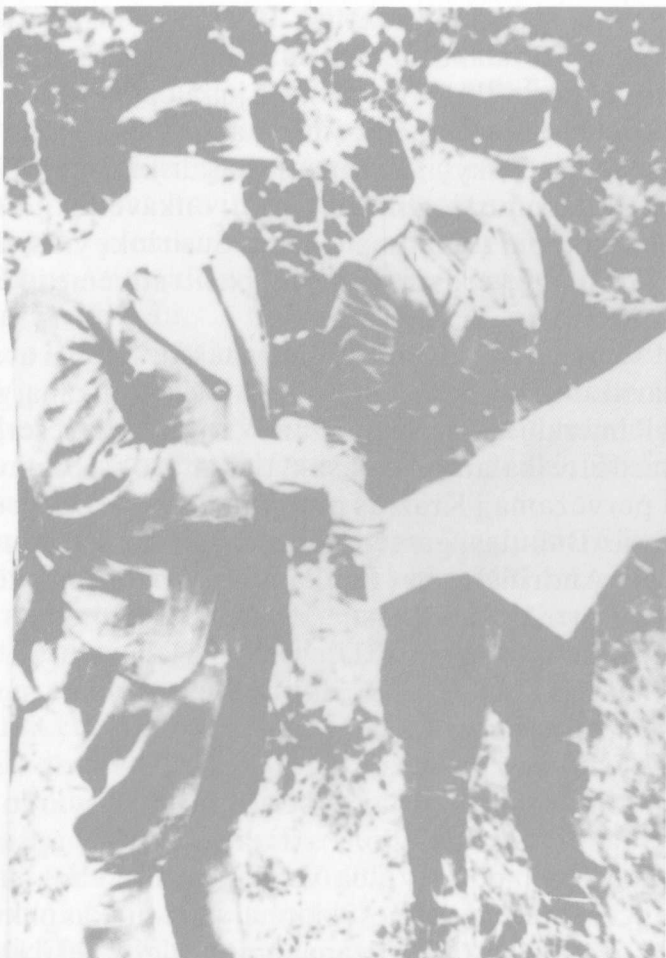
Mūsų būrys išaugo iki trisdešimties vyrų. Atėjo ir Kazimieras Urbutis, buvęs Raseinių bataliono leitenantas. Jis pergrupavo vyrus, suskirstė į skyrius. Dėl maisto trūkumo skyriai išsisklaidė. Neilgai išbuvęs, išvyko mūsų vadas, nes sirgo jo žmona.

Išsiskirstę skyriais, gavome gyventojų skundą, kad pieninės vedėjas Dabšas įspėjęs pieno nugriebimo punkte dirbančią M. Rudaitytę, jog ji į pieninę pristato per mažai grietinės. Vyrai nutarė skundiką nubausti. Paaškinau jiems, kad Dabšas prieš karą buvo turtingos Kražių pieninės nariu, dalyvavo ūkininkų susirinkimuose. Taigi vyrai nutarė tik įkrėsti skundėjui.

Kražių skrebai kaimuose buvo įkūrę štabus. Nutarėme juos išbaidyti iš kaimų, kad išsikraustytų į Kražių miestelį, o vėliau išvyti ir iš ten.

Aplankę Kuprės mišką ir netoli jo esantį Pakražančio bažnytkaimį, kuriame buvo skrebynas, grįžome į Sodalės kaimą ir apsistojome netoli ryšininko Budrecko sodybos. Budreckas pranešė, jog Lenkaičių kaime būsiąs susirinkimas. Pranešėjas atvažiuosias su apsauga ir skrebaus. Nutarėme nueiti arčiau Kražių, buvusių už nepilno kilometro, apsidairyti. Skrebus pasitikome Gerkliškės kaime. Susišaudymo metu žuvo skrebus vežusi Mikasė Staržinskaitė-Navickienė. (Toje vietoje dabar stovi paminklas partizanams.) Dieną niekur nestodami grįžome į Raudgirio mišką.

Ankstų 1945 metų liepos 12-osios rytą pamačiau ateinantį mūsų ryšininką Bronių Andriušką, kuris pranešė, jog nuo Skaudvilės Raudgirio pusėn nuvažiavo trys

*Kęstučio apygardos partizanai: Feliksas Urbonas
ir Petras Oželis*

automašinos skrebų ir enkavedistų. Prikėliau vyrus. Iš Paplūščių atėjusi ryšininkė Jakštaitė pranešė, kad kaime kareiviai. Nuėję ten vaikščiojome Plūščios upelio krantu, dairėmės – nieko nesimatė. Tąkart labai apsirikome: mes nieko nematėme, o priešai matė mus, laisvai

vaikštančius upelio krantu.

Praėjus gal valandai enkavedistai puolė iš žolių šaukdami: „V period!“ (Pirmyn!). Už jų kilo kita linija. Mes atidengėme į puolančiuosius iš abiejų kulkosvaidžių ugnį. Povilas Juškys ir Kleopas Milašauskas nuėjo į žvalgybą. Nutarėme, jog mūsų mažai, enkavedistų nenugalėsime, todėl reikia pasitraukti. Susirinkę visus daiktus ir pasiėmę verdamus pietus, pasitraukėme į Jūdgirio mišką.

1946 metų sausio 20 dieną Nemakščių skrebai areštavo partizanų ryšininką Bronių Andriušką-Pelikaną, gyvenusį Pamerkių kaime, ir partizano Živatkausko seserį, kurią tardė, reikalaudami pasakyti, kur brolis. Sunkvežimiu pervežama į Kražius mergina pabėgo. Skrebų vyresnysis Bubulas, garsėjęs žiaurumu, tardė ryšininką Bronių Andriušką, bet Pelikanui taip pat pasisekė pabėgti. Žuvo 1952 metais.

1946 metų vasara, ačiū Dievui, buvo laiminga. Stengėmės laikytis ramiai, todėl čekistams buvo sunku susekti mūsų apsistojimo vietas.

1947 metais apie sausio vidurį Jonas Šneideris-Naktis ir Antanas Kmita grįždami į stovyklą labai išvargo, nes buvo labai daug sniego. Partizanai nutarė apsistoti Rezgalių kaime pas Vincą Vaitkų ir sulipo ant šiaudų kluone. Kitą dieną, užėjęs į kluoną, šeimnininkas pakvietė juos į trobą užkasti. Partizanai prašė valgi atnešti į kluoną, nes pavojinga išlįsti iš slėptuvės, tačiau šeimnininkas užtikrino, kad kaime ramu, nėra nei skrebų, nei kariškių. Partizanai sutiko. Stalas buvo paruoštas ir vyrai sėdo valgyti. Jiems bevalgant, buvo užsukusi kaimynė Kinderienė ir vėl išėjo.

Nepraėjus nė pusei valandos, šeimnininkas pašokęs suriko: „Rusai apsupo namą!“ Kieme pasigirdo lietuviški ir

rusiški riksmi pasiduoti. Antanas Kmita, eidamas į priegonkį, numetė automatą ir, pakėlęs rankas, išėjo į kiemą. Jonas negalvojo pasiduoti, bet šeiminkė puolė prie jo, apsikabino kojas ir pasakė: „Jonuk, pasiduok, nes žūsime!“ Partizanas nusijuosė diržą su šoviniai ir, įmetęs į čia pat stovinčią vandens statinę, pakėlęs rankas išėjo į kiemą... Tarp enkavedistų buvo ir Kražių valsčiaus Adomaičių kaimo skrebas Ruzgys, pažinojęs Joną iš anksčiau.

Nuo Rezgalių kaimo iki Kaltinėnų – apie šeši kilometrai. Visą kelią abu partizanus varė iškeltomis rankomis, o skrebas Ruzgys vis ragino, šautuvo buože daužydamas į nugarą tai vienam, tai kitam. Buvo gal penkiolika laipsnių šalčio.

Parsivarę į Kaltinėnų skrebyną Joną uždarė į vieną kambarį, Antaną – į kitą. Jonui įsakė gulti ant grindų ir ėmė mediniu pagaliu mušti per padus, klausinėdami, kur kiti, su kokiais banditais susitinka, kur bunkeriai. Kadangi atsakymo nesulaukė, mušė dar pasiučiau.

Kmita neatlaikė mušimo ir pasakė žinąs, kur partizanai. Tada kankintojai nusivedė partizaną prie Raudgirio miško sodybos, įsakė Kmitai belsti į langą ir išsikviesti šeiminką. Išėjus šeiminkui Šerpetauskui, enkavedistai ėmė kamantinėti, ar yra banditų. Paskui į lauką iškyvietė šeiminkę. O tuo metu sodyboje nakvojo Kleopas Žiauberis ir Orlingis.

Šerpetausko namo priestatas buvo neužbaigtas įrengti ir pro plyšius matėsi, kas darosi kieme. Kleopas pamatė, kad prie ūkinio pastato stovi baltu apsiaustu užsimaskavę žmonės ir patraukė iš kulkosvaidžio. Visi, stovėję prie sienos, žuvo. Žuvo ir šeiminkai Šerpetauskai. Liko du mažyliai – berniukas ir mergaitė. Partizanams pavyko pabėgti.

1947 metų sausio pabaigoje enkavedistai įsiveržė į Antininkų ir Rėzgalių kaimus, krėtė visas sodybas, ieškodami partizanų. Mano brolis Kleopas Žiauberis ir jo draugas Milkintas nutarė pasitraukti iš kaimo dienos metu. Per krūmus išėjo į palaukę. Miškelyje būta enkavedistų. Vyrai, juos pastebėję, traukėsi ir buvo sužeisti: brolis į šlaunį, Milkintas į veidą. Ir šį kartą partizanų sunaikinti nepasisekė...

1947 metų vasario pradžioje, pasitaręs su vyrais, išvažiavau į Kauną, o vasario 11 dieną Laisvės alėjos ir Daukanto gatvių kampe, prie „Pieno centro“, trys enkavedistai mane sugriebė ir nutempė į Saugumo rūmus.

1947 metų kovo 4 dieną po daugybės tardymų įvyko pirmasis teismas. Kauno kalėjimo 41-oje kameroje išbuvau iki 1948 metų kovo 22 dienos. Po to išvežė į Lukiškes, kur sužinojau, jog esu nuteistas 25 metams griežto režimo lagerio ir 5 metams tremties...

Šiame name, prie Įgulos bažnyčios Kaune, Pranas Žiauberis buvo nuteistas 10 metų katorgos

1948 metų birželio 20 dieną po pietų mane išvarė į kiemą, kur jau stovėjo būrelis kalinių ir du prižiūrėtojai. Mano drabužiai per tuos metus nuplyšo. Taip vos ne Adomo kostiumu ir nuvažiavau į Oršos kalėjimą, iš ten – į Butyrkų kalėjimą, kuriame išbuvau apie mėnesį. Duonos davė... trims dienoms. Galiausiai nuvežė į Petropavlovsko kalėjimą, kuriame pirmą kartą per visą tą laiką nuvedė į pirtį, nukirpo ir nuskuto.

Po savaitės – vėl į kelionę. Šį kartą garvežys patraukė į pietus. Pro langus matėsi dykuma – jokio medelio ir žolės. Važiavome daug parų, kol vieną naktį mus pasitiko šviesos. Tai buvo Karaganda. Apnakvydino Karabaso kalėjime. Ši vietovė tarsi tiltas tarp Šiaurės ir Azijos.

Rugsėjo 9 dieną iškvietė pavardėmis, suvedė į gardą, kuriame buvo ir daugiau kalinių, ir išvežė į Kengyro lagerį. Iš P. Žiauberio tapau numeriu CB-416 ir su beveik su šimtu kitų nelaimėlių atsidūriau vario kasyklose...

*Vario kasyklos Kazachstane, Džezkazgano Rudnikas
n/n 392/2*

1955 metų gegužę Alfonsą Ruigį, žemaitį nuo Vieviržėnų, mane, dar vieną lietuvį ir didelį būrį kitų iš-tremtųjų atvežė į Balchašo molibdeno šachtas. Ten ra-dau pažįstamų lietuvių: partizaną Stepą Steponavičių-Bedalį, Joną Košį nuo Mažeikių, Vytautą Gerliką iš Kelmės ir Lietuvos kariuomenės Tauragės pulko kapelmeisterį Visocką.

1956 metais Kremliaus viršūnėse buvo nutarta suma-žinti politinių kalinių skaičių. Į mūsų lagerį atvyko 50 žmo-nių komisija, kuri vykdė aukščiausios valdžios nutarimus. 1956 metų liepos 12 dieną mums išdavė pasus ir įsakė su daiktais rinktis prie vartų. Karininkas, atlydėjęs į Kengyro

*Pranas
Daunoravičius
pasiruošęs grįžti į
Tėvynę Lietuvą.
Vorkuta,
1958 m.
rugpjūčio 17 d.*

Pranas Žiauberis Raseinių aps. Leukavičių k. 1992 m. rugpjūtis

geležinkelio stotį, su kiekvienu atsisveikino, paspausdamas ranką ir palinkėdamas laimės...

Vieną ankstų 1956 metų liepos rytą išlipau iš traukinio šventoje Lietuvos žemėje.

* * *

Kęstučio apygardos Kražių būrys 1944 metais:

Kęstučio apygardos Kražių būrio vadas lt. Urbutis-Margis. Žuvo 1945 metais.

Budreckis Benediktas, gimęs 1906 metais, iš Kražių valsčiaus, Sodelių kaimo. Mirė 1995 metais.

Jakštaitė-Lembartienė iš Kražių valsčiaus Paplūsčių kaimo.

Šerpytis ir Šerpytienė. Abu žuvo 1947 metais savo namuose.

Pranas Žiauberis-Miškinis ir Edvardas Dirmeikis prie paminklo Kęstučio apygardos partizanams Kelmės r. Kosčiukų k.

* * *

Kęstučio apygardos Nemakščių valsčiaus partizanai:
Milkintas Vincas-Senis,
Milkintas Jonas,

Milkintas Juozas,
Milkintas Stasys,
Juškys Povilas-Medžiotojas,
Janušas,
Veida-Kulka,
Mėlinis Povilas-Beržas,
Mėlinis Jonas.

* * *

Varnių valsčiaus partizanai:
Vadas – Montvydas-Žemaitis,
Durša Vladas,
Durša Juozas,
Monkus Jonas-Papa,
Mikutis-Plunksna,
Radžius,
Norkus,
Vysmantas,
Čėsna-Šilas,
Čėsna (ryšininkas).

* * *

Kaltinėnų valsčiaus partizanai:
Budginas Juozas,
Miknius Stasys-Stambuolis,
Stribys Juozas,
Siūtelis Bronius,
Reimontas Stasys,
Šerpytis Vytautas,
Vaišvila,
Rimkus Juozas.

Prisikėlimo apygardos partizanų kautynių aprašymai

1949 m. Prisikėlimo apygardos vadovybė, nujausdama, jog ginkluota kova eina į pabaigą, nurodė partizanams užrašinėti savo prisiminimus apie praėjusių metų kovas. Turbūt tuo būdu siekta ateičiai išsaugoti atminimą apie save. Tam reikalui sudaryta netgi savotiška apklausa – anketa. Žemiau pateikiame keletą tokių anketų pavyzdžių. Visi šie dokumentai surasti paslėptame partizanų archyve, o dabartiniu metu saugomi Lietuvos ypatingajame archyve.

Dokumentų kalba netaisyta

1944–1946 metų žuvusių partizanų kautynių bei susidūrimų aprašymai

Nr. 1

1944 m. gruodžio mėn., einant masinėms ablavoms Grinkiškio valsč., Valatkaičių k. burliokai nušovė tris P: Valiušį, Valiušį ir Niraitį (vardai nežinomi). Jie buvo bunkeryje, Valiušio namuose. Atrodo, kad bunkeris buvo išduotas, nes burliokai puolė naktį ir padegė visą sodybą. Bėgančius iš degančių trobesių ginkluotus P, burliokai nukovė.

Nr. 2

1945 m. sausio mėn. Šiluvos valsč. Prutgalių k. buvo nukauti du broliai P Batučiai. Jie turėjo ginklus. Kartą parėję namo be ginklų buvo užmatyti šnipo stribo Navogrocio, kuris pranešė burliokams. Šie atvykę apsupo namą ir brolius nukovė.

Žinias suteikė Vymantas.

Nr. 3

1945.10.22 atvykęs į Grinkiškio valsč. Užnagių k. pas Gudaitį Grinkiškio valsč. milicijos v-kas Rapolas pareikalavo Gudaičio atiduoti ginklą. Kada Gudaitis atnešė ginklą, Rapolas jį nušovė ir sudegino namus.

Žinias suteikė Vymantas.

Nr. 4

1944 m. pabaigoj Šiluvos valsč., Valatkiškių k. du ginkluoti P, Gudaitis ir kitas, nežinomas, nuėjo stribų šeimai duoti išpėjimo ir pagrasyti. Gudaitis ėjo į vidų, o draugas paliko sargyboje. Gudaičiui viduje bebūnant, stribų keturiolikmetis brolis, pagriebęs kaniūlę, šovė į jį ir vietoj nukovė. Draugas, apšaudęs namą, pasitraukė. Tai atsitiko pas Sudiką.

Žinias suteikė Vymantas.

Nr. 5

1945 m. sausio ar vasario mėn. Grinkiškio mst. Rapolas užmušė du brolius Guliokus. Jie, pasidarę netikrus dokumentus, buvo pabėgę Radviliškin. Susekęs tai Rapolas nuvyko Radviliškin, areštavo juos ir parsivežęs Grinkiškin užmušė.

Žinias suteikė Vymantas.

Nr. 6

1944 m. rudenį Grinkiškio valsč. Vedreikių ar Martinaičių k. Rapolas užmušė Armoną. Jis nestojo kariuomenėn, bet su draugais slėpėsi miške, bunkery. Kartą parėjęs namo, jį pagavo Rapolas ir liepė vesti parodyti, kur yra bunkeris. Armonui atsisakius Rapolas jį užmušė.

Žinias suteikė Vymantas.

Nr. 7

1945 m. birželio 22 ar 23 d. Lenčiukų k. Krakių valsč. burliokai nušovė Morkį Karolį. Jis rytą parėjo iš miško namo, o tuo tarpu ėjo ablava ir užėjo rusai. Morkis griebė vieną rusą į glėbį, bet kitas jį nušovė.

Žinias suteikė Mažvydas.

Nr. 8

1944 m. lapkričio mėn. Lenčiuose, Krakių valsč., rusai gaudė naujokus ir laikė apsupę miškus. Tuo tarpu P būrys priėjo prie trobų, kur buvo rusai. Rusai atidarė ugnį ir nukovė du P Diemenčių ir Puidoką. Kiti P pasitraukė.

Nr. 9

1946 m. vasarą, einant ablavai Pernaravos valsč. ant Aluonos kranto žuvo Matulas Pranas iš Leščių.

Žinias suteikė Gabrys.

Nr. 10

1946 m. liepos mėn. Pernaravos valsč. Milerinės miškelyje, burliokams puolant, žuvo Jaugilas Antanas, Nagreckas Viktoras, Jaloveckas Henrikas ir Jaloveckas Stasys. Paguldyti Ariogaloj. Stovyklą išdavė šnipas.

Grįždami į Ariogalą, Šliūžuose burliokai pastebėjo bėgantį į krūmus Kačiulį Stasį ir jį nušovė.

* * *

MIV

49.06.20

178

MAV

Kautynių bei susidūrimų aprašymas

1. Pagivivio k., Betygalos valsč.
2. 1944 m. spalio mėn. 8 val. kautynės tęsėsi 2 valandas.
3. Puolamos kautynės.
4. -.
5. Povilo Lukšio rinktinė, vadovaujama Pabarčiaus D. Kautynėse dalyvavo: Dudelė, Paukštis, Kukutis, Dulius, Medžiotojas ir dar dviejų slaptavardžių neprisimenu, iš viso 7 P.
6. Dudelė.
7. Vietos sribiteliai 6 asmenys.
8. Sužeistas P paguldytas pas ūkininką, jo apsaugai stovėjo patrulis. Patruliui pastebėjus gretimose soduose valkiojančius sribitelius, apie tai pranešė BrV Dudelei. Dudelė skubiai suorganizavo puolimą. Priešas buvo apsuptas ir po ilgesnių ir aštrių kautynių priešas

pakriko, pradėjo bėgioti. Energingai P puolant buvo trys sribiteliai nušauti kautynių lauke, o du jų pasidavė į nelaisvę. Vienas sribas sugriebeš ūkininko arklių pabėgo. Sribų tarpe sunaikintas sribitelių SkV Račkus Kazys (sužvėrėjęs vietos žmogus).

9. Nebuvo.

10. Iš priešo paimta: 2 automatiniai pistoletai, 3 paprasti šautuvai, 1 pistoletas ir 4 granatos.

11. Sunaikinti 5 vietos sribai.

12. Nebuvo.

13. Kautynėse pasižymėjo P Dudelė ypatinga asmeniška drąsa ir sumaniu vadovavimu, P Paukštis asmeniška drąsa.

14. Iš Dudelės, Paukščio ir kitų.

MIV

Prisikėlimo apygardos partizanai

PUŠ
49.05.12
136

VAV

Kautynių bei susidūrimų aprašymas

1. Lapkalnio miškas.

2. 1944 m. gruodžio mėn., kautynės prasidėjo 8 val. ryto ir tęsėsi iki tos pačios dienos 12 val.

3. Užvesta šnipas.

4. Šnipas Mažeika Antanas, gyv. Liutkiškės k., Josvainių valsč., Kėdainių aps. Šnipas – 1946 m. lapkričio mėn. pakartas.

5. Pabarčiaus dalinys iš 76 partizanų. Slaptavardžiai:

1. Fuksas, 2. Kukutis, 3. Patamsis, 4. Luputis, 5. Beržas, 6. Poška Pranas, 7. Plechavičiukas, 8. Abromavičius Zigmas, 9. Underis Antanas ir kt. Buvo ginkluoti: kulkosvaidžių 18 ir kitais įvairiais ginklais.

6. Kautynėms vadovavo P Pabarčius.

7. Reguliarios kariuomenės buvo apie 2000 asmenų.

8. Prieš dieną laiko pranešė dedukai dalinio vadui Pabarčiui, kad puola Liepkalnio miške esančius partizanus reguliari rusų kariuomenė apie 2000 kareivių. Rusų kariuomenės daliniui vadovavo generolas, kuris vedė kautynes ties Leningradu ir kautynėse su partizanais minimas generolas buvo užmuštas. Bolševikai labai plūdo partizanus, kad nukovė generolą, pareikšdami, kad generolas laimėjo kovą prieš vokiečius ties Leningradu, o dabar turėjo žūti nuo Lietuvos partizanų.

9. Partizanų žuvusių bei priešui patekusių nebuvo. Lengvai sužeistas vienas partizanas.

10. Savi materialiniai nuostoliai: du arkliai, 5 kulkosvaidžiai, 2 medžiokliniai šautuvai, miltų valcuotų apie 4 centnerius, lašinių apie 2 centnerius, 1 akardionas,

patalynė ir visa virtuvė su indais.

11. Priešas neteko kareivių užmuštais apie 100, tarp jų ir generolas. Sužeista apie 50 kareivių.

12. Iš Lapkalnių k. gyventojų nugriauta daržinė iš kurios buvo pastatytas tiltas per griovį kariuomenės daliniui pereiti.

13. Vykstant kautynėms apie 100 prieš kareivių iš kautynių lauko pabėgo, neklausydami savo vadų komandos. Pabėgo todėl, kad pasibaisėjo partizanų energišku gynimu ir puolimu.

14. Iš dalyvavusio tose kautynėse P Voveries.

PUV

l.e. PUŠOPSkVp.

* * *

Nuorašas

NEM

1949.06.07

Nr. 59

1 (c)

Nuorašas iš Nr. 59

MIV

Kautynių aprašymas Nr. ...

1. Šiluvos valsč. Paluknio k.
2. 1945 m. birželio mėn. 11 d. 10 val.
3. Buvo ablava ir sribai užtiko stovyklą.
4. -.
5. Šaltinio dalinys, du partizanai, Lietuvainis ir Burokas,

ginkluoti abu paprastais šautuvais ir granatomis.

6. Vadovavo Lietuvainis.

7. 30 rusų ir 15 sribų, ginkluoti: 4 kulkosvaidžiais, 18 pusautomačiais, 12 automatiniais pistoletais, 11 paprastais šautuvais ir granatomis.

8. Priešas puolė stovyklą, kada vienas miegojo, o kitas buvo išėjęs maisto į artimiausią stovyklą parnešti.

9. -.

10. Paimta nieko nebuvo, savo pateko 1 paprastas šautuvas ir vieno P visa apranga.

11. Du sribai buvo sužeisti.

12. Per kautynes sužeistas dešinės rankos Vytautui delnas.

13. Klaidą padarė Burokas, kas pasilikęs vienas stovykloje užmigo. Sribai jį miegantį užėjo ir nuginklavę pasižadino. Pasižymėjo Vytautas, - pajutęs, jog jis esąs apsuptas gyvenamame name, daugiau 10 sribų bei rusų. Šaltai orientavosi ir veržėsi pro būrius sribų, nepabūgęs nei jokių pavojų. Per jo vedamas kautynes, kada sribai ir rusai atkreipė dėmesį, tuomet ir Burokas pabėgo. Lietuvainis savo taikliais šūviais du sribus (sužeidė).

Buvo nežinota, kad menkas sužeidimas yra žymimas ir leidžiamas nešioti sužeidimo ženklas, todėl anksčiau nebuvo pažymėtas. Dabar šį pranešimą prašau laikyti tikru, vietoj buvusio Nr. 59.

14. Kautynėse dalyvavau aš pats.

(pas) Vytautas

NEMV

1949.VI.7

Nuorašas tikras.

1949.06.20

MIŠOrgSkV

Ištrauka

DAŠ

49.III.12

74

VAV

Kautynių bei susidūrimų aprašymas

1. Gersonių vienk., Krakių valsč.
2. 1945 m. birželio mėn. 24 d. 23 val. kautynės tęsėsi 25 min.
3. Užeita ant pasalų.
4. Nebuvo.
5. Tarzano dalinys, Povilo Lukšio rinktinė, 13 partizanų: Tarzanas, Dramblys, Briedis, Tigras, Lapė, Šernas, Šeškas, Barsukas, Bebras, Vilkas, Kiškis, Tauras ir Lokys-Paulius. Ginklai: 6 šautuvai, 3 automatai, 2 pusiau automatiniai šautuvai ir 2 kulkosvaidžiai (visi ginklai rusų sistemos).
6. Kautynėms vadovavo Tarzanas.
7. Reguliari kariuomenė pasalavo apie 50 rusų, ant kurių dalinys užėjo-susidūrė, o po apylinkes buvo išsidėstę apie 1500 rusų (aukščiau minimoje apylinkėje buvo atvykę 27 autosunkvežimiai, pilni kariuomenės masiniam ablavui).
8. Sužinojus apie rusų išsidėstymą, buvo nutarta iš galimo apsupimo pasitraukti, pakeičiant postovio vietą. Su temus, išsidėsčius kautynių tvarka, išsiuntus žvalgus į priekį, dalinys su visa manta išjudėjo į naują postovio vietą. Apie pusiaukelį buvo nusiūsti žvalgai į gretimais esančią sodybą pas ryšininką pasiklausti apie padėtį. Priartėjus žvalgams apie 30 metrų nuo klojimo iš už kampo iššokęs rusas sargybinis šaukdamas „stoj“ paleido seriją iš automato. Tuo pačiu metu po mūsų komandos „ugnis“ kartu partizanai ir priešas atidengė ugnį. Po kiek laiko priešas

pasitraukė ir raketas leisdamas į viršų signalizavo pagalbos. Kadangi mūsų ryšys kautynių metu buvo nutrūkęs (nes be komandos buvo atsitraukę septyni asmenys) tai likusiems partizanams iš savo tarpo turint du sunkiai sužeistu labai sunkino atsitraukimą, nes sunkiai sužeisti Lapė ir Tigras be pašalinės pagalbos negalėjo trauktis. Priešas pastebėjęs besitraukiančius ėmė persekioti apšviesdamas raketomis ir paskira automatų bei kulkosvaidžių ugnimi. Besitraukiantieji: Tarzanas, Šernas ir Barsukas dengė ugnį, Lokys nešė sunkiai sužeistą Tigrą, o Lapė būdamas kiek lengviau sužeistas pajėgė trauktis be pagalbos. Priešui taip persekiojant pasiekus mišką 1 km atstu nuo įvykio vietos pavyko atsipalaiduoti.

9. Sunkiai sužeistas Tigras po keturių dienų mirė.

10. Priešui apteko vienas šautuvas ir du šimtai šovinių.

11. Priešo vienas sunkiai sužeistas ir vienas lengvai.

12. Nebuvo.

Prisikėlimo apygardos partizanai

13. Per kautynes iššaudyta apie 500 kovos šovinių.

14. Lokiui-Pauliui asmeniškai dalyvavus.

DA?OrgSkV

DAV

* * *

MIV

49.06.20

177

MAV

Kautynių bei susidūrimų aprašymas

1. Ilgidžių k., Betygalos valsč.

2. 1945 m. liepos mėn. 1 val. Kautynės tęsėsi 2 valandas.

3. Puolamos kautynės.

4. -.

5. Povilo Lukšio rinktinė, P Dudelės vadovaujamas D. Kautynėse dalyvavo: Dudelė, Kukutis, Panisko, Medžio-
tojas, Paukštis, Kelmas, Vingis, Imperatorius ir Balandis.
Viso 9 P.

6. P Dudelė.

7. Vietos sribitelių būstinė, du sribai stovėjo lauko sargyboje, trys viduje miegojo ir vienas nuošaliai atskiroje sodyboje miegojo, viso 6 sribiteliai.

8. Iš nakties labai atsargiai apsupta sribitelių būstinė. Tik ką auštant pradėtas puolimas, stipriai apšaudant sargybą ir būstinę. Tuoju pačiu atsako ir priešas. Po pirmos ugnies vienas sargybinis nušautas, o antras jų paimtas gyvas. Pakartotinai apmaudžius priešas nutraukė atsišaudymą.

Pareikalavus pasiduoti, išskiriant sribitelių SkV Kasijaną (sužvėrėjęs vietos rusas) visi išėjo ir pasidavė į nelaisvę. Tuoju pat puolama būstinės vidun nuginkluoti likusius. Pirmam įbėgus Dудelei ir Paukščiui, būstinėje nieko nerasta. Darant kratą P Paukštis randa užlipusį ant aukšto pasislėpusį pakulose sribitelių SkV Kasijaną. Visus areštavus, tuoj Dудelė ir Paukštis nubėga į gretimą sodybą, staiga per langus įsiveržia vidun ir nuginkluoja likusį sribitelį.

9. Nebuvo.

10. Iš priešų paimta du automatiniai pistoletai, 1 pušiau automatinis šautuvas, 3 paprasti šautuvai, 1 pistoletas, 12 granatų ir apie 1000 štk. šovinių.

11. Sunaikinti: sribiteliai.

12. Nebuvo.

13. Kautynėse pasižymėjo Dудelė ir Paukštis ypatinga asmeniška narsa ir Dудelė sumaniu vadovavimu.

14. Dудelės, Paukščio, Balandžio ir kitų P pasakojimu.

MIV

* * *

PUŠ

19.05.14

140

VAV

Kautynių bei susidūrimų aprašymas

1. Gintaučių k. Šiluvos valsč.
2. 1945 m. liepos mėn. 27 d. 10 val. Kautynės tęsėsi 1 valandą.
3. Buvo saugoma partizanų šeima nuo išvežimo į

Sibirą. Sargyboje buvo P Vingela ir P Riškus. Minimą šeimą atvažiavo vežti dvi rusų automašinos ir susidurta su priešu.

4. -.

5. Saugumiečių dalinys iš 10 P: Gandis, Smilga, Jurgis, Vingela, Lesinčius, Peleckis, Riškus, Barzdukas, Mechanikas ir Petka. Ginkluoti: 1 kulkosvaidis, 1 minosvaidis, 2 pusautomatiniai šautuvai, 7 paprasti šautuvai.

6. DV Gandis.

7. Priešo buvo 50 MVD ir 30 stribų. MVD ginkluoti 7 kulkosvaidžiais, 32 pusautomatiniais šautuvais ir visi kiti automatiniais pistoletais. Stribai buvo ginkluoti: 2 kulkosvaidžiais, 9 pusautomatiniais šautuvais, 5 automatiniais pistoletais ir 14 paprastų šautuvų.

8. Sargyboje stovėjo P Vingela ir P Riškus, apsiginklavę kulkosvaidžiu ir pusautomatiniu šautuvu. Staiga pasirodė dvi automašinos, pilnos prisėdusios rusų, kurie važiavo išvežti partizanų šeimas. Abu sargybiniai atidarė ugnį, bet kulkosvaidis padarė kliūtį, todėl automašinos buvo apšaudomos tik vienu pusautomatiniu šautuvu. Priešas iš mašinų iššoko į griovį, išsidėstė ir atidengė ugnį į partizanus. Partizanų dalinys išgirdęs sargybinių susišaudymą atvyko į kautynes ir pradėjo prieš apšaudymą. Kautynės tęsėsi vieną valandą. Nukautas rusų leitenantas. Partizanų šeima iš namų pasitraukė.

9. Partizanų dalinys aukų neturėjo (išskyrus vieną sužeistą mergaitę).

10. Nėra.

11. Priešo nukauta 6 asmenys, jų tarpe 1 leitenantas ir 6 sužeisti. Mašina sušaudyta – išvesta iš rikiuotės.

12. Sužeista viena mergaitė. Priešas iš keršto sudegino partizanų šeimos visus trobesius.

13. Kautynėse pasižymėjo P Vingela ir P Riškus. Vingela

taikliu šūviu nušovė rusų leitenantą, dėl ko pas priešą kilo panika ir iš kautynių išvedė vežamosios šeimos mergaitę.

14. Iš P Vingelos, kuris dalyvavo kautynėse.

PUV
l.e. PUŠOpSkV p.

* * *

PUŠ 49.05.14
138

VAV

Kautynių bei susidūrimų aprašymas

1. Šiluvos valsč. Žaiginio miške.
2. 1945 m. liepos mėn. 27 d. 16 val. kautynės tęsėsi 10 minučių.
3. Šnipas užvedė stovyklą.
4. Šnipas Redeckis Kazys, gyv. Sudeikių k., Šiluvos valsč. Bausmę įvykdė saugumiečių dalinys.
5. Stovykloje buvo saugumiečių dalinys iš 5 P ir 2 civilių šeimos, kurios buvo pasitraukusios nuo išvežimo. P slaptavardžiai: Jurgis, Vingela, Lesinčius, Peleckis ir Riškus. Ginkluoti: 2 pusautomatiniai šautuvai ir 3 paprasti šautuvai.
6. Vadovavo Jurgis.
7. Stovyklą puolė 40 MVD, 15 stribų ir šnipas. Šnipas ėjo pirmas ir buvo ginkluotas pusautomatiniu šautuvu. MVD ginkluoti 6 kulkosvaidžiais, 25 pusautomatiniais šautuvais, 9 automatiniais pistoletais. Stribai ginkluoti buvo: 1 kulkosvaidžiu, 7 pusautomatiniais šautuvais, 4 automatiniais pistoletais ir 3 paprastais šautuvais.

8. Priešas puolė visai nepasiruošusius stovykloje esančius penkis partizanus ir dvi šeimas, kurios buvo pasislėpusios nuo išvežimo. Netikėtas priešo puolimas ir ugnis sukėlė paniką, todėl P nesipriešino ir su šeimomis pasitraukė iš stovyklos.

9. P sužeistų bei nukautų nebuvo. Sužeista viena civilių šeimos mergaitė, kurią P išnešė iš stovyklos.

10. Priešui pateko 400 kovos šovinių netvarkoje – sugadintas pusautomatinis šautuvas ir visas stovyklos įrengimas.

11. Priešas nuostolių neturėjo.

12. -.

13. Tose kautynėse pasižymėjo P Peleckis ir Riškus išnešdami sužeistą mergaitę.

14. Iš P Vingelos, kuris dalyvavo tose kautynėse.

PUV

l.e. PUŠOpSkV p.

* * *

PUŠ

49.05.14

139

VAV

Kautynių bei susidūrimų aprašymas

1. Šiluvos valsč., Žalgirio miške.

2. 1945 m. liepos mėn. 27 d. 23 val.

3. Užeita ant pasalų.

4. -.

5. Saugumiečių dalinys: 6 P, Gandis, Vingelis, Smilga,

Pėtka, Barzdukas ir Mechanikas.

6. Vadovavo Gandis.

7. 20 MVD ir 12 sribų. MVD ginkluoti 5 kulkosvaidžiais, 7 automatiniais pistoletais, 8 pusautomatiniais šautuvais ir granatomis. Stribai 2 kulkosvaidžiais, 6 pusautomatiniais šautuvais ir 4 paprastais šautuvais.

8. Kadangi buvo įeita į pasalas, tai priešas atidengė ugnį iš trijų pusių.

9. Žuvo dalinio vadas Gandis ir vienas sužeistas P Barzdukas (vėliau pagijo).

10. Priešo nieko nepaimta, o P neteko 3 paprastų šautuvų ir 3 granatų.

11. Du rusai ir vienas sribas buvo sužeisti.

12. -.

13. Klaidą padarė dalinio vadas Gandis, kad ėjo į priešų užimtą stovyklą, nes P Vingela DV papasakojo, kad

Prisikėlimo apygardos partizanai. Iš kairės Aidas-Vaidila, Juozas Paliūnas-Rytas.

priešas užėmė stovyklą, bet DV užsispyrė patikrinti stovyklą, nes DV tvirtino, kad po kautynių priešas nepasaluos ir nesaugos stovyklos.

14. Iš P Vingelos, kuris dalyvavo aukščiau paminėtose kautynėse.

PUV

l.e. PUŠOpSkV p.

* * *

MIV

49.06.20

192

Ištrauka iš RADV 49.05.11, rašto Nr. 85

MAV

Kautynių bei susidūrimų aprašymas

1. Grinkiškio valsč., Valatkaičių pelkė.
2. 1945.VIII.apie 4 d. 10 val.
3. Buvo masinės ablavos, pasirodo, kad priešas galėjo pasekti grįžtančius partizanus į stovyklą.
4. -.
5. Povilo Lukšio rinktinė, Lenčių dalinys, 22 partizanai, Rimgaudas-Rytas, Dudelė, Tėvas, Rasas, Belskis, Dūlis, Krivis, Stiga, Komaras, Taranas, Pempė, Žąsinas, Perkūnas, Gavienas, Tilvikas, Skaburskis, Norkus, Jaščuldas, ir dar 4 nežinomi slaptavardžiai bei pavardės. Ginkluoti 2 kulkosvaidžiais, 4 paprastais šautuvais ir granatomis.
6. Vadovavo Rimgaudas-Rytas.

7. MVD daliniai, apie 500 asmenų. Ginkluoti 4 sunkiais ir 42 lengvais kulkosvaidžiais, 320 pusautomačiais, 80 automatiniais pistoletais, 54 paprastais šautuvais, 1 minosvaidžiu ir granatomis.

8. -.

9. Žuvo 4 partizanai: Perkūnas, Norkus, Skaburskis ir Jaščuldas.

10. Paimta nieko nebuvo. Priešui pateko 1 kulkosvaidis, 4 automatiniai pistoletai, 3 pusautomačiai, 2 paprasti šautuvai, 400 kovos šovinių, 5 partizanų visa apranga ir visas stovyklos įrengimas.

11. Žuvo 4 burliokai ir 2 treniruoti šunys, dar buvo sužeistų.

12. -.

13. Partizanai, didelės jėgos buvo netikėtai staiga užpulti, todėl pasipriešinti buvo sunku. Teko su mažu pasipriešinimu apleisti stovyklą.

Tose kautynėse pasižymėjo P Rimgaudas-Rytas, šaltai jausdamas išvedė sergantį draugą ir savo taikliais šūviais nušovė burliokų kapitoną ir jų mokytą šunį, kurio burliokai labai gailėjo.

Skaburskis, Norkus ir Jaščuldas yra tikros pavardės.

14. Žinias suteikė partizanas Vingelis.

(pas) Algimantas RADV

Pastaba: prisiunčiama papildomai prie DAŠ rašto Nr. 73, rašytas 49.03.12.

l.e. MIŠOpMobSkV p.

DAV
49.III.12
72

VAV
Kautynių bei susidūrimų aprašymas Nr.

1. Meiliškių miške, Grinkiškio valsč.

2. 1945 m. rugpjūčio mėn. 6 d. 12 val. Kautynės tęsėsi apie vieną valandą.

3. Vyko miško valymas, rusai išsidėstę vilnimi košė mišką.

4. -.

5. Dudelės dalinys (Lukšio rinktinės) P buvo 3: Rasas, Žąsinas, Pempė ir civilis dėdukas.

6. Kautynėse vadovavo Rasas.

7. Priešo MVD ir MGB daliniai iš 100 rusų.

8. Stovykloje pastebėjo P, kad iš šiaurės atslenka rusų gaujos, išsidėstę kas 10–20 metrų vilnimi. Stovykloje partizanai pastebėjo rusus, bandė mestis į šoną, bet irgi sutiko rusų pasipriešinimą. Tuomet P buvo priversti trauktis per Meiliškių k. laukus į gretimas Meiliškių pelkes. Meiliškių k. laukuose P netikėtai sutiko rezerve stovėjusius rusus, susidedančius apie 30 asmenų. Lauke pirmame susišaudyme žuvo P Pempė ir civilis dėdukas. Rasui ir Žąsinui pavyko atsišaudant atsitraukti apie 500 metrų, nors priešas stipriai apšaudydamas persekiojo... P atsitraukė netoli Meiliškių pelkių, rusai, matydami P nesusivis, griebėsi ūkininkų arklius ir raiti vijosi. Kadangi Žąsinas buvo jau pirmo susišaudymo sunkiai sužeistas ir matydamas, kad priešas bus suvytas, guloms atidengė į priešą ugnį. Kadangi išbaigė visus šovinius ir mato, kad priešas apsuptas, padėjo sau po galva granatą, ją išsprogdindamas

atėmė savo gyvybę ir žymes (kad nenustatytų priešas asmenybės). Tuo laiku nors ir sužeistam Rasui pavyko atsipalaiduoti nuo priešo.

9. Savų žuvo: Žąsinas, Pempė ir civilis dėdukas – Gudaitis.

10. Priešui pateko 1 pusiau automatinis šautuvas, 1 paprastas šautuvas ir 2 pistoletai.

11. Nėra.

12. -.

13. Nėra.

14. Iš P Raso pasakojimo.

DAV

* * *

Ištrauka

DAV

49.III.12

82

VAV

Kautynių bei susidūrimų aprašymas

1. Lepšynės vienk., Betygalos valsč.

2. 1945 m. spalio mėn. 13 d. 20 val. Kautynės tęsėsi 5 minutes.

3. Puolamos kautynės. Iš anksto buvo žinota, tik kad gyvena ginkluotas stribas (šeimininkas).

4. -.

5. Paukščio dalinys, Povilo Lukšio rinktinė, 12 partizanų: Paukštis, Balandis, Aras, Jokeris, Kukutis, Nėgusas, Paniskus, Jaunutis, Jaunuolis, Kairys, Kubiliūnas

Prisikėlimo apygardos partizanas Juozas Paliūnas-Rytas.

ir Lokys-Paulius. Ginklai: 2 kulkosvaidžiai, 2 pusiau automatiniai šautuvai, 7 automatai ir 1 šautuvas, ginklai rusų sistemos.

6. Kautynėms vadovavo Paukštis.

7. Betygalos sribukynės 3 sribai, ginklai: 1 rusiškas šautuvas, 35 šoviniai ir 2 granatos.

8. Išsidėstę vilnimi iš dviejų šonų supant namą, pirmieji Paukštis ir Lokys užėję už antro namo šono pastebėjo kortomis lošiančius 3 sribus. Paukštis ir Lokys trumpai pasitarė ir staigiai trenkdami buožėmis į langus sukomandavo „rankas aukštyn“. Bet sribai vietoj „pakelti rankas“ griuvo žemėn, o tuo pačiu momentu vienas sribas, teurėjęs šalia savęs užtaisytą šautuvą atkakliai atsišaudė. Į namą paleidus keletą serijų ir pareikalavus pasiduoti, pasigirdo iš vidaus balsas „pasiduodam“. Pirmieji prišliaužė prie namo ir apšviesdami namą Jaunuolis ir Lokys per langą sulindo į vidų, iškratė sribus ir paėmė čia pat ant žemės numestus ginklus. Kadangi sribai paimant ginklus priešinosi KLT sprendimu buvo nutarta – sušaudyti.

9. Nebuvo.

10. -.

11. Priešo žuvo 3 sribai, paimta 1 rusiškas šautuvas, 30 šovinių, 2 granatos ir viena kiaulė 200 kg.

12. Nebuvo.

13. -.

14. Lokiui-Pauliui asmeniškai dalyvavus.

(-)
DAŠOrgSkV
DAV

Ištrauka

DAŠ

49.III.12

75

VAV

Kautynių bei susidūrimų aprašymas

1. Ruseinių vienk., Josvainių valsč.
2. 1945 m. spalio mėn. 23 d. 22 val. Kautynės tęsėsi 0,5 val.
3. Išduota ir užvesta išdaviko (buv. partizano, stojusio).
4. Krutkis Teodoras, gyv. Dotnuvos valsč. Vainutiškių k. Po šios išdavystės išdavikas Krutkis vėl sugrižo į provokatoriaus Sokolovo gaują.
5. Paukščio dalinys, Povilo Lukšio rinktinė, 4 partizanai: Medžiotojas, Jokeris, Balandis ir Lokys-Paulius, ginklai: 1 kulkosvaidis (rusų sistemos), 1 dešimtukas, automatas ir šautuvas (rusų sistemos).
6. -.
7. MGB dalinys ir sribai iš 70 as.
8. Atsitiktinai užėjus pas gyventoją, išdavikas Krutkis kombinuodamas suvilioti ir daugiau buvo kvietęs, neva „svarbiu reikalu“, buvo taip pat atėję daugelis civilių pasivakaroti. Nepastebint rusai išsidėstė apie sodybą ir laukė ženkle pradėti pulti. Išdavikas Krutkis visiems esant kambaryje, išsekė išeinantį pasižvalgyti. Stokį nušaudamas, davė ženklą rusams pulti. Rusai, gavę ženklą, priartėjo prie namo per 30–50 metrų ir atidarė smarkią kulkosvaidžių ir automatų ugnį į namą. Pirmuoju momentu teko serijoms į namą visi kas gyvas ar negyvas griuvo ant žemės, šliauždami durų link. Kurie vietoje nebuvo nukauti, iššliaužę į lauką taip pat negeresnę

poziciją rado, nes be perstojo šviečiant raketoms ir lygiai pozicijai priešui labai buvo patogų kliudyti į atskirus taikinius. Po stiprios ugnies, sekanti komanda „rebiata v period“ buvo puolant sumestos granatos į vidų ir supuolė rusai ir sribai, kurie dar buvo gyvi, atskirais šūviais pribagainėjo. Po to viskas buvo peržiūrėta ir surinkti lavonai. Moterų ir vaikų lavonai buvo sumesti į uždegtas trobas, vyrų lavonai buvo nuvežti į Kėdainius ir gatvėje suguldyti. Pabėgusią Jasaitę, kaltinamą kaip ryšininkę, rusai ir sribai sugavę trumpai patardė, gyvą įmetė į baigiančias degti trobas.

9. Žuvęs partizanas Medžiotojas, Mažeikienė, Mažeikaitė Genė, Mažeikaitė Bronė, Mažeika Vytautas, Mažeika Albinas, Mažeika Izidorius, Mažeikaitė Veronika, Kerza, Stokis Juozas, Stokienė, Stokio sūnus, Jankauskas Jurgis, Šaras Kazys, Jasaitytė Genė ir dviejų asmenų pavardės nenustatytos. Per kautynes buvo sunkiai sužeistas vienas civilis asmuo, bet pabėgo.

10. Priešui pateko 1 kulkosvaidis, 1 pusiau automatinis šautuvas, naganas ir 300 šovinių.

11. Priešui per daug apsupus, nuo stiprios ugnies turėjo keletą sužeistų, nors iš partizanų nešaudė niekas.

12. Žuvo 16 civilių asmenų ir sunkiai sužeistas 1 civilis asmuo. Sudegė Mažeikos visa sodyba su keturiais trobešiais.

13. -.

14. Lokiui-Pauliui asmeniškai dalyvavus.

(-)

DA?OrgSkV

DAV

Ištrauka

DAV

49.III.12

77

VAV

Kautynių bei susidūrimų aprašymas Nr.

1. Ruseinių miško 13 kv., Josvainių valsč.

2. 1945 m. gruodžio mėn. 31 d. 13 val. Kautynės tęsėsi apie 5 minutes.

3. Sulig šnipų pranešimu rusai surado stovyklą nepasiruošę.

4. Šnipai tikrai nenustatyti.

5. Paukščio dalinys, Povilo Lukšio rinktinė, 12 partizanų: Dulitlis, Vanagas, Kukutis, Kairys, Jaunutis, Margis, Inkaras, Paukštis, Šarūnas, Giela, Ūsorius ir Lokys-Paulius. Ginklai: 1 kulkosvaidis, 3 pusiau automatiniai šautuvai, 2 automatai ir 1 šautuvas. Ginklai rusų sistemos.

6. Kautynėms vadovavo Šarūnas.

7. MGB dalinys apie 70 rusų, ginkluoti kulkosvaidžiais, pusiau automatiniais šautuvais ir automatais.

8. Pasigirdus įtartiniems garsams savanoriškai Šarūnas, Dulitlis, Giela, Ūsorius ir Lokys išėjo pasižvalgyti. Išėjęs į liniją tuoj pat buvo pastebėti priešo žvalgai. Tuoj pat buvo nutarta grįžti į stovyklą ir pranešti apie esamą padėtį. Grįžtant į stovyklą, pusiaukelyje pasigirdo keletas šūvių, čia pat apie 20 metrų atstumu keletas rusų pastebėję atiden-gė ugnį, bet laiku pastebėjęs Šarūnas įspėjo, ir iš automato leidęs du šūvius čia pat vietoje nušovė rusų karininką, kuris tuo pat metu taikėsi į jį. Palydėti stiprios rusų ugnies pasitraukėme, likusieji iš stovyklos pasitraukė nepastebėti.

9. Nebuvo.

10. Priešui pateko 1 šautuvas, vienas pistoletas, 200 šovinių kartu su stovyklos manta.
11. Priešo žuvo 1 karininkas.
12. Nebuvo.
13. Nėra.
14. Lokiui-Pauliui asmeniškai dalyvavus.

(-)
DAŠOrgSkV

* * *

PUŠ
49.05.14
143

VAV

Kautynių bei susidūrimų aprašymas

1. Tandžiogalos k., Grinkiškio valsč.
2. 1946 m. kovo mėn. 12 d. 11 val.
3. Užvedė šnipas.
4. Šnipas Visockis, gyv. Daužnagių k., Grinkiškio valsč. Šnipui bausmė neįvykdyta.
5. Saugumiečių dalinys iš 10 partizanų: Jurgis, Lesinčius, Peleckis, Riškus, Veversys, Ripka, Barzdukas, Mechanikas, Naujokas ir Bitė. Ginkluoti: 1 kulkosvaidžiu, 2 pusautomatiniais šautuvais, 3 automatiniais pistoletais ir 4 paprastais šautuvais.
6. Vadovavo P Jurgis.
7. 70 MVD ir 8 stribai. Iš viso 78. Buvo ginkluoti: 13 kulkosvaidžių, 45 pusautomatiniais šautuvais, 12 automatiniais pistoletais, 8 paprastais šautuvais ir 1 minosvaidžiu.

8. Priešas buvo šnipo užvestas ant partizanų sodybos, kurioje jie dienavojo, todėl iš apsupimo pasitraukti buvo sunku.

9. Kautynėse žuvo 7 partizanai: Lesinčius, Ričkus, Bitė, Veversys, Barzdukas, Mechanikas ir Naujokas.

10. Paimta laimikio nebuvo. Savi materialiniai nuostoliai: 1 kulkosvaidis, 1 pusautomatinis šautuvas, 2 automatiniai pistoletai, 4 šautuvai, 600 kovos šovinių šautuvui, 400 šovinių pusautomatiniam pistoletui, 6 granatos, 3 žiūronai, 2 pistoletai 7 cl., 1 pistoletas 9 cl. ir 2 „Nagan“.

11. Priešo 1 žuvis ir keturi sužeisti.

12. -.

13. Dauguma partizanų kautynėse darė klaidas, kaudamiesi stačiom, nes toks didelis taikinyš padidino aukų skaičių.

14. Iš P Vingelo, kuris dalyvavo kautynėse.

(R DV 49.04.30 rašto Nr. 75).

PUV

l.e. PUŠOpSkV p.

* * *

Ištrauka iš RAD 49.05.10

MIV

49.06.20

Nr. 89

MAV

Kautynių bei susidūrimų aprašymas

1. Šiluvos valsč., Žaiginio miškas.

2. 1946.III.19. 10 valandą. Kautynės tęsėsi 20 minučių.
3. Priešui buvo suruoštos pasalos.
4. -.
5. Saugumiečių dalinys, 5 partizanai: Smilga, Varnius, Vingela, Jurgis, Stirna. Ginkluoti 3 pusautomačiais, 2 automatiniais pistoletais, granatomis ir turėjo vienus žiūronus.
6. Vadovavo Smilga.
7. MVD daliniai, 26 burliokai, ginkluoti 4 kulkosvaidžiais, 16 pusautomačiais, 4 automatiniais pistoletais, 2 paprastais šautuvais ir granatomis.
8. Trijų partizanų ginklai neveikė, priešas buvo silpnai apšaudomas, todėl vėliau gavo nukentėti partizanai.
9. Žuvo dalinio vadas Smilga ir Varnius.
10. Paimta nieko nebuvo, priešui pateko vienas pusautomatinis, vienas automatinis pistoletas, du 9 mm pistoletai, parabėlis, afenas ir 1 žiūronai.
11. Žuvo trys burliokai, o keturi buvo sužeisti. Vėliau dar du mirė.
12. -.
13. Klaida buvo padaryta pačių partizanų, kad pagailėjo vežimo. Pirmus šūvius leido priešui pro galvas, kad priešas iškristų iš vežimo ir vežikui netektų. Priešas kai iškrito iš rogių ir atkreipė į partizanų, partizanų t-jų ginklai neveikė, todėl turėjo partizanai nukentėti.
14. Žinias suteikė partizanas Vingela, tų kautynių dalyvis.

(pas) Algimantas RADV

MIV

* * *

MIV
49.06.20
194

MAV

Kautynių bei susidūrimų aprašymas

1. Šiluvos valsč., Žaiginio miestelis.
2. 1946.V.3 d., vakare 9 val.
3. Buvo užpulta sribų būstinė.
4. -.
5. Šilaviškių ir saugumiečių daliniai, 13 partizanų: Dikas, Jurgis, Vingela, Lietuvainis, Peletskis, Hamyras, Stirna, Viršaitis, Zygmas, Šiūra, Šarūnas, Richardas, Kerpinas. Ginkluoti 1 kulkosvaidžiu, 6 pusautomačiais, 3 automatiniais pistoletais ir 3 paprastais šautuvais.
6. Vadovavo Dikas.
7. Trys ginkluoti sribai, o kiti MVD agentai. Ginkluoti vienu automatinio pistoleto ir dviem paprastais šautuvais.
8. Sribai miestelyje jautėsi labai saugiai.
9. -.
10. Paimti du paprasti šautuvai ir vienas automatinis pistoletas, savo nieko neprarasta.
11. Žuvo trys sribai ir du MVD agentai.
12. -.
13. Sribai ir MVD agentai miestelyje jautėsi labai saugiai ir buvo labai įkyrūs vietiniams gyventojams. Laidotuvių proga dar atvykęs iš Šiluvos MVD pareigūnas, kuris buvo nemažai žmonių kraujo išgėręs, susisprogdino su granata. Ši operacija palengvino apylinkės gyventojų ir partizanų gyvenimą.

14. Tose kautynėse dalyvavau aš pats ir partizanas Vingela.

(pas) Algimantas RaDV

l.e. MIŠOpMobSkV p.

* * *

Ištrauka iš RADV 49.05.09 rašto Nr. 90

MIŠ

49.06.20

188

MAV

Kautynių bei susidūrimų aprašymas

1. Grinkiškio valsč., Gegužinės k.
2. 1946.VI.9 d. 6 val. po pietų.
3. Netikėtas susidūrimas.
4. -.
5. Šnabo dalinys, 7 partizanai: Šnabas, Rasas, Paukštis, Mauras, Gavienas, Milicininkas, Inkaras. Ginkluoti 1 kulkosvaidžiu, 3 pusautomačiais, 2 automatiniais pistoletais ir granatomis.
6. Vadovavo Šnabas.
7. Garnizonai, MVD ir sribai, iš viso 140. Ginkluoti 16 kulkosvaidžiais, 84 pusautomačiais, 27 automatiniais pistoletais, 13 paprastais šautuvais, 2 žiūronais ir granatomis.
8. -.
9. Žuvo dalinio vadas Šnabas.

10. Paimta nieko nebuvo, savo netekta automatinis pistoletas, 9 mm pistoletas, afenas ir trys granatos.

11. Žuvo 2 burliokai ir dar buvo sužeistų.

12. -.

13. Dalinys buvo daręs didelių operacijų, priešas pradėjo smarkiai persekioti. Priešas pasekė dalinį į Vakatkaičių pelkes, jis aiškiai žinojo, kad ten dalinys yra pasislėpęs ir apie tą vietą, pelkę, tris dienas pasalavo, kol susidūrė su aukščiau minėtu daliniu.

14. Žinias suteikė partizanas Vingela.

(pas) Algimantas RADV

l.e. MIŠOpMobSkV p.

* * *

Ištrauka iš RADV 49.05.10 rašto Nr. 88

MIV
49.06.20
186

MAV

Kautynių bei susidūrimų aprašymas

1. Šiluvos valsč., Žalakių kaimas.
2. 1946.VII.18 d. 10 val.
3. Daryta operacija ir netikėtai atvažiavo sribai.
4. -.
5. Saugumiečių dalinys, 4 partizanai: Rasas, Paukštis, Vingela ir Stirna. Ginkluoti vienu kulkosvaidžiu, vienu pu-sautomačiu ir dviem automatiniais pistoletais.

6. Vadovavo Rasas.

7. Šiluvos 5 sribai. Ginkluoti vienu kulkosvaidžiu, vienu automatinio pistoletu, vienu pusautomačiu ir dviem paprastais šautuvais.

8. Sribai nesitikėjo toje vietoje pavojų, kai ugnis buvo atidaryta, tai pas juos įvyko didelis pakrikimas.

9. -.

10. Operacija buvo užbaigta tvarkingai, savo nieko neprarasta.

11. Vienas sribas buvo sunkiai sužeistas, vėliau mirė.

12. -.

13. Javai ir krūmai sudarė sunkumą partizanų mažai jėgai išgautyti sribus, todėl sribai gavo pabėgti.

14. Žinias suteikė partizanas Vingela, tų kautynių dalyvis.

(pas) Algimantas RADV
MIV

* * *

PUŠ

49.05.14

141

VAV

Kautynių bei susidūrimų aprašymas

1. Šiaulėnų valsč. Debeikių k.

2. 1946 m. rugsėjo mėn. 8 d. 22 val.

3. Partizanai darė puolimą.

4. -.

5. Rykštės dalinys. Trys partizanai: Juozas, Lietuvainis ir Vingela. Ginkluoti: 2 automatiniai pistoletai ir 1 pušautomatinis šautuvas.

6. Vadovavo Lietuvainis.

7. Vietiniai 5 sribai, ginkluoti 5 šautuvais.

8. Stribai buvo labai žiaurūs ir jausdavosi drąsiai, todėl aukščiau paminėti partizanai nutarė sribus sunaikinti.

9. Nėra.

10. Paimti 3 šautuvai, o partizanai nieko nenustojo.

11. Žuvo vieno sribo žmona ir 3 sribai.

12. -.

13. Pasižymėjo Lietuvainis ir Vingela, šaltai verždamiesi į ginkluotų sribų butus. Stribai, netikėtai užklupti, buvo apimti baimės ir jie nežinojo, kokios partizanų jėgos, todėl neatsižadė. Du pasidavė į nelaisvę, o trys

Iš kairės: Aidas-Vaidila, Juozas Paliūnas-Rytas

bėgo. Vieną P Lietuvainis pasivijęs sribą nuginklavo, parsivarė į butą, o du pabėgo.

14. Iš RADV Lietuvainio kautynių aprašymo 1949.04.28.

PUV

l.e. PUŠOpSkV p.

* * *

Ištrauka iš RADV 49.05.12 rašto Nr. 84

MIŠ

49.06.20

189

MAV

Kautynių bei susidūrimų aprašymas

1. Betygalos valsč., Alfredavos k.
2. 1946.IX.23. Nakties 10 val.
3. Buvo partizanų užpultas sribas.
4. -.
5. Rykštės dalinys, 6 partizanai: Rasas, Paukštis, Vingela, Stirna, Jurgis ir Peleckis. Ginkluoti 1 kulkosvaidžiu, 2 pusautomačiais, 3 automatiniais pistoletais ir granatomis.
6. Vadovavo Rasas.
7. Vienas sribas, ginkluotas 1 paprastu šautuvu, 150 šoviniai ir granatomis.
8. Sribas gyveno kaime, mūriniame name ir nieko nebijojo.

9. -.

10. Paimta 1 paprastas šautuvas, 150 kovos šovinių ir 3 granatos. Savo nieko neprarasta.

11. Žuvo vienas sribas, buvo paimti jo ginklai ir dalis turto.

12. -.

13. Sribas netikėtai užpultas ir gavęs pro langą ugnį, visai nepasipriešino, bet su ginklu pasislėpė. Tose kautynėse pasižymėjo Vingela ir Stirna, su savo draša per langą įsiveržę į ginkluoto sribo butą. Surado sribą, pasislėpusį ant aukšto su ginklu. Sribas pamatė paskutinį pavojų ir paleido du šūvius, bet nepataikė, o gavęs iš Vingelos ir Stirnos taiklią ugnį buvo sunkiai sužeistas, greit mirė.

14. Žinias suteikė partizanas Vingela, tų kautynių dalyvis.

(pas) Algimantas
RADV

* * *

Ištrauka iš NEMV 49.06.08 rašto Nr. 127

MIV
49.06.20
197

MAV

Kautynių bei susidūrimų aprašymas

1. Šiluvos valsč., Rekštiškės miškas.

2. 1946.IX.27. 6 val., kautynės tęsėsi 1 val.
3. Pradėjo puolimą sribai, vėliau vykdė puolimą partizanai.
4. -.
5. Savosios jėgos: 2 daliniai, Ridiko dalinys 7 P ir Drako dalinys 10 P.
6. Kautynėms vadovavo Drakas.
7. Puolė kaime esančius partizanus 40 rusų ir 30 sribų.
8. Sribai užpuolė Ridiko dalinį, kambaryje buvo nužudyti 3 P, žuvo dalinio vadas Ridikas. Aš, Vytautas, tose kautynėse nedalyvavau, bet sužinojęs, kad žuvo dalinio vadas Ridikas, P Genys ir P Vyturys, nutariau atkeršyti priešui, todėl suorganizavau užpuolimą. Netoli nuo mūsų stovėjo Diko dalinys, susijungė į vieną dalinį ir puolėm priešą.
9. Žuvo 3 P, dalinio vadas Ridikas, P Genys ir Vyturys.
10. Savo prarasta vieno veršio mėsa, o iš priešų atimta viskas, kas buvo konfiskuota iš gyventojų.
11. Žuvo 8 sribai, paimtas vokiškas kulkosvaidis (MG) ir vienas rusiškas automatas. Per kautynes atimtas iš priešų buvęs areštuotas tų namų šeimininkas.
12. Per kautynes buvo sudeginti išvaduoti šeimininko trobesiai.
13. Kautynėse pasižymėjo Dikas, kuris toms kautynėms vadovavo, o Vytautas pasižymėjo tuo, nepabūgęs stiprių priešų jėgų suorganizavo puolimą (kuris pavyko ir išvadavo areštuotą savininką).
14. Kautynėse dalyvavau aš pats.
(pas) Vytautas NEMV

l.e. MIŠOpMobSkV p.

PUŠ
49.05.14
142

VAV

Kautynių bei susidūrimų aprašymas

1. Diržionių k., Betygalos valsč.
2. 1946 m. spalio mėn. 6 d. 19 val.
3. Partizanai darė maisto rinkliavą ir kadangi tame dvare buvo ginkluotas asmuo, tai jie nutarė jį nuginkluoti.
4. -.
5. Rykštės dalinio 6 partizanai: Lietuvainis, Paukštis, Dondiega, Vingela, Juozas ir Peleckis. Buvo ginkluoti: 2 pusautomatiniai šautuvai, 3 automatiniai pistoletai ir 1 šautuvas.
6. Vadovavo Lietuvainis.
7. Aktyvistas, ginkluotas šautuvu ir 3 granatomis.
8. Ginkluotas aktyvistas buvo mūriniame name. P Vingela įsiveržė į aktyvisto gyvenamą namą pro langą. Aktyvistas, apimtas baimės, su šautuvu pasislėpė ant gyvenamo namo aukšto. P Vingela užlipo ant gyvenamo namo aukšto, apšvietęs kišenine elektros lempute, nuginklavo aktyvistą. Aktyvistas likviduotas.
9. Nėra.
10. Paimtas prieš vienas šautuvas, 3 granatos ir 100 kovos šovinių.
11. Vienas aktyvistas ir aukščiau paminėti ginklai.
12. Nėra.
13. -.
14. Iš RADV kautynių aprašymo rašto Nr. 61 49.04.29.

PUV
l.e. PUŠOpSkV p.

DAV
49.III.12
76

Ištrauka

VAV

Kautynių bei susidūrimų aprašymas Nr. ...

1. Jaugilių miškas 7 kv., Krakių vaslč.
2. 1946 m. lapkričio mėn. 1 d. 11 val. Kautynės tęsėsi 3 minutes.
3. Užvesta šnipo.
4. Šnipas neišaiškintas.
5. Paukščio dalinys, Povilo Lukšio rinktinė. Kautynėse dalyvavo 4 partizanai: Sakalas, Klierikas, Vanagėlis ir Lokys-Paulius. Buvo ginkluoti 2 pusautomatiniai šautuvai, 1 automatas ir 1 šautuvas (ginklai rusų sistemos).
6. Vadovavo Lokys.
7. MGB dalinys apie 50 rusų, ginkluoti kulkosvaidžiais, pusiau automatiniais šautuvais ir automatais.
8. Šalia stovyklos Lokys, nugirdęs įtartinus garsus, nuėjo įsitikinti. Pastebėjęs nuo stovyklos atstu apie 150 metrų praeinančius rusus, nepastebėtas sugrįžo stovyklon ir painformavo draugus apie padėtį. Buvo nutarta, išsidėsčius nuo stovyklos ribų apie 50 metrų, palaukti, kas vyks. Išsidėsčius po 15 minučių buvo nuspręsta, jog rusai stovyklos bus neradę ir nuėję pro šalį, todėl nutarta likusią stovykloje mantą ir 1 automatą (nes vienas partizanas Fui-Fui su pistoletu buvo išėjęs pas gyventojus) paimti ir pakeisti stovyklą. Lokys, vykdydamas uždavinį, priartėjęs prie stovyklos apie 5–6 metr. atstu, staigiai iššoko vienas rusas, nukreipdamas ginklą prieš, bet momentas buvo taip

staigus (kiti rusai buvo kiek toliau 8–10 metrų atstumu, tuo momentu nepastebėjo, kaip Lokys staigiai susiorientavęs paleido vieną seriją (8 šovinius) automatiškai bendrai į visus, nes visi kiti rusai buvo išsidėstę apie stovyklą gulom šalia nuo vienas antro per 1–2 metrus, ir staigiai metėsi atgal. Tuo pačiu momentu priešas atidarė iš automatų ir kulkosvaidžių stiprią ugnį ir besitraukiantį Lokį 15 metrų atstumu sužeidė. O tuo pačiu momentu pasitraukusį Vanagėlį mirtinai sužeidė (į stovyklą Lokys vyko vienas). Likę Sakalas ir Klierikas atrado pasitraukusį Lokį ir jam sužeistam suteikė pirmąją pagalbą.

9. Iš partizanų žuvo Vanagėlis.

10. Priešui pateko 2 automatai, 1 naganas, 300 šovinių kartu su visa stovyklos manta.

11. Žuvo 1 rusas.

12. Nebuvo.

13. Sunkiai sužeistą partizaną Vanagėlį rusai radę, besitraukdami iš miško, užnėrė už kaklo virvę ir vilko 900 metrų į palaukę. (Šitą faktą matė vietos gyventojai.)

14. Lokiui-Pauliui asmeniškai dalyvavus.

(-)

(Paulius)

DAV

* * *

Nuorašas

P Op 1

Pranešimas apie kautynes Nr. 1

1. 1948.VII.6. Krakių valsč., Pušynės miško 18 kv.

2. Miškas tankus jaunuolynas.

3. Giedra, saulėta, matomumas blogas.
4. 6 d. 19 val. 10 min.
5. a) 7, b) 2, c) 3, d) 6, e) nėra.
6. a) 2, b) 1, c) nėra, d) 3, e) nėra.
7. Provokatoriai.
8. Žygio vorele.
9. Miške tankiuose krūmuose prie tako.
10. Nežinojo.
11. Vorele žygiuojant taku, šalia už 10 m sujudėjo krūmai. Daliniui duotas ženklas gulti, po to dešinys ir kairys sparnas pradėjo supti krūmus ir kairio sparno savųjų vienas pastebėjo priešą, kuris buvo partizano uniformoje su ženkla is ir garsiai įspėjo dalinį, kad bus savieji nešaudyti. Tuo pat metu kiti iš dešinio sparno pastebėjo taip pat priešą ir galėjo paimti ant sargo, bet įspėti nešauti susilaikė. Tuomet paklausus slaptažodžių ir slapyvardžių, priešas, nieko neatsakęs, metėsi į tankumyną ir pabėgo. Po to dalinys buvo permestas į kitą biržės pusę priešui už akių išsidėstyti po vieną ir priešas išėjo į aikštę, jį pamačius pradėjo rankom moti ir šaukti: atekite čionai, nebijokite. Provokatoriui priartėjus buvo apsup-tas ir nuginkluotas.
12. 6 d. 19 val. 40 min.
13. a) nėra, b) nėra, c) nėra, d) nėra, e) nėra.
14. a) -, b) -, c) -, d) -, e) -.
15. a) -, b) -, c) 2, d) raketninkas su 8 raketomis ir žiūronai.
16. a) -, b) -, c) -, d) -, e) -.
17. Nėra.
18. Nėra.
19. Nėra.
20. Gera.
21. Keleiviui ir Gaudinskui vadovaujant buvo užeita

priešui už akių, kur apgaulingu būdu, priešui galvojant, kad saviškiai, buvo paimtas provokatorius.

22. Nėra.

23. 7 d. apie 200 burliokų kratė pušyną, 11 d. apie 40 burliokų kratė – pastebėta miške, kurie vėliau išėjo. 12 d. apie 100 burliokų vis kratė pušynės mišką.

24. 6 d. bėgdamas provokatorius paėmė iš ūkininko arklių, bėgo einant tam ir dar kitam ūkininkui pranešti. Tas pats provokatorius patiko juos ir apmušė, kad jie eina pranešti. Po to jiems surišo rankas ir vaizduodamas partizaną juos laikė pas ūkininką, grasindamas nušauti. Vėliau paleido.

26. Nėra.

27. Sudraskytas asmens liudijimas.

28. 1948.VII.13. (pas) Gaidys ir dar vienas parašas neišskaitomas.

Nuorašas tikras

1948 m. rugsėjo mėn. 20 d. Nr. 18

Aidas

KUSOrgSkV

* * *

Nuorašas

Pranešimas Nr. 9

1. 1948.VII.19.

2. Lukošius Teodoras, Prano, 1928.IX.8, Paliepių k., Ariogalos valsč. NKVD agentas.

3. Išduoti du šnipai.

4. Pagal KLT sprendimą už šnipinėjimą ir aktyvią veiklą prieš partizanus.

5. DUS.

6. Pas likviduotąjį rasta metrikų pažymėjimas du lapai.

7. 1948.VII.30 (pas) Beržas DUSV.

Kvota

1948 m. liepos mėn. 19 d., aš, DUSV Ala, pravedžiau kvotą apie šnipą Lukošių Teodorą, gyv. Paliepių k., Ariogalos valsč., kaltinamą už šnipinėjimą priešo naudai, kuris parodo – aš, Lukošius Teodoras, gimęs 1927 m. rugpjūčio mėn. 8 d., priešo naudai dirbu jau antri metai. 1948 m. gegužės mėn. 22 d. būdamas užverbuotu šnipu vedžiojau rusus ir stribus po savo apylinkės vietoves sekti partizanus ir žmones, pas kuriuos atrodo gali užėti partizanai. Be to prisipažįstu, kad eidamas savo tarnybos pareigas, eidavau į savaitę po tris kartus sekti savo rajoną su slaptažodžiu „pakeltas pjautuvas“. Kvočiau (pas) Beržas, kvočiamojo parašas (pas) Lukošius.

Liudininkų parodymai

Mes, žemiau pasirašę, Dagilys ir Genys, tvirtiname, kad Lukošius Teodoras tikrai šnipinėjo ir aktyviai veikė prieš apylinkės žmones ir partizanus, prieš masinį žmonių išvežimą 1948 m. gegužės mėn. 22 d. Liudininkų parašai: Dagilis, Genys.

KLT sprendimas

DUS KLT savo 1948 m. liepos mėn. 19 d. posėdyje svarstė šnipo Lukošiaus Teodoro, gimusio 1928 m. rugsėjo

mėn. 8 d., gyv. Paliepiukų k., Ariogalos valsč., kaltinama KLT nuostatu 3 § b str. byla. KLT apklausus kaltinamąjį Lukošių Teodorą ir liudininkus nustatė, kad Lukošius Teodoras, būdamas Ariogalos valsč. NKVD šnipu, išdavinėjo žmones ir sekė partizanus.

Lietuvos laisvės kovos vardu KLT pripažino Lukošių Teodorą kaltu pagal KLT nuostatų 3 § b str. ir nusprendė nubausti mirties bausme – pakariant. KLT pirmininkas (pas) Beržas. Nariai: Maironis, Karvelis.

Nuorašas tikras – KUSOrgSkV

* * *

Nuorašas

F Op 1

Pranešimas apie kautynes Nr. 2

BRAV.1948.VIII.9

1. 1948.VIII.2. Krakių valsč., Vantainių k.
2. Lygi, atskira sodyba, vieškelis, iš kitos pusės krūmai.
3. Giedra, matomumas geras.
4. 2 d. 15 val.
5. a) 2, b) -, c) -, d) 4, e) -.
6. a) 6, b) -, c) -, d) -, e) -.
7. Kolchozo organizatoriai.
8. Krūmuose 50 metrų nuo vieškelio.
9. Sunkvežimio važiuota vieškeliu.
10. Nežinojo.
11. Privažiavus mašinai 100 metrų bėgta už akių ir duotas ženklas stoti. Mašinai nesustojus ir šoferiui norėjus pro

šali pasprukti, paleista dvi serijos iš automato.

12. 2 d. 15 val. 2 min.
13. a) -, b) -, c) -, d) -, e) -.
14. a) 3, b) 1, c) 2, d) -, e) -.
15. a) -, b) -, c) -, d) -.
16. Nieko.
17. Nėra.
18. Nebuvo.
19. Nebuvo.
20. Gera.
21. Pasiryžę ir drąsūs Jaunius ir Klajūnas.
22. Nėra.
23. Nuo 2 d. iki 9 d. Zambiškio ir Pušynės miške slankiojo nuo 15 iki 30 burliokų garnizonas.
24. Zambiškio ir Pušynės miške sekimas tęsiasi.
25. 2 s. paimtas areštuotas vienas pilietis. 4 d. suimta 1 pilietė ir iki šiol tardoma ir kalinama.
26. Sunkiai sužeistas mirė.
27. Partijos bilietas Nr. 4469320 vid. Pasas Nr. 561352.
28. Š. m. VIII.10 (pas) Gaidys. KUS gauta 1948.IX.20. Nr. 82.

Nuorašas tikras: Aidas
DESOrgSkV

Visuomenė daugumoje žiūri su pasitenkinimu, bet kadangi žuvo vienas geras diedukas, kai kas apgailėstauja.

e. DEV p.

Nuorašas

Nr. 17

Pranešimas

1. 1948.VIII.6 d.
2. Sologubovienė Efresenija, 1887.II.25. Rusijoje, Josvainių valsč., Svylių k., MGB agentas.
3. Pagal KLT sprendimą už išdavimą partizanų stovyklos.
4. DUS.
5. Pas likviduotąjį rastas laikinas asmens liudijimas.
6. 1948.VIII.18. (pas) Beržas. DUSV.KU gauta 1948.IX.15. Nr. 45

Kvota

1948 m. rugpjūčio mėn. 6 d., aš, DUSV Ala, pravedžiau kvotą apie šnipę Salogubovienę Efreseniją, gyv. Svylių k., Josvainių valsč., kaltinamą už išdavimą partizanų stovyklas, kuri parodė: Aš, Sologubovienė Efresenija, gimus 1887 m. vasario mėn. 25 d., prieš naudai dirbu jau keturi metai. 1946 m. rugsėjo mėn. 7 d. esu išdavusi partizanų stovyklą ir iki šiol sekdavau Svylių mišką ir gyventojus. Kvočiau – Ala, (kvočiusio paras)

Liudininkų parodymai

Mes, žemiau pasirašę, Pelėda ir Varna, tvirtiname, kad Sologubovienė Efresenija, Jakovo, gyv. Svylių k., Josvainių valsč., tikrai išdavė partizanų stovyklą. Liudininkų parašai: Pelėda, Varna.

DUS KLT sprendimas

DUS Karo lauko teismas savo 1948 m. rugpjūčio mėn. 6 d. posėdyje svarstė šnipės Sologubovienės Efresenijos, gim. 1887 m. vasario mėn. 26 d., gyv. Svylių k., Josvainių valsč., kaltinama KLT nuostatų 3 § b str. byla. KLT apklausęs kaltinamąją Sologubovienę Efreseniją ir liudininčius, nustatė, kad Sologubovienė Efresenija, būdama Josvainių valsč. MGB šnipe, išdavė partizanų stovyklą. Lietuvos laisvės kovos vardu KLT pripažino Sologubovienę Efreseniją kalta pagal KLT nuostatų 3 § b str. ir nusprendė nubausti mirties bausme – sušaudant. KLT pirmininkas Beržas, nariai: Šarūnas, Kęstutis.

Nuorašas tikras – (pas) Aidas
KUSOrgSkV

* * *

Nuorašas
F Op 1
DUS

Pranešimas Nr. 1

1. 1948.VIII.6. Josvainių valsč., Svylių k.
2. Atskira sodyba, lygi vietovė 5 a. miškas.
3. Giedra, matomumas geras.
4. 6 d. 9 val. 10 min.
5. a) 4, c) 2, d) 2.
6. a) 4, c) 3, d) 1.
7. Garnizonas.

8. Prie namo 2 sargyboje. (Jokeris, Kęstutis 2 į vidų. Šarūnas ir Karvelis).

9. Ginklai šalia namo sudėti ant stalo, o žmonės nusirengę prausėsi viduje.

10. Nežinojo.

11. Priartėjus prie namo nieko nežinant. Jokeris pastebėjo ginklus, kuriuos čia pat paėmė. Kęstutis stovėdamas šalia kito namo išgirdo viduje triukšmą komanduojujant „ruki verch“. Jokeris, pastebėjęs iš kambario išbėgant ginkluotą rusą, iššovė, kliudymas buvo taiklus, bet priešas, būdamas sunkiai sužeistas, prisidengdamas vietovėmis pasislėpė gretimame name. Antras iššokęs nuogas pro kitą namo pusę pabėgo. Kambaryje Karveliui ir Šarūnui įėjus staigiai į kambarį ir sukomandavus „ruki verch“ 2 čia pat stovintieji pakėlė rankas, o du esantieji gretimame kambaryje pabėgo. Beklausant, kas tokie ir bedarant kraują, abu rusai staigiai puolė glėbin. Šarūnas, būdamas stipresnis, savo priešą parbloškė ir čia pat vietoje nušovė. Karveliui turint stipresnį priešą, Šarūnas pagalbėjo.

12. 6 d. 9 val. 30 min.

13. Nebuvo.

14. a) 3.

15. B) 2, e)1.

16. Nebuvo.

17. Nebuvo.

18. Nebuvo.

19. Nebuvo.

20. Labai gerai.

21. Gerai. Šarūnas buvo gerai susiorientavęs. Jokeris buvo bailys.

22. Jokeris per greitai pasitraukė.

23. Nuo 1948.VIII.6 iki VIII.9 buvo sekamos Svilių ir Pelutuvos pamiškės, kaip kurie kvartalai buvo perkratyti.

Kratoms dalyvavo garnizonas, milicija, aktyvas: iš viso apie 500 asmenų.

24. Nuo 1948.VIII.6 iki šiol daugiausiai yra sekama Svylių–Pelutuvos pamiškės, daugiausia saugoma Šušvės vąga ir brastos.

25. Nebuvo.

26. Nėra.

27. Nėra.

28. 1948.VIII.15.

(pas) Beržas

DUSV

KUS gauta 1948.IX.5. Nr. 48.

Nuorašas tikras: Aidas

KUOrgSkV

Žinios atatinka tikrenybei. Už pasiaukojančią drąsą ir ypatingą orientaciją, nugalėjus savo tiesioginį priešą ir

Maironio rinktinės partizanai

išgelbėjus draugą iš pavojaus, siūlau P Šarūną apdovanoti pasižymėjimo ženklų. Už gerą orientaciją ir drąsą PP Karvelį, Kęstutį ir TRIV Jokerį, siūlau padėkoti raštu.

KUV

* * *

Nuorašas

AUŠ

48.VIII.12.

Nr. 10

GŠ

Gautas pranešimas, kad Šilainių miške, Krakių valsč., sučiuptas (iš buvusių dviejų) vienas slapukas – provokatorius vokiečių, kurių tikslas buvo sekti ir ieškoti P stovyklų. Perduodu ištisą provokatoriaus kvotos išrašą:

„Esu Karik Kurt, 2.. m. vokiečių, prieš karą gyvenau Štutgarte. Tarnavau vokiečių kariuomenėje. 1945 m. papuoliau į rusų nelaisvę. Paleistas apsigyvenau Karaliaučiuje. 1948 m. vasario mėn. atvykau į Lietuvą ir kurį laiką vaikščiojau Suvalkijoje ir apie Kauną. Apie balandžio mėn. 15 d. apsigyvenau Taujėnų valsč. pas ūkininką. Š. m. gegužės mėn. 22 d. kartu su tuo ūkininku mane suėmė ir patalpino su išvežamaisiais daržinėje. Aš iš ten pabėgau ir iki birželio mėn. 2 d. vaikščiojau po žmones. VI.2. pagal Kėdainius milicijos buvau suimtas ir pristatytas į Kėdainius. NKVD pulkininkas mane užverbavo eiti į partizanus, sužinoti jų stovyklas ir vėliau apie tai pranešti. Aš su tuo sutikau. Man už draugą davė lietuvį, kuris atvyko iš Kauno, Sokolovo siųstas. Su juo susikalbėjau lenkiškai.

Š. m. liepos mėn. iš 5 į 6 d. naktį mane su šiuo nepažįstamu atvežė į Krakių NKVD. Mus atlydėjo Kėdainių NKVD pulkininkas ir du majorai, kurie, pašnekėję su Krakių NKVD viršininku, mus išodinę į mašiną, atvežę ties Šilainių k. pagal Šušvę paleido. Iš čia mes slapta atėjome į mišką. Ginklus ir drabužius gavau iš Kėdainių NKVD. Žemėlapyje mums buvo nurodyta ir išaiškinta, kad kelias tarp Šilainių ir Paliepių, nuo jo į rytus sekti 23, 12, 11 ir daugiau nepamenu, miško kvartalus. Mano draugas buvo ginkluotas šturmgėveru ir granatomis. Taip pat žinojo ir šias apylinkes. Apie 25 m. amžiaus, pailgo veido, padžiuvęs, akys rudos, vidutinio tamsumo. Tą dieną perėjome į kitą vieškelio pusę, kur mums nebuvo skirta sekti. Mano draugas nuėjo pas vieną pilietį maisto. Atnešęs sakė, kad ant keturių asmenų prašęs. Taip pat priminė, kad iš tų namų vienas yra miške partizanų. Po to gulėjome tankumyne ir pajutome žingsnius. Aš pastebėjau, kad esama daug ir pirmas atrodė rusų leitenantas. Nežinojau, ką daryti, mums subruzdus, pradėjo mumis supti. Mano draugas bėgo pirmas, o aš paskui, kur ant aikštės buvau sulaikytas. Nežinojau, kas mane stabdo, pasidaviau.“

Gaila, kad nepavyko paimti antrojo, būtų buvę daugiau naudingų žinių. Pagal PDV pranešimą, šiuose plotuose yra dažnos pasalos nakties metu, o dienos metu slapukai.

(-)
Už AUV
Nuorašas tikras: Džiugas???
Adj
49.03.11

(PLAD) ištrauka

DES

48.X.31

Nr. 199

Pranešimas Nr. 1 (2)

1. 1948.X.8, Ariogalos valsč., Negirvos k.
2. Lygi, atskira sodyba.
3. Mažas debesuotumas.
4. 1948.X.8. 20 val. 20 min.
5. a) 10, b) -, c) 4, d) 6.
6. a) 5, c) 4, d) 1.
7. Stribai.
8. Išsidėstę „Vilnin“, pusračiu, nuo namo apie 50 metrų gulom.
9. Visi buvo kambaryje.
10. Nežinojo.
11. Sutartam ženklui – švilpukas vieną kartą – atidengta ugnis ir iššauta viena raketa. Po stiprios ugnies sušvilpus du kartu buvo paduota komanda pasiduoti, bet į tai nebuvo jokio ženklo, name buvo ramu ir niekas neatsiliepė. Po mažos pertraukos buvo sumestos per langą 3 granatos ir po striukos ugnies buvo degamas namas. Padegus namą, iš namo iššoko pro langą nuogas 7 metų vaikas, kuris papasakojo, kas randasi kambaryje (vaikas buvo paleistas). Po penkių minučių iš degančio namo išbėgo trys vyrai, iš jų du ginkluoti. Vienas su savimi turėjo raketniką, antras automatą. Pirmasis išbėgęs iš namo pakėlė rankas pasiduoti (nes buvo be ginklo), antrasis išpuolęs iš namo iššovė 2 raketas ir leidosi bėgti, trečias iš paskos ginkluotas atidarė į mus ugnį, prisidengdami netoli esančiais krūmeliais pabėgo.
12. 8 d. 20 val. 50 min.
13. Nebuvo.

14. a) 4, c) l.
15. Nebuvo.
16. Nebuvo,
17. Nebuvo.
18. Nebuvo,
19. Nebuvo.
20. Gera.
21. Nebuvo.
22. Nebuvo.
23. Nebuvo.
24. Nebuvo.
25. Nebuvo.
26. Per kautynes iššaudyta 500 šovinių.
27. -.
28. 1948.X.20.

(pas) Alantas
PLAV
DEV
DEŠOrgSkV

* * *

Ištrauka

F Op 1

DEV

1948.XI.30.

Nr. 255

Pranešimas Nr. 5 (PEID 2)

1. 1948.X.27. 20 val., Kėdainių aps., Gudžiūnų valsč.,
Vledzinavos progimnazija.

2. Kalnuoti upelio krantai.
 3. Lietus, vėjas, tamsu.
 4. X.27. 20 val.
 5. a) 3, b) 2, c) 1.
 6. a) 1, b) 2.
 7. Partinis kolchozų vedėjas.
 8. Buvo prieita prie namo vieno lango dviejų, o vienas išorės sargyboje.
 10. Nežinojo.
 11. Nebūta.
 12. X.27. 10 val. 25 min.
 13. Nėra.
 14. Nėra.
 15. Rašoma mašinėlė.
 16. Nėra.
 17. Nėra.
 18. Nėra.
 19. Nėra.
 20. Gera.
 21. Kukutis ir Arūnas priėjo prie reikiamo name lango, Kukučiui trenkus su buože į langą, kurį išmušus ir apšvietus, mikliai Arūnas įlindo į vidų. Arūnas perdavė prie lango stovinčiam Kukučiui rašomą mašinėlę.
 22. Nebūta.
 23. Nebūta.
 24. Sekimas vykdomas.
 25. Buvo 3 mokiniai areštuoti vieną parą.
 26. -.
 27. -.
 28. 1948.XI.22.
- (-) PEIV

Pastaba. Nors netoli Gudžiūnų k. ir įvykio vietoje gyveno ginkluotas, bet trūkstant dauginimo priemonių

teko pavesti įvykdyti šią operaciją.

Už sumanų ir drąsų šios operacijos atlikimą P Kukutį ir P Arūną siūlau padovanoti padėkos lapu.

DEV

(Išreikšta padėka Kukučiui ir Arūnui 49.II.16.

(Parašas)

* * *

F op l
Ištrauka

DES
1948 m. XII. 12 d.
Nr. 276

AUV
Pranešimas Nr. 6 (PLAD 4)

1. 1948.XI.6 d. Ariogalos valsč. Paginivio k., Juodžių miške 37 kv.

2. Miškas – pamiškė.

3. Rūkas.

4. 6 d. 7 val. 30 min.

5. a) 5, c) 3, d) 2.

6. a) 9, b) 2, c) 5, d) 2.

7. Rusų garnizonas.

8. Išgirdus ryte šūviams, buvo pastebėta kaime rusų. Išvalgius ir nieko nepastebėjus buvo rengtasi grįžti į stovyklą.

9. Priešas, pastebėjęs einančias šalia miško dvi moteris, kurias stabdė, bet šios, nekreipdamos dėmesio, suėjo į mišką, esantieji netoliau kaip per du šimtus metrų rusai nusekė su šunimis į mišką.

10. Įtarė partizanų ryšininkes.

11. Visiems krūvoje besišnekučiuojant, visai pamiškėje P Paulius, nugirdęs trekštelėjimą, nuėjo pasižvalgyti, pasitraukęs nuo būrio per 20 metrų, pastebėjo nuo savęs 10–15 metrų besidėstančius rusus, kurie anksčiau pastebėję bandė apšaudyti, tuo pačiu momentu, kai pirmieji rusai vienas nuo antro per 5–6 metrus gulom kreipė vamzdžius į P Paulių, Paulius staigiai susiorientavęs į pirmąjį rusą paleido dvi serijas aštuonių šūvių, kliudymas buvo vykęs, todėl sekantieji nesusivokė, ištikti staigmenos dėsė. P Paulius, atšokęs per 10 metrų į šalį, sukomandavo šaudyti ir trauktis gilyn į mišką, nes dalinys nebuvo supratęs staigmenos ir nežinojo, kas šaudė, po komandos šaudyti mums atidarius trumpą ir stiprią ugnį, rusai mus besitraukiančius nepersekiavo, tik vietoje atidarė stiprią, netvarkingą ugnį ir pasiėmė sužeistąjį paskubomis bėgo iš miško.

12. 6 d. 7 val. 45 min.

13. Nebuvo.

14. b) 1.

15. Nebuvo.

16. Nebuvo.

17. Nebuvo.

18. Nebuvo.

19. Nebuvo.

20. Labai gera.

21. P. Paulius pasižymėjo gera orientacija sugebėjęs laiku ir taikliai atidengti ugnį. P. Nemunėlis gerai vykdė duotąją komandą.

22. Prieš kautynes buvo susiburta pasišnekučiuoti, o tuo

momentu iš užnugario pastebėti rusai, kurie iš miško apsupdami galėjo išstumti į lygų lauką.

23. Po įvykio rusai nustatė, jog susitiko tik su praeinančiais P. Neturėdami tuo kartu stambesnių jėgų, akciją nedarė.

24. Nebuvo.

25. Nenukentėjo.

26. Dėl tikrai nesužinotų rezultatų kautynių aprašymas pavėluotas pasiūsti į DES.

27. Nėra.

28. 1948.XII.15 d.

(-)

PLAV

DEV

l.e. DESInSkV-p.

* * *

Ištrauka F op l

DAŠ

1949 m. I. 10 d.

Pranešimas Nr. 8 (PEI 4) 1948

1. 1948.XII.20 d. 15 val. 30 minučių, Kėdainių aps., Gudžiūnų valsč., Alksnėnų kaime.

2. Lygi. Tarp miškų. Atskira sodyba.

3. Debesuota. Sniegas, šalta. Geras.

4. Kautynių nebūta, priešas pultas su apgaule civilių žmonių pasivertimu, pulta dienos laike 15 valandą 40 minučių.

5. a) 3, c) 2, d) 3.
6. a) 2, d) 1.
7. Šnipas ginkluotas.
8. Arūnas ir Lapė buvo pėsti ir ėjo civiliais, o Kukutis važiuotas ir supo iš kitos pusės, kad priešas nepabėgtų.
9. Priešo išsidėstymo nebūta, nes nieko nežinojo.
10. Nežinojo.
11. Kautynių vietoje nebūta, nes priešas buvo labai gražiai paimtas, bet po to buvo pulta kita sodyba ir buvo Lapė paliktas sargyboj, kai jis atliko vienas ir tuo kartu priešas šoko bėgti, o Lapei ginklui neveikus vijosi apie 2 kilometrus, kol buvo priešas sunaikintas, o antras bėgo į kitą pusę, tai buvo Kukučio iš priešo sodybos pasivytas ir tas sunaikintas.
12. XII.20 d. 18 valandų 20 minučių.
13. Nėra.
14. a) 2.
15. Buvo nesurasti, nes vejantis priešą buvo atitolta nuo sodybos.
16. Nėra.
17. Nėra.
18. Savo ginklų kliūtis buvo neįmanoma pašalinti, nes neėmė iš Lapės automato diskos šovinių, tai buvo priešas mušte Lapės užmuštas.
19. Nebūta.
20. Dalinio moralė labai gera, nes maišėmės su skrebais ir nieko nedarė ir net nepasirodė.
21. Kautynėse pasižymėjo Lapė, nes tokiu momentu, ginklui neveikus, vijosi priešą į pavojingą pusę, kur galėjo jį sutikti ginkluotos priešo jėgos. Kukutis taip pat buvo įpuolęs į kitą priešo sodybą ir ten priešą sunaikinus griebėsi gaudyti tų, kur Lapei saugojant buvo išbėgę ir buvo tas priešas vytas apie 1/2 kilometro, ir buvo sunaikintas,

o Arūnas, kur vijosi, tai pabėgo, nes jam buvo blogos sąlygos, nes priešas įbėgo į mišką ir buvo nepagautas.

22. Nebūta.

23. Alkanėnų apylinkėse ir Žilvyčių apylinkėse būta apie 200 garnizono nuo to įvykio po jo 4 paras.

24. Labai yra žiauri priešo veikla.

25. Po to buvo suimta 3 gyventojai.

26. Dėl to yra suimti gyventojai, nes tam rajone vaikšto provokatoriai ir juos gyventojai vietoj miškinių palaikydavo.

27. Nėra.

28. 1949.I.8 d.

(pas) Kukutis

PEIV

Atsižvelgiant į puolamų kautynių vietovę, kur yra ginkluotų aktyvistų, o vis tik P Lapė, rodydamas gerą iniciatyvą, vijosi priešą net 2 km. Ir uždavinį įvykdė su pergale; be to ginklui neveikiant, priešą sunaikino užmušdamas.

PEI P Lapę siūlau apdovanoti Pasižymėjimo Lapu.

DAV

* * *

DAV

49.III.12

83

VAV

Kautynių bei susidūrimų aprašymas Nr. 2

1. Ruseinių miške 14 kv., Josvainių valsč.

2. 1949 m. sausio mėn. ?3 d. 8 val. kautynės tęsėsi 4 valandas ir priešas be kautynių persekiojo 4 val.

3. Išduota šnipas; MAS ? Varnėno-Budrio Jono, gyv. Deveikiškėlių k. Krakūių vaslč. Tuoj po kautynių išsikėlė į Kėdainių miestą.

4. -.

5. MASD partizanai: Karosas, Atomanas, Ruduo, Arvidas, Vytenis, Neprietelius, Kovas, Kaimynas ir Montėris. Ginkluoti: 1 kulkosvaidis, 2 pusiau automatiniai šautuvai, 2 šautuvai vokiečių sistemos, 3 automatiniai pistoletai, 2 šautuvai ir 5 kišeniniais pistoletais bei granatomis.

6. MASV Karosas.

7. MVD ir MGB bei vietos sribai iš 160 asmenų. Ap-ginkluoti kulkosvaidžiais, automatinais pistoletais, pusiau automatinais šautuvais bei granatomis.

8. Sargyboje stovėjo Vytenis ir Kovas. Sargybiniam paste-bėjus priešą, Vytenis lieka vietoje stebėti priešą, o Kovas nubėgo į stovyklą pranešti DV. DV įsakė visiems skubiai pasiruošti kautynėms, tik pasiruošus atbėga Vytenis pranešdamas, kad priešas praėjo pro šalį. DV įsako nuvykti iširti apie kiek yra priešo. Grįžę P praneša, iš sniege pėdų – praėjo apie 20 rusų. DV įsako kautynių padėtyje mestis į kitą kvartalą. Artėjant prie kvartalinės paste-bėta, kad priešas vykdo apsupimo žiedą. DV įsako „į priešą ugnis – atsišaudant trauktis“. Atomanas ir Vytenis paliekami užpalinėje apsaugoje trukdyti priešo puolimą, o likusieji išsidėstę vilnimi traukėsi. Priartėjus prie kvartalinės DV pasiuntė žvalgą išžvalgyti kvartalinę. Žvalgas praneša, kad priešas atbėga skubėdamas užbėgti iš priekio. Tuo momentu užpakalinė apsauga praneša ir susišaudo iš užpakalio puolančiu priešu. O DV įsako su perbėgimais perbėgti kvartalinę liniją. Visam D perbėgus kvartalinę, priešas atidengė iš šono ir užpakalio stiprią ugnį. Šoniniui priešui ypatingai spaudžiant, užpakalinė apsauga

(Atomanas ir Vytenis) nustumiami į šoną ir atitrūksta nuo D. D atsišaudant pasitraukia iš ugnies lauko. DV peržiūrėjęs D pastebi, kad nėra Kaimyno ir Monterio. Arvidas praneša, kad Kaimynas ir Monteris per liniją perbėgo. DV nustato ir laiko Monterį ir Kaimyną žuvusiais ir sutikrinęs likusius P įsako įsidėstyti vora ir trauktis toliau. Nes priešas pėdomis visą laiką atsiveja, taip pat ir Atomanas su Vyteniu priešas pėdomis vejasi. DV su D skuba į išblaškymo atvejų iš anksto paskirtą susitikimo vietą. Kadangi Atomanas ir Vytenis anksčiau nuskubo į numatytą vietą susitikimo, D susitinka su persekiojusi Atomaną ir Vytenį priešų. Priešas atidengė iš šono stiprią ugnį, tuo pačiu momentu dasiveja iš užpakalio priešas ir atidengia ugnį. DV įsako „atsišaudant trauktis“. Priešui iš šono stipriai spaudžiant DV Karosas ir Kovas buvo atskirti nuo D. Po šio susišaudymo P buvo stipriai persekiojami pėdomis, bet susišaudymo daugiau nebuvo.

9. Priešui pateko: žuvęs Kaimynas ir gyvas pasidavė Monteris.

10. Savi materialiniai nuostoliai: 7 palapinės, 1 arklys pakinkytas ir 2 šautuvai rusų sistemos.

11. Nušautas 1 rusas.

12. Nėra.

13. Pažymėtina, kad kautynės vyko naujai pasnigus ir sniego danga apie 15–20 cm. Monteris iki šiol išdavysčių nedaro.

14. Iš MASV Karoso.

Pastaba: už gerą orientaciją ir tiksliu laiku priešų apšaudymo esant užpakalinėje apsaugoje PP Atomaną ir Vytenį siūlau apdovanoti padėka.

DAV

DAV
49.III.9
65

VAV

Kautynių bei susidūrimų aprašymas Nr. 1

1. Krakių valsč., Lenčių miškas, 8 kvartalas.
2. 1949 m. sausio mėn. 26 d. 12 val. 36 min. iki tos pat dienos 13 val. 14 min. Iš viso: 38 min.
3. Yra išduoti vietinių šnipų.
4. Iki šiol šnipų – išdavikų pavardes nustatyti nepavyko.
5. CEND. CENV Galinskas, CENVP Baublys, CEND PP Našlaitis, Medelis, Dieglis, Krokodilas ir Mimoza. Iš viso: 7. Apsiginklavę buvo 1 kulkosvaidžiu, 3 pusiau automatiniais šautuvais, 1 paprastu šautuvu, 2 automatiniais pistoletais ir 3 pistoletais.
6. CENV Galinskas.
7. MVD ir MGB daliniai ir trys civiliai šnipai. Apsiginklavę: kulkosvaidžių 16, pusiau automatinių šautuvų 80 ir automatų 10.
8. Kadangi buvo pietų laikas, tai sargyba buvo atšaukta. Baigiant virti pietus, visi partizanai buvo apsėdę, apstoję kūrenamą ugnį ir dalinosi įspūdžiais. Tuo laiku priešas apsupo visą 8 kvartalą, išstatydami ant kvartalinių linijų kulkosvaidžius su stipria apsauga ir apie 60–70 burliokų, nuo linijos einančiu žiemkeliu, priartėjo prie stovyklos, gretose po du. Pastebėję stovyklą, išsipylė vilnimi ir pradėjo supant pulti. Pirmiesiems šūviams pasigirdus iš priešų pusės, partizanai griebėsi už ginklų ir iš anksčiau numatytose priedangose, sugulę atidengė į priešą ugnį. Kadangi buvo priešų labai stipri ugnis, DV sukomandavo atsišaudant trauktis (paliekant du burliokus nušautus

ir vieną partizaną). Stipriai atsišaudant partizanams pavyko atsitraukti iki 9 kv. linijos (apie 500 metrų nuo stovyklos). Bet netikėtai buvo užklupti iš užnugario, kur buvo išsidėstę ir užsimaskavę burliokų kulkosvaidžiai ir kiti (ant kvartalinės linijos). Tuomet partizanai liko apsupti iš visų pusių ir beliko muštis per kvartalinę – kulkosvaidžių lizdus, nežiūrint stiprios priešo kulkosvaidžių ugnies. Partizanams sukaupus jėgas buvo smogiama į komanduojančią priešą. Pasėkoje liko nušautas burliokų gaujos vadas kapitono laipsny ir vienas eilinis burliokas. Tuo pačiu žuvo 4 partizanai. Dviem partizanams pavyko prasilaužti per kulkosvaidžių ugnį ir kvartalinę liniją į 9 kvartalinę, du partizanai atsišaudydami traukėsi toliau, puolant masiniam burliokų skaičiui, dar sužeidus du burliokus žuvo paskutiniai du partizanai. Ypatingai taikliai ir drąsiai tęsė kautynes Baublys ir Našlaitis, prasimušdami pro visas priešo užtvaras. Baublys besitraukdamas ir beatsišaudydamas išbaigė visus šovinius ir matydamas, kad esąs priešo apsuptas, jis pats save su pistoletu nusišovė.

9. Žuvo CENV Galinskas, CENVP Baublys, P Našlaitis, P Medelis, P Dieglis, P Krokodilas ir P Mimoza.

10. Priešui pateko: 1 kulkosvaidis, 3 pusiau automatiniai šautuvai, 1 paprastas šautuvas, 2 automatiniai pistoletai, 3 pistoletai, pakinkytas arklys, palapinės, žiūronai ir kt.

11. Nukautų 4, jų tarpe kapitonas, vadovavęs kautynėms.

12. Nėra.

13. Nėra.

14. DAVI ir CEND NR

(trūksta pabaigos!)

PUŠ
19.05.12
137

VAV

Kautynių ir susidūrimų aprašymas Nr. 5

1. Vainikonių miškas, 33 kvartalas, Pernaravos valsč., Kėdainių apskr.

2. Kautynės prasidėjo 1949 m. kovo mėn. 8 d. 10 val. 15 min.

3. Stovykla užvesta šnipu Vaitkaus Jono, gyv. Pernaravos valsč. (smulkus adresas nesužinotas – buvęs Pernaravos miest. sribas).

4. Šnipas Vaitkus Jonas, gyv. Pernaravos valsč. (smulkus adresas nežinomas – buvęs Pernaravos miestelyje sribas). Šnipui bausmė neįvykdyta.

5. PAVDV Lizdeika ir PAVDP Gediminas. Ginkluoti dviem automatiniiais pistoletais, 1 pistoletu, 1 „Naganu“ ir 2 granatomis.

6. PAVDV Lizdeika.

7. MGB dalinis apie 250 vyrų.

8. 1949 m. kovo mėn. 7 d., apie 22 val., PAVV Lizdeika ir P Gediminas buvo išvykę į kaimą, kur užėjo pas ūkininką ir rado buvusį sribą Vaitkų Joną. Partizanai, atlikę reikalus su ūkininku, išvyko į stovyklą, o Vaitkus pasiliko kambaryje. Gauta žinių, kad buv. sribas Vaitkus Jonas sekė partizanus iš paskui iki miško, apie ką matomai pranešė MGB burliokams.

1949 m. kovo mėn. 8 d. 10 val. 15 min. Vainikonių miške 33 kvartale PAVV Lizdeika ir PAVP Gediminas kūreno ugnį ir šildėsi prie jos. Tuo laiku jie pastebėjo artėjančius burliokus prie jų. Partizanai skubiai pradėjo trauktis nuo priešo. Tuo laiku į partizanus atstume už 25 metrų

priešas atidengė ugnį. Partizanai sugulė ant žemės ir už ąžuolo priedangos pradėjo atsišaudyti. Priešas nutilo ir pradėjo supimą. Partizanai pakilo trauktis iš supimo, atstume nuo partizanų apie 30 metrų priešas vėl atidengė stiprią ugnį į partizanus ir tapo sunkiai sužeistas (nukirto koją) DV Lizdeika. Nebegalėdamas DV Lizdeika trauktis, kovėsi – šaudė į priešą tol, kol šovinių turėjo (iššaudė du ragelius), ir matydamas, kad priešas gyvą paims į nelaisvę, pats pistoletu į galvą save nusišovė.

P Gediminas pasinaudodamas ūkininko – miško vežimo pakinkytu arkliu laimingai atsipalaidavo nuo priešo ir pabėgo iš miško į laukus.

9. PAVV Lizdeika.

Maironio rinktinės partizanai. Iš kairės: 1. Antanas Kvedaras-Tautvydas, 2. Vytautas Sankauskas-Hamletas, 3. Juozas Paliūnas-Rytas, 4. Aidas-Vaidila, 5. Aleksas Docka-Vanagėlis, Ragutis, 6 neatpažintas. 1950 m. gegužė

10. Savo materialiniai nuostoliai: 1 pusautomatinis šautuvas, 1 pistoletas „Radom“ 9 mm, 2 granatos, dalinio dokumentai, maistas ir 2 milinės.

11. Priešo žuvo 4 asmenys ir 2 sužeisti.

12. Nėra.

13. -.

14. Iš aukščiau paminėtose kautynėse dalyvavusio P Gedimino pasakojimo ir laiško.

PUV

l.e. PUŠOpSkV p.

* * *

PUŠ

49.05.12

134

VAV

Kautynių bei susidūrimų aprašymas Nr. 3

(VIZ Nr. 1)

1. Skamaičiukų k., Gudžiūnų valsč., Kėdainių aps.

2. Kautynės prasidėjo 49-03-16. 21 val. ir tęsėsi iki tos pačios dienos 22 val. 15 min. Iš viso tęsėsi 1 val. 15 min.

3. VIZV iniciatyva.

4. -.

5. VIZV Kukutis, P Arūnas, P Laputė, P Tegimantas ir P Baltaragis, iš viso: 5. Ginkluoti: 1 kulkosvaidis, 2 pusautomatiniai šautuvai, 1 pusiau automatinis pistoletas, 1 šautuvas, 3 pistoletai ir 1 „Naganas“.

6. VIZV Kukutis.

7. Vienas stribas ir du išdavikai.

8. 1949 m. kovo mėn. 16 d. VIZV gavo žinių, kad Gudžiūnų valsč. Skamaičiukų k. pas Norbutą ant balius yra ginkluotas sribas Savičius Povilas. VIZV nutarė sribą Savičių likviduoti, todėl tą pačią dieną 21 val. nuvyko į tą sodybą, kur buvo priešas. VIZV P Regimantą ir P Laputę pastatė sargyboje, lauke apie tą namą, kur buvo priešas, o VIZV Kukutis, P Arūnas ir P Baltaragis puolė į kambarį, kur buvo priešas ir 30 asmenų, kurie baliavojo – gėrė alų. VIZV įpuolęs į kambarį sukomandavo: „rankas aukštyn“, bet niekas neklausė; neklausė, nors penkis kartus komandavo: „rankas aukštyn“. Po to buvo paleista serija šūvių į lubas iš pusautomatinio šautuvo. Po to visi pakėlė rankas. Buvo klausama, ar yra Savičius, bet visi tylėjo ir betikrinant dokumentus iš publikos šoko Savičius pro langą, išmušdamas jį, o VIZV Kukutis išsivijo laukan bėgantį Savičių ir iš pistoleto jį nušovė. Po to buvo nušauti tų namų savininkai išdavikai – šnipai Norbutas ir Norbutienė – kurie įskundė partizanus burliokams apie jų paliktą maistą ir kt., ko pasėkoje žuvo trys partizanai.

9. Nėra.

10. Nėra.

11. Vienas sribas ir du išdavikai-šnipai.

12. Nėra.

13. Pas sribą Savičių ginklas nerastas. Spėjama, kad Savičius bėgdamas lauke pistoletą numetė.

14. VIZV kautynių bei susidūrimų aprašymas Nr. 1.

PUV

l.e. PUŠOpSkV p.

PUŠ
49.05.12
135

VAV

Kautynių bei susidūrimų aprašymas Nr. 4

1. Bajėnų miškas, Babtų valsč., ant plento, miške.
2. 1949 m. kovo mėn. 25 d. 19 val. 06 min.
3. PAŽD vyrų iniciatyva buvo užpulta iš pasalų, važiuojant plentu Kaunas–Kėdainiai per mišką.
4. -.
5. PAŽD penki partizanai: Vasaris, Girėnas, Vanagėlis, Reivedys ir Aidas. Buvo ginkluoti: 1 rusiškas pėstininkų šautuvas, 2 vokiečių pėstininkų šautuvai, 1 rusiškas pusautomatinis šautuvas ir 1 rusiškas lėkštinis kulkosvaidis.
6. P Vasaris.
7. Kauno MGB dalinys, susidedantis iš 7 žmonių, ginkluoti pusautomatiniais šautuvais.
8. Š. m. kovo mėn. 25 d., bolševikai pradėjo masinę vežimą į Sibirą mūsų tautiečių, todėl PAŽD partizanai nutarė dalinai sutrukdyti bolševikams lietuvių trėmimą į Sibirą ir jiems atkeršyti. Partizanai Babtų valsč., Bajėnų miške, ant plento Kaunas–Kėdainiai surengė pasalas bolševikams.
9. Nėra.
10. Laimikio nepaimta, nuostolių neturėta.
11. Priešo gyvybiniai nuostoliai: nukauti 5 MGB pareigūnai ir 1 sunkiai sužeistas.
12. Dėl kautynių bei susidūrimų nukentėjusių iš savųjų pusės nėra. Priešui padaryta nuostolių: nukauti 5 MGB asmenys ir 1 sunkiai sužeistas, o be to, stipriai apgadinta mašina.

13. Aukščiau minėti MGB asmenys 1949 m. kovo mėn. 28 d., Kaune buvo laidojami į kapines atviruose karstuose. Ant kapinių komunistai sakė kalbas, puldami ir šmeiždami partizanus.

14. Iš PAŽD P Vasario.

(pas) Puntukas

PAŽV

1949.03.25

PUV

l.e.PU?OpSkV p

* * *

MAŠ

49.09.08

Ištrauka

PV

Kautynių bei susidūrimų aprašymas

Nr.

1. Pelutuvos k., Pernaravos valsč., ties Jankuvų mišku.

2. 1949 m. birželio mėn. 30 d. 10 val. vakaro. Kautynės tęsėsi apie 10 min.

3. Kautynės pradėtos LK-jų iniciatyva; netikėtai susitikta su priešu.

4. -.

Laikraštis „Prisikėlimo ugnis“, Nr. 9

5. LAID grandis iš 3 partizanų: Vėsulas-Vytautas, Traidenis-Reivedys ir Dundulis-Lelijanas. P buvo ginkluoti: 1 kulkosvaidžiu, 1 šautuvu ir 1 automatinium pistoletu.

6. Kautynėms vadovavo P Vytautas-Vėsulas.

7. Pernaravos miest. Stribai 3 asmenys. Priešas buvo ginkluotas dviem pusautomatiniais šautuvais ir automatinium pistoletu.

8. Š. m. birželio mėn. 30 d. 22 val., LAID trys partizanai Vytautas, Traidenis ir Dundulis vyko link Vytenio dalinio ryšio reikalais, bet ties Jankūnų miškeliu pastebėjo

tris ginkluotas figūras. Tuomet partizanai pamiškėje išsīdēstē vilnīmī, prisītaīkydami priē vietovēs.

Gīnklūotas figūros artējo līnk partīzanū īr vīenas īš jū surīko: „paidīom“. Partīzanai īšgīrdē rusū kalbā supratō, kad tai yra priēšas īr pasīkarščiavē atīdengē ugnī jī priēšā. Priēšas bēgo neatsīšaudydamas.

Vēliāu paaīškējo, kad priēšas buvo Pernaravos mīest. strībai. Kadangi partīzanai jī strībus jīems netīkētai atīdengē ugnī, tai strībus apēmē panīka īr jīe šoko bēgtī atgal. Kīek pabēgē, sumetē gīnklus īr īssīren-gē unīformā, bījodami partīzanū persekīojīmo īr jū at-pažīnīmo.

9. Žuvusīū īr sužēistū nēra.

10. Laimīkiū nepaimta. Savi nuostolīai: kautynīū metu pamestī žīūronai, kurīe vēliāu atīteko priēšūi.

11. Šaudmenū īshmētyta, kepurē sušaudyta, antpečiai sušaudyti.

12. Nēra.

13. Aukščiāu minēti strībai už bailumā īš tarnybos at-leīsti.

14. Iš P Vytauto-Vēsulo.

49.VII.25

(pas) Radvīla

LAIV

Ištrauka tikra:

49.09.09

MAŠV

Nuorašas

Kautynių aprašymas

1. Šniuraičių kaimas.
2. 1949 m. rugpjūčio mėn. 8 d. 19 val.
3. Šiaulių ir Radviliškio NKVD apsupo ir atidarė ugnį. Parsidavėlių iš anksto sukombinuotas išdavimas.
4. Tikrų žinių nėra, bet spėjama, kad Stankienė Jadvyga, anksčiau gyv. Kutiškių kaime, dabar gyvena Rygoje, baudmė dar neįvykdyta, dėl stokos įrodymų, nes jos neteko sučiupti.
5. MARD-nio Paulius ir Rytis, vienas pusiau automatinis šautuvas, pistoletas vienas 9 mm ir kitas 7,65 mm, o Pauliaus rusiškas automat, pistoletas 6 mm.
6. Garnizono vadas.
7. Radviliškio ir Šiaulių garnizonai.
8. -.
9. Nukauti Paulius-Vaidotas ir Rytis-Vytautas.
10. Priešui pateko automatinis pistoletas, pusiau automatinis šautuvas, trys pistoletai, trys granatos ir apie 400 šovinių.
11. Priešo vienas nukautas ir vienas sužeistas.
12. Savininko sūnus areštuotas, o dukterė pabėgo; bet dukters dokumentus paėmė.

1949.08.09

(pas) Mindaugas

MARV VD

Nuorašas tikras:

GESŪkSkV

49.09.26

BIV
1949.12.25
Nr. 7

Kautynių bei susidūrimo aprašymas Nr. 1

1. Gudziūnų valsč., Pilionių kaime, prie pil. Adomavičiaus sodybos.

2. 1949.08.08. Maždaug apie 23 val., kautynės truko apie 3–4 minutes.

3. Užeita ant pasalų.

4. Nebuvo.

5. Laputė ir Regina iš LUKD, Sakalas iš VYTD, MITv, ginkluoti du pusautomačiais ir vienas automatu.

6. LUKVD Regina.

7. Vietos stribai, maždaug penkiese.

8. Naktis buvo šviesi, mėnesiena, perėjus Pilionių vieškelį, išėjo į Adomavičiaus sodą. Maždaug iš už 20 metrų išgirdo rusiškai: „stok“. Kadangi visi buvo krūvoje, pašokę į šonus išgirdo seriją, Regina sukomandavo: „ugnis“ ir pats šovė iš pusautomačio, Sakalas tuo tarpu paleido seriją iš automato. Laputės ginklas dėl jo paties neapdairumo neveikė. Traukiantis Regina dar iššovė, po to mažai beapšaudomi atsitraukė.

9. Nebuvo.

10. Nebuvo.

11. Nebuvo.

12. ?

13. ?

14. Iš Sakalo aprašymo.

BIV

BIV

49.12.25

Nr. 8

Kautynių bei susidūrimų aprašymas

Nr. 2

1. Grinkiškio valsč., Kubiliūnų miške.
2. 1949.08.13 maždaug 9 val. ryte, truko apie 15 minučių.
3. Ginamosios, užvesta šnipo.
4. -.
5. (D. vardai bei priklausomybė man nėra žinomi.) Buvo devyniese, slaptavardžių taip pat visų nežinojau. Ginkluoti: 5 automatais ir 4 pusautomaciais.
6. Vadovavo a.a. Danyla.
7. Priklausomybė nežinoma, ginkluoti pusautomaciais apie 500 burliokų.
8. Tik pavalgius pusryčius, vienas iš saviškių pamatė atslenkant už kokių 20 mtr. burliokus. Tuo metu saviškiai vieni miegojo, kiti stovėjo prie laužo; skubiai ginklus ir diržus susigraibstę traukėsi. Smarkiai burliokų apšaudomi, Sakalas traukėsi su keturiais partizalais: Danyla, Raganium, Lapute ir dar vienas (su suom.automatu). Pavyko laimingai pasitraukti tik Sakalui ir Laputei. Sakalas matęs, kaip žuvo Danyla ir Raganius, o Laputė matęs žuvusį part. (su suom.automatu). Kautynių metu Sakalas buvo taip paveiktas, kad viskas liko kaip sapne, daug ko visai nebepamena, pav.: iššovęs iš automato ir vyko neskėlimas, nesiorientavo, ar pirmas šovinyš neskėlė, ar iššovus. Suskaičius iš apkabos šovinius, pasirodo, neskelta devinto.
9. Nežinojo.

10. Priešui pateko 2 kuprinės su dokumentais, žuvusių ginklai ir visa stovyklos mantą.

12. Tiksliai nežinoma.

13. Kiek teko vėliau sužinoti, žuvo ne trys, bet penki partizanai. O apie burliokus žmonės įvairiai kalba. Iš partizanų pusės šaudymas buvo menkas, bet burliokai galėjo vieni kitus iššaudyti, įsikarščiau vieni puolė stati už akių, o iš užpakalio kiti šaudė.

14. Iš Sakalo aprašymo.

BIV

* * *

BIV

1949.12.25

Nr. 8

Kautynių bei susidūrimo aprašymas

Nr. 3

1. Ariogalos valsč., Juodžių miško 37 kv. pamiškėje.
2. 1949.09.11, ryte 7 val., truko kautynės 3–5 minutes.
3. Ginamosios, atsitiktinai susidurta su burliokais.
4. Nebuvo.
5. VYTD? MITv, Sakalas, Banga ir Gabrys, ginklai: 2 automatai ir 1 pusautomatis.
6. Vadovavo Gabrys.
7. MGB burliokai, apie 6–8, ginkluoti pusautomatais.
8. Saulei patekėjus buvo išeita į pamiškę pasižvalgyti. Gabrys, norėdamas sulaikyti einantį (toliau) „dieduką“,

ēmē švilpti, bet jo švilpimą išgirdo netoliese pasalavę burliokai ir atėjo pasižiūrėti. Sakalas būdamas kartu su Gabriu, gretimai, kiek toliau stovėjo Banga. Prieš save Sakalas pamatė keliuku kažką ateinant, įspėjo Gabriį ir tuo pačiu užsiveda automatą, bet tuo pačiu metu pasigirsta šūvis, kliudydamas medį prie kurio klūpėjo Sakalas, Sakalas tuo pat metu pradeda atsišaudyti. Iššovęs 26 šovinius pagalvojo, jog baigėsi apkaboje šoviniai (nes įvyko nes-kėlimas), norėdamas pakeisti apkabą pastebėjo, jog li-ko vienas, nes Gabrys (be komandos) ir Banga nuo pir-mųjų šūvių pasitraukė. Sakalas, pastebėjęs, jog liko vie-nas, norėjo pasivyti Gabriį ir Bangą, bet nesuradęs trau-kėsi vienas.

9. Nebuvo.

10. Nebuvo.

11. Sužeistas vienas burliokas.

12. Po įvykio areštavo 5 žmones, bet po kiek laiko už-verbavę paleido.

13. Nuo įvykio dienos maždaug mėnesį laiko tęsėsi smarkus priešų sekimas, pasalaudavo dienomis ir nakti-mis sribai bei burliokai grupėmis po 10–15.

14. Patikrinta iš vietos gyv. pasakojimų ir Sakalo apra-šymu.

P.S. Už šias kautynes P Sakalą siūlau apdovanoti. Už gerą veikimą kautynėse ir orientaciją.

BIV

Kautynių bei susidūrimų aprašymas

Nr. 1

1. Žaiginio valsč. Jankaičių k.
2. 49.09.27, 1.30 val., tęsėsi 2 min.
3. Netikėtas susidūrimas.
4. 7 Žaiginio sribai, ginkluoti automatiniais ginklais.
5. MIŠ-Vytolis, Hamletas ir Bijūnėlis. ALGD partizanai Aitvaras, Don Kichotas, Sanša, Kolumbas, Žemaitis ir Lozunga. Ginklai – 2 pus. aut. šautuvai, 5 automatai ir 1 pa. šautuvas.
6. LGDV Aitvaras.
7. Sribai P aptiko sodyboje ir išmetę raketą atidengė ugnį. P atsišaudydami traukėsi krūmų link. Išmestos 4 raketos.
8. Žuvo P Žemaitis.
9. Sribams teko 1 automatas, šoviniai ir ?..
10. Nukautų nėra.
11. Pasižymėjusių nėra.
12. Aitvaras padarė klaidą nepaduodamas komandos išsidėstyti ir pirma atidengti ugnį į sribus.
13. Areštuotos 3 šeimos, po tardymo paleido.

MIV

Nuorašas 49.11.04

Nr. 534

LLKS
1949.12.29
Nr....

**Ištrauka iš kautynių bei susidūrimų aprašymo
Nr. 3**

1. Šitkaimio k., Betygalos valsč., Raseinių aps.
2. 1949.10.08 vakare, tęsėsi 10 min.
3. Netikėtas susidūrimas kambaryje.
4. -.
5. LUK 2 P: Vanagėlis ir Tarzanas, ginkluoti dešimtukai.
6. Tarzanas.
7. Du sribai ir vienas aktyvistas, ginkluoti 2 pusautomatiais ir 1 automatiniu pistoletu.
8. Dėl mokesčių ir kolektyvo Šitkaimio k. buvo susirinkimas, kurį pravedė vykd. kom. pirm. pavid. Vabalas, mil. jaun. leit. Kazokas ir mokesčių insp. Jankauskas. Ūkininkai į kolektyvą nesirašė, todėl bolševikai, norėdami priversti pasirašyti, laikė juos iki nakties. Vakare, Vabalui pradėjus laikyti paskaitą apie kolektyvizaciją ir jos reikšmę, netikėtai į kambarį įėjo 2 partizanai, kurie pamatė Kazoką, laikantį rankose automatą, ir gesinant šviesą, atidarė ugnį ir nušovė 2 ginkl. aktyvistus. Kautynės vyko tamsoje, todėl nukentėjo ir civiliai gyventojai.
9. -.
10. 1 pusautomatis ir 1 aut. pistoletas.
11. 2 sribai užmušti ir paimti jų ginklai bei dokumentai.

12. Du civiliai gyventojai sužeisti ir vienas nušautas.

13. -.

14. -.

(pas) LUKV Vygaudas

Gyvenimas visko atseikėjo

Vaikystė

Gimiau 1931 metų rugpjūčio 12 dieną Telšių apskrities Lieplaukės seniūnijos Brazdeikių kaime bežemių ūkio darbininkų šeimoje. Darbšties ir taupiems tėvams per keletą metų pavyko šiek tiek susitaupyti ir nusipirkti 9 hektarus žemės Gaižupių kaime, Žlibinų seniūnijoje, pačiame tuometinio Plungės valsčiaus pakraštyje. Sklypas ribojosi su vadinamuoju Paulausko mišku, per jį tekėjo Vėždaubų upelis. Nei gyvenamųjų, nei kitokių pastatų jame nebuvo. Didesnę sklypo dalį sudarė krūmynai, akmenynai, dirbamos žemės buvo vos 4 hektarai. Sunku apsaityti, kiek prakaito ir jėgų įdėjo tėvai, rinkdami akmenis, kirsdami krūmus, raudami kelmus. Prie šių darbų pagal jėgas prisidėdavome ir mes, vyresnieji vaikai. Pakišame, būdavo, „dalbą“ – kartį po daugmaž atkastu ir apgenėtu kelmu, ir visi – vaikai ir suaugusieji, pakibę ant karties galo, linguojame, supamės, kol kelmas išjuda iš vietos.

Kaimynų arti neturėjome, artimiausios Gaižupių kaimo sodybos prasidėjo gal už puskilometro. Už kelių kilometrų, prie Dievo Krėslo miško, gyveno dėdė Albinas, tėvelio brolis. Apylinkės buvo labai miškingos, vienas miškas jungėsi su kitu, tarp jų kai kur buvo tik krūmais prižėlę ar pelkėti plotai.

Buvau vyriausias sūnus, po manęs gimęs brolis Steponas – dviem metais jaunesnis. Mama su vaikais

prisiglaudėme pas ūkininką Jazdauską, o tėvas ėmėsi namo statybos, ir, tiesiogine to žodžio prasme, gyveno po egle. Be darbų savo naujame ūkyje, tėvai dažnai talkininkavo stambesniems apylinkės ūkininkams, už tai dažniausiai gaudami pūrą kitą rugių, nes savo duonelės dar neturėjome.

Gal po metų apsigyvenome naujoje, nors ir labai kuklioje troboje. Kartu po vienu stogu buvo ir tvartas, ir daržinė. Gyvenamąją dalį sudarė vienas kambarys ir virtuvė, abejose patalpose buvo tik plūkto molio asla. Tvarte netruko atsirasti arklys, karvė, vėliau ir antra, keletas avių, kiaulių, paukščių.

Naujojoje troboje gimė seserys Janina, Zoselė, Zita. Pastaroji gimė jau pokariu, tėvui sugrįžus iš priverstinių darbų Vokietijoje.

Sulaukęs septynerių, pradėjau lankyti Žlibinų pradinę mokyklą. Pėdinau ir klampojau iki jos keturis kilometrus. Iki vokiečių okupacijos šioje mokykloje spėjau baigti tris skyrius.

Vokiečių okupacijos laikais ūkininkams buvo uždėtos vadinamosios pyliavos – grūdų, pieno ir kitų produktų duoklė. Turbūt 1942 metų vasarą tėvelis išvežė atiduoti sviestą į Plungės pieninę. Ir kaip tik papuolė tuo metu vyrus į Reicho darbo tarnybą gaudžiusiems vokiečiams. Nebuvo atsižvelgta į šeimą, mažus vaikus. Aprengtas vokiška uniforma, greitai atsidūrė Berlyne, paskui – Hamburge. Vėliau per bombardavimus buvo sužeistas. Per visą Vokietijoje išbūtą laiką iš jo gavome tik vieną laišką. 1945-ųjų rudenį grįžo namo, lagamine parsivežė vokišką uniformą.

Kai išvyko tėvelis – pagrindinis šeimos maitintojas – turėjau atsisveikinti su mokykla. Nors ir anksčiau buvome pratinami prie visokiausių darbų, dabar man, dešimtmečiui vienuolikmečiui, teko imtis ir sunkesnių, ne vaikiškų darbų.

Jau nuo aštuonerių metų išmokau valdyti dalgį. Dabar bandžiau imtis ir plūgo. Prisimenu, mama vedė arklį, o aš iš paskos „vairavau“ plūgą. Kartą plūgas užkliuvo už akmens ir jo rankena skaudžiai trenkė man į pasmakrę.

Sulaukus naujų „išvaduotojų“

Gyvenome labai nuošalioje vietoje, tad 1944-ųjų rudenį mūsų apylinkėje mūsų nebuvo. Tačiau netrukus sovietų kareivius pamatėme ir savo kaime. Už maždaug kilometro vieškeliu pravažiavo net keletas tankų. Stebėjau juos įsilipęs į eglę.

Vienas sovietų dalinys įsikūrė netoliese, už Paulausko miško, Dambrausko sodyboje, kurios šeimininkai 1940 metais buvo pasitraukę į Vokietiją. Paskiri kareiviai iš ten pasidarė dažnais neprašytais mūsų sodybos svečiais. Stebėjau neišvaizdžią jų uniformą, juodais „bintais“ (tvarsčiais) iki kelių apvyniotomis blauzdomis. Keletas kareivių įsikūrė mūsų daržinėje, ir išgyveno porą 1944 metų rudens mėnesių. Prie kieme susikurto laužo, nusivilkė marškinius, ėmė spūrginti juose įsiveisusius gyvius. Greitai tais gyviais buvome „apdovanoti“ ir mes.

Netrukus pasigedome kelių avių, dingo žąsys, net lašiniai. Nei mama, nei mes, vaikai, tokiems „svečiams“ pasipriešinti ar visus sužiūrėti negalėjome. Tik pasiskundus pasirodžiusiam karininkui, kareiviai buvo sudrausminti ir mūsų daržinę apleido.

Tačiau kareiviai jau buvo labai gražiai apšvarinę ir taip ne per gausiausių mūsų išteklius. Tad 1944–1945 metų žiema šeimai buvo labai sunki. Atėjo pavasaris, žemelė prašėsi vyriškų darbo rankų, o mes su broliu

Steponu, ne per stipriausios sveikatos, dar buvome silpnoki pagalbininkai. Tad į namus buvo priimtas dar stiprus vyras Ignacius, kurio pavardės neprisimenu. Jis buvo kilęs nuo Mažeikių ir, kaip supratau, buvo nelabai linkęs rodytis naujajai valdžiai. Atsiradus namuose suaugusiam vyrui, pasijutome lyg ir saugesni, drąsesni, nes tais neramiais laikais kaimuose dažnai plėšikavo amžinai alkani sovietų kareiviai.

1945 metų rudenį grįžęs tėvelis su įkarščiu ėmėsi ūkio darbų. Pasisekė nusipirkti statybinio miško, tik reikėjo patiemis jį išsikirsti. Teko ir man, keturiolikmečiui, daug sūraus prakaito pralieti, kai padėjau tėvui traukti dvitraukį pjūklą, kad nuverstume storą eglę. Nukirstus medžius vežėme į Keturakių kaimo malūną prie Minijos. Šis didelis malūnas malė ne tik grūdus, bet turėjo ir gaterį. Nepaisydamas gandų apie būsimus kolchozus, tėvas svajoję pasistatyti naują gerą namą, dirbti savo ūkelyje ir būti jo šeimininku. Atrodė, kad ta svajonė greitai išsipildys: jau buvo iškasti pamatai, suruošta pjautinė miško medžiaga, suvežti akmenys, cementas. Kaip tik tuo metu prasidėjo ūkininkų varymas į kolchozus. Kas nepasidavė, buvo apkraunami didžiuliais mokesčiais, apšaukiami „buožėmis“, „liaudies priešais“. Tėvelis šiai prievartai ilgai nepasidavė. Už tai ir jis buvo apšauktas „buože“, apkrautas nepakeliamomis pyliavomis. Galų gale vieną dieną atvažiavo kariškių „Študebekeris“ didelis galingas amerikietiškas sunkvežimis ir išvežė visą namo statybai suruoštą medžiagą. Ilgai priešinęsis tėvelis buvo priverstas pasiduoti: atidavė kolchozui taip brangiai jam kainavusią žemelę, gyvulius, turėjo palaidoti svajonę apie naują namą...

Jau 1944 metų rudenį jaunos vyrus pradėjo imti į sovietų

armiją. Tačiau dauguma iš man pažįstamų apylinkės vyrų vietoj armijos pasuko į mišką. Tai kaimynai: Raimundas Bijeika (buvęs „plechavičiukas“, vėliau – partizanų grupės vadas, slapyvardžiu Kriukis), Tamkus, Laurynas Nevardauskas, Milius ir Česlovas Grybauskai, Bartkus. L. Nevardauskas pasižymėjo nepaprasta jėga: čiupo už atlapų į jo namus atėjusius du sribus, pakėlė, sudaužė kaktomis ir šie krito negyvi ant žemės. Vėliau jis pradėjo per daug savivaliauti, nebesiskaityti su draugais, didžiulis savo jėga. Partizanai ėmė juo nebe pasitikėti. Kilo konfliktų dėl drausmės. Vieno konflikto metu, kiek girdėjau, jis buvo nušautas.

Greitai apylinkėje susidarė kelios ginkluotų partizanų grupės. Aplinkiniuose miškuose arba pas ūkininkus jie turėjo įsirengę slėptuves – bunkerius vėliau žinojau jų net devynis. Dėl nuošalios ir patogios vietos partizanai buvo dažni svečiai mūsų namuose. Kartais ilsėdavosi ir nakvodavo dieną kitą Paulausko miške arba tiesiog mūsų troboje ar daržinėje, iš pradžių net nesiimdami kokių nors atsargumo priemonių, neskirdami sargybinių. Dienos metu mes, vaikai, pastebėję tolumoje ką nors įtartino, skubėdavome išpėti partizanus, ir šie bemat dingdavo už dviejų trijų žingsnių nuo sodybos prasidedančiame Paulausko miške.

Mama daug kartų taisė partizanams valgį, kartais – iš jų pačių atsineštų produktų. Teko ir man to valgio nešti kur nors netoliese įsikūrusiems partizanams. Kartą nešdamas valgį vos neįkliuvau sribams. Maistą nešiau Sadausko miške bunkeryje įsikūrusiems partizanams. Tai buvo pirmas mūsų apylinkėse įrengtas bunkeris. Tarp Paulausko ir Sadausko miškų buvo krūmais prižėlusi laukymė, per ją vinguriavo miško keliukas. Besiruošdamas kirsti tą keliuką, netikėtai virš krūmų pamačiau keliuku einančių kelių sribų galvas. Staigiai pasislėpiau už krūmo, ir sribai praėjo manęs nepamatę.

Nors buvau dar tik 13–14 metų paauglys, įgijau partizanų pasitikėjimą, išpėdavau apie kaime ar apylinkėse pasirodžiusius čekistus, sribus. Su broliu Steponu platino me atsišaukimus, laikraštėlį „Laisvės balsas“. Dažniausiai tuos spaudinius išplatindavome Kontaučių, Žlibinų ir kitose aplinkinėse mokyklose kokių nors sueigų, susirinkimų metu. Kartą kitą didesnėje spūstyje tokių lapelių esu įkišęs į kišenę ir kokiam užsižiopsojusiam sribui ar valdžios veikėjui. Buvo įdomu ir juokinga stebėti tokio veikėjo reakciją, savo kišenėje aptikus „liaudies priešų“ atsišaukimus!

Apgevau čekistus

Tai buvo, jei neklystu, 1946-ųjų vasaros pradžia. Tolo kai nuo namų, palei vieškelį, ganiau savo ir kaimyno karves, būrelį avių. Tos dienos rytą grupė pas mus po nakties žygio pasistiprinusių partizanų nuėjo ilsėtis į čia pat esantį Paulausko mišką. Jų poilsio vietą žinojau.

Dar prieš pietus pamačiau atvažiuojančius du dengtus „Študebekerius“, pilnus kariškių. Sunkvežimiai sustojo netoliese. Iš vieno jų iššokęs kareivis ar karininkas pradėjo rusiškai kažko teirautis. Nieko nesupratau. Tada priėjo lietuviškai kalbantis sribas:

– Ar nematei čia kur nors einančių nepažįstamų vyrų?

– Mačiau, – atsakiau. – Ten pamiške praėjo gal penki kažkokie vyrai. – Ir parodžiau ranka visai į priešingą nuo Paulausko miško pusę.

– Ar ginkluoti?

– Gerai neįžiūrėjau, bet ant pečių kažką nešėsi.

Abu greitai šoko į sunkvežimius ir nurūko mano parodyton pusėn.

Aš skubiai nusivariau bandą pamiškėn prie namų ir nubėgau perspėti partizanų. Juos radau stipriai įmigusius ant rasotos žolės, net garas kilo. Pažadinau juos ir papasakojau apie klaidinga kryptimi pasiūstus čekistus. Padėkoję ir pagyrę mane, partizanai pasišalino iš galimai jau nesaugios vietos.

Tai buvo pirmas atvejis, kai aš tikrai neblogai pasitarnavau partizanams. Buvau dar visai jaunas, bet nuo tada, galima sakyti, prasidėjo mano, kaip partizanų ryšininko, kelias, nors priesaiką priėmiau gerokai vėliau.

Tapau etatiniu partizanų ryšininku

Mūsų nuošali sodyba tapo tarsi partizanų susitikimų vieta. Žinias jiems teikė, perspėjinėjo apie pavojų visa mūsų šeima, bet labiausiai – mes su broliu. Tik blogai, kad mūsų ištekliai buvo ne per gausiausi, ne visuomet turėjome ar galėjome juos, išvargusius, alkanus kuo nors stipresniu pamaitinti. Ypač blogai buvo žiemą, kai užėjo keletas vyrų, ir po to šviežiai pasnigo. Partizanai turėjo laukti, kol vėl pradės snigti ar subjurs oras, nes kitaip pėdsakai būtų išdavę jų lankymosi vietą. Mama juos begalėjo pamaitinti žemaitiška „cebulyne“ su bulvėmis. Bet ir už tai jie buvo dėkingi. Tokių atvejų pasitaikė ir daugiau.

Už mane jaunesniems, nemačiusiems iš arti partizanų gyvenimo, dabar sunku įsivaizduoti jų gyvenimo sąlygas ir kasdienybę. Daugumai didelę laiko dalį teko praleisti drėgnuose, šaltuose bunkeriuose, pritaikytuose faktiškai tik trumpą laiką slapstytis, o ne ilgiau gyventi. Tad dėl drėgmės, šalčio, neretai ir alkio ne vienas partizanas susirgdavo, o medicininės pagalbos sulaukti taip pat ne visada galėjo tikėtis. Tokios slėptuvės–bunkeriai, kokį vėliau, apie 1949 metus,

įrengėme Auškalnio miške, buvo retenybė.

Paprastai man pažįstami partizanai maistu stengėsi apsirūpinti patys. Jie ne kartą yra atvedę ar atvežę jautuką, avių, kuriuos tėvas skerdė ir išdarinėjo. Tik niekada nevežė kiaulių – jų žviegimas galėjo pritraukti nereikalingą pašalinių dėmesį. Atgabendavo ir maišą kitą grūdų, kurių dalį veždavome į malūną, o kitą tėvelis panaudodavo naminukei virti – reikėdavo kuo nors sušildyti sužvarbusius vyrus, be to tai buvo neblogas vaistas, dezinfekavimo priemonė.

Ne vieną jautuką ar avių partizanai yra gavę iš naujai susikūrusio Žlibinų kolchozo pirmininko Albino Butkaus. Negaliu pasakyti, ar jis tai darė nuoširdžiai, ar iš baimės. Daug žinių mums teikė apylinkės pirmininkas Benas Grišas, vėliau čekistų areštuotas. Tėvelio pusbrolis, kažkuo dirbęs Plungės saugume, prieš didįjį 1948 metų gegužės 22 dienos trėmimą perspėjo mus, kad esame įrašyti į tremiamųjų sąrašą, ir patarė keletą parų iš namų pasitraukti. Taip ir padarėme, pasislėpėme Paulauskio miške, o grįžę po pavojaus radome atvirus langus, duris, išverstą patalynę, čiužinių šiaudus paskleistus ant aslos. Kad ne tėvelio pusbrolio perspėjimas, tikrai būtume atsidūrę ten, kur baltosios meškos gyvena.

Dar galiu išvardyti kelias dešimtis partizanų, kurie veikė netoliese, lankėsi ar gydėsi pas mus, kuriuos gerai pažinojau, o su kai kuriais, nepaisant mano jauno amžiaus, draugavau. Žinoma, laikas šiek tiek aptrynė atmintį, nebeprisimenu kai kurių vardų ar kitų duomenų, bet daug kas atmintyje išliko. Pateikiu sąrašą mano prisimenamų partizanų, kurie 1944–1952 metais lankėsi pas mus, Gaižupių kaime:

1. Raimondas Bijeika-Kriukis, kilęs iš Telšių apskrities Žarėnų valsčiaus Smilgių kaimo. Šatrijos rinktinės Žarėnų

kuopos vado pavaduotojas. Žuvo 1949 metų gegužės 21 dieną, Dievo Krėslo miške apsuptyje kautynėse su čekistais.

2. Steponas Rekašius-Darius, kilęs iš Rietavo. Žuvo 1949 metų rudenį mūšyje su sovietais.

3. Edmundas Rekašius-Lakūnas, kilęs iš Rietavo. Kuopos vadas. Žuvo kartu su aukščiau minėtu broliu.

4. Eugenija Jezdauskaitė-Genytė, kilusi iš Telšių apskrities Žarėnų valsčiaus Smilgių kaimo. Žuvo 1949 metų gegužės 21 dieną Dievo Krėslo miške.

5. Rapalis-Girėnas, kilęs iš Telšių apskrities Žarėnų valsčiaus Zelepūgų kaimo. 1953 metais suimtas gyvas Keturakių kaime.

6. Miliutis Grybauskas, kilęs iš Plungės rajono Žlibinų seniūnijos Šarkių kaimo. Žuvo 1947 metais prie Žarėnų.

7. Česlovas Grybauskas, Miliučio brolis. Žuvo 1948 metais prie Luokės ežero.

8. Zigmąs Skripka-Kulkosvaidininkas, kilęs iš Lazdijų. Žuvo 1949 metais Plungės rajono Žlibinų apylinkės Žvirzdalių kaimo pamiškėje, prie Viešniauskienės sodybos.

9. Bidva, kilęs iš Žarėnų. Žuvo 1949 metų gegužės 21 dieną Dievo Krėslo miške.

10. Levis-Braškė, kilęs iš Žarėnų. Žuvo 1948 metais kartu su Č. Grybausku.

11. Petras Bartkus-Zuikis, kilęs iš Žarėnų. Žuvo 1949 metų gegužės 21 dieną Dievo Krėslo miške.

12. Laurynas Nevardauskas, kilęs iš Plungės rajono Žlibinų seniūnijos Šarkių kaimo. Žuvo 1947 metais prie Smilgių kaimo.

13. Jonas Parimskis-Šernas, kilęs iš Zarasų. Buvęs grafo Pšezdieckio vairuotojas. 1953 metais suimtas gyvas buncaryje Keturakių miške.

14. Antanas Kumšlytis-Vilkas, Briedis, kilęs iš Plungės

rajono Puraičių kaimo. 1954 metais suimtas gyvas bunkeryje Keturakių miške.

15. Antanas Vaišvila-Julis, kilęs iš Tverų. Žuvo 1953 metais Tverų apylinkėse.

16. Stanislovas Laucevičius-Zuikis, Dobilas, kilęs iš Plungės rajono Žlibinų dvaro. 1954 metais legalizavosi.

17. Jonas, kilęs iš Rietavo. 1952 metais žuvo Rietavo apylinkėse.

18. Povilas Bagdonas-Švogeris, Atlantas, kilęs iš Duseikių, Telšių rajono. Būrio vadas, pakeitęs žuvusį E. Rekašių-Lakūną. 1954 metais Tarvydų kaime Telšių rajone išdaviko apnuodytas ir suimtas.

19. Leonas Kundrotas, kilęs iš Smilgių kaimo, Telšių rajono. Žuvo prie Luokės.

20. Stasys Buginas, kilęs iš Judrėnų, Plungės rajono. Išduotas ir suimtas.

21. Vladas Montvydas-Žemaitis, Etmonas, Dėdė, kilęs

Šatrijos rinktinės partizanų grupė. 1949 m.

iš Gatautiškės kaimo Šilalės rajono. Ilgiausiai išsilaikęs Žemaičių partizanų apygardos vadas. Žuvo 1953 metų rugpjūčio 22 dieną, patekęs pasalon netoli Lūkšto ežero.

22. Šakinis. 1953 metais suimtas kartu su A. Kumšlyčiu.

23. Julis, kilęs iš Rietavo. Apie 1953 metus žuvo netoli Rietavo.

24. Juozas Greivys, kilęs iš Smilgių kaimo Telšių rajono. Žuvo 1949 metų gegužės 21 dieną Dievo Krėslo miške.

Mūsų sodyboje – partizanų „ligoninė“

Ne kartą mūsų namuose ar artimiausiame bunkeryje prieglobstį bei slaugą gavo sergantys ar sužeisti partizanai. Mama buvo žolininkė, ji savo žolelėmis per keletą savaitių ant kojų pastatė vos bepaeinantį, aštrių skausmų šone kamuojamą partizaną Zigmą Skripką-Kulkosvaidininką – labai stambų ir stiprų vyrą. Žygiuose su savimi jis tapė ne tik kulkosvaidį, bet ir keturis pilnus šovinių diskus, pistoletą, porą granatų. Ant vokiško jo pistoleto įsidėmėjau raides SS. Jį draugai pas mus beveik nešė atnešė. Įtarė, kad jam apendicitas, būtina operacija, bet kreiptis į ligoninę būtų tas pats, kas pačiam eiti į čekistų glėbį. Tad ligonio gydymo ėmėsi mama. Mes su broliu Steponu išpešėme daržinėje sukrautame šiene urvą ir įtaisėme ten ligoniui guolį. Įėjimas į urvą buvo iš priešingos nuo daržinės durų pusės, pasukus sienos lentą. Palei tą sieną buvo sukrauti statybai paruošti rąstai, už kurių žingsnių – miškas.

Gydėme jį keletą savaitių, sustiprėjęs pats išeidavo ir vėl grįždavo savo „palaton“, dažniausiai naktimis. Vieną rytą jis sakėsi susapnavęs, kad jį puola gauja juodų šunų, jam esą dėl to neramu. Kad nebūtų prieš kokią nelaimę.

Tą pačią dieną jis apleido savo laikiną prieglobstį, juo labiau kad jautėsi pasveikęs. Ir gerai padarė. Už dienos kitos, kažką įtarę ar sužinoję, prigužėjo pilnas kiemas kariškių. Ėmė viską nuodugniai krėsti: plėšė lentas, smagais badė šiaudus ir šieną, vertė visus pašalius. Gerai, kad buvome spėję akmenų krūvoje paslėpti Zigmo paliktą kulkosvaidį. Vėliau jį gerai sutepėme solidolu ir paslėpėme kūdros dumblyje.

Apie 1947 metus, rudenio pabaigoje, buvo sužeistas į akį Šatrijos rinktinės Žarėnų kuopos vadas Raimondas Bijeika-Kriukis. Mūšio metu kulka pataikė į jo automato diską, ir skeveldra sužalojo akį. Išgyvendamas dėl sužeidimo, jis buvo bekeliąs ginklą prieš save. Kartu su kitais partizanis tuo metu miške buvęs tėvas ėmė jį raminti, sakydamas: „Raimondai, nekvailiok, laikykis!“ Iš nenurimstančio sužeistojo draugams teko ginklą atimti jėga. Kuopai vadovauti pradėjo Adomas Rekašius-Lakūnas.

Apie du mėnesius pas mus gydėsi buvęs partizanas Povilas Bagdonas-Švogeris, Atlantas. Kautynėse keisdamas poziciją, jis pateko į kulkosvaidžių ugnį. Krito ant žemės, o kulkos draskė jo drabužius, arė nugarą. Iš kepurės buvo likę skutai, keliose vietose nubrozdyta galvos oda, perrėžtas žandas, sprandas, peršauta šlaunis. Laimei, kulkos nekliudė kaulų, tačiau sužeistasis neteko daug kraujo. Antanui Kumšlyčiui ir Šakiniui pavyko jį išnešti iš mūšio lauko.

P. Bagdonas apie savaitę buvo gydomas drėgname bunkeryje ant egliaškių guolio, prieš tai skubiai iš jo išsėmus vandenį. Paskui – pas ryšininką netoli Stalgėnų. Vėliau naktį iš Paminijo miško parsivežiau jį pas mus. Paguldėme į gerai įrengtą, net tualetą ir maisto sandėlį turintį bunkerį Auškalnio miške. Sužeistojo žaizdos buvo blogai prižiūretos, užpūliavusios. Pats vos paėjo. Tai dėl jo nesėkmingai bandžiau nupirkti vaistų Plungės vaistinėje.

Be abejo, visiems sužeistiesiems mamos žolelių neužteko. Man buvo surašytas visas sąrašukas vaistų, su kuriu nuėjau į Plungės vaistinę. Kiek prisimenu, sąraše buvo penicilino, streptocido, jodo, širdies lašų, bintų. Vaisinininkas, išklauses mano pageidavimą, sukrovė vaistus ant prekystalio ir nuėjo prie telefono.

Nugirdau jį telefonu kažkam sakant, kad „vaikinas perka labai daug vaistų“. Nieko nelaukęs, nėriau pro duris, nusimečiau švarką, kepurę, susikišau juos į turėtą maišuką, taip pakeisdamas išvaizdą, ir netrukus iš už kampo pamačiau prie vaistinės durų saugumietį. Būčiau bent porą minučių laukęs vaistininko ar nenugirdęs jo pokalbio, būčiau tikrai ilgam atsidūręs ten, kur savo noru niekas nenorėjo patekti. Iš kur aš kilęs, čekistams nebūtų sunku išsiaiškinti, o tada jų nagan pakliūtų ir tėvai, gal ir sužeistasis.

Vaistus gavau Kontaučių medicinos punkte iš felčerio (ar gydytojo) Jono Biliūno, žmonių meiliai vadinamo Biliūnėliu. Jis ne kartą mane yra aprūpinęs vaistais, jis žinojo, kam jie skirti.

Kontaučiuose ne kartą tekdavo pirkti ir rūkalų. Geras žmogus parduotuvės vedėjas ir pardavėjas Trumpickis kartą prasitarė žinąs, kam tuos rūkalus perku, nes tėvas tiek surūkyti negalįs. Kartais pridėdavo rūkalų ir nuo savęs.

Priesaika

Tais neramiais laikais geriausiu mano draugu tapo metais už mane vyresnis gimnazistas Levis iš Žarėnų. Pavarde, deja, iš atminties ištrynė laikas, o pilnas vardas tikriausiai buvo Leonas. Jam partizanai pavesdavo įvairiausių

užduočių, dažnai su juo eidavau ir aš.

1948 metų pavasarį Levis pasakė, kad artimiausiu metu jis duos priesaiką, taps pilnateisiu partizanų. Priesaiką priims visos Žemaitijos partizanų apygardos vadas. Paragino ir man prisiekti, kaip ryšininkui. Nedvejodamas sutikau.

1948 metų gegužę Paulausko miške Žemaitijos partizanai suruošė pasitarimą. Dalyvavo man žinomos Žarėnų, Plungės, Rietavo rinktinės, buvo partizanų ir iš toliau. Susirinko gal kokie 200 vyrų, tarp jų – legendinis Žemaičių partizanų apygardos vadas Vladas Montvydas. Jis man padarė neišdildomą įspūdį: ryžtingas, linksmas, iškalbus ir mėgstantis pajuokauti – tikras autoritetas.

Mes su Leviu, įsilipę į nepaprastai aukštą ir skarotą egelę, pro žiūronus pakaitomis stebėjome apylinkę. Patogiai atsisdėję ant šakos ir prisirišę virve, laisvai dairėmės aplinkui.

Be mudviejų su Leviu, priesaiką davė ir dvi ryšininkės merginos, viena, kiek prisimenu, buvo mokytoja iš Žarėnų. Apie mano veiklą vadui paliudijo Bijeika, Bagdonas, kiti mane pažinoję partizanai. Priesaikos tekstą skaitė vadas Vladas Montvydas, mes kartojome jo žodžius: „Aš prisiekiu Dievo akivaizdoje, vardan kritusių brolių ir sesių už Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę, uoliai dirbti Nepriklausomos Lietuvos atstatymo darbą, nesigailėdamas nei jėgų, nei gyvybės. Griežtai pildyti vadovybės įsakymus, didžiausioje paslapytyje laikyti veikimą, nesidėti su priešais ir viską pranešti savo viršininkams. Man yra žinoma, kad už šios priesaikos sulaužymą būsiu nubaustas mirties bausme. Tai, ką pasižadau, tegu Dievas išlaikyti man padeda.“

Rankose laikėme trispalvę vėliavėlę su Vyčio ženkleliu, kurią davė kažkuris iš brolių Rekašių. Po priesaikos

teksto priklaupę bučiavome Vytį ir ginklą. Man pasisakius vardą, V. Montvydas tarė: „Na, tai tavo slapyvardis bus Adzis!“ Taip Žemaitijoje sutrumpintai vadinamas Adomas. Levis gavo ar jau turėjo Braškės slapyvardį. Deja, Levis, geriausias mano draugas ir bendražygis, žuvo tų pačių metų rudenį prie Luokės ežero.

Po rimtosios susitikimo dalies partizanai atsipalaidavo, ėmė net šokti. Tam padėjo tėvelio specialiai šiam reikalui išvartyta naminukė. Tėvelio „bravoras“ buvo netoliese miške, tuo metu jį prižiūrėjo mama. Man nuėjus atnešti to skysčio, mama pasakė neturinti pakankamai didelio indo jam supilti ir pasiuntė mane namo atnešti didesnę indą. Iki namų – 300–400 metrų.

Artindamasis prie namų, išgirdau mūsų šuns lojimą. Ant partizanų jis nebelodavo, ant gyvulių lodavo kitaip. Vadinasi, lojo ant kažko svetimo. Reikia pasakyti, kad nors tėvai naujo namo ir nebesurentė, bet sodyboje jau stovėjo nauja daržinė ir vadinamasis vasarnamis, kuriame buvo verdamas jovalas kiaulėms, stovėjo duonkepė krosnis. Vasarnamyje buvo ir tėvelio kalvė, nes, be įvairiausių kitų darbų, jis sugebėjo pats ir arklį pakaustyti, ir rogių ar vežimo metalines dalis pasidaryti. Palei sodybą už vasarnamio ėjo gilus – man iki pečių – griovys, kuriuo dabar palengva ėmiau artintis prie namų, stengdamasis įžiūrėti, ant ko taip loja šuo. Kieme nieko nesimatė. Palengva slinkau artyn. Staiga nuo malkinėje sukrautų žabų išgirdau knarkimą. Geriau įsižiūrėjęs, pamačiau miegantį nepažįstamą žmogų, įsitaisiusį guolį ar sekyklą ant žabų krūvos. Nedeldamas parkūriau pas partizanus ir papasakojau apie galbūt aptiktą šnipą.

Grįžome kartu su Bijeika, Rekašiumi, Č. Grybausku, Barkumi, Greiviu. Nepažįstamasis ant žabų ramiai tebe parpė. Bijeika griebė jį už abiejų rankų ir prižadino. Staiga

pabudęs, tipelis pabandė ištrūkti, griebtis kišenėje turėto pistoleto, bet partizano pistoleto rankenos smūgis į kaklą greitai jį apramino. Už bato aulo, pasirodo, jis dar turėjo ir suomišką peilį – „finką“. Partizanų kvočiamas jis prisipažino, kad Plungės saugumo organų yra pasiūstas pasekti Gedvilų sodybą, galbūt aptikti „bandito“ Bijeikos pėdsakus.

Tapo aišku, kad ši žmogų paleisti būtų per daug pavojinga. Kažkuris iš partizanų paprašė manęs atnešti kastuvą. Kur jie tą išdaviką nusivedė, nežinau, tik daugiau nei jo, nei kastuvo nebemačiau. Netekę savo agento saugumiečiai po kelių dienų ėmė siauste siausti po mūsų kaimą ir apylinkę, apsilankė, šniukštinėjo ir mūsų sodyboje, tačiau veltui – niekas „nieko nematė, nieko negirdėjo“.

Partizanų „akys ir ausys“

Po priesaikos tapau dar aktyvesnis, drąsesnis, visa galva pasinėriau į pagrindinę veiklą. Rinkau įvairiausią informaciją apie stribus, saugumo veiklą ir jų planuojamas operacijas, ją operatyviai perduodavau partizanams. Dėl to ne kartą iš partizanų esu sulaukęs padėkos, ne vienas sakė: „Tu – mūsų akys ir ausys!“

Susitikimai su partizanais paprastai vykdavo naktimis. Nuo pavasario iki rudens šalnų su broliu miegodavome daržinėje ant šieno, todėl apie partizanų vizitus ne visada žinodavo ir namiškiai. Be to, mama pradėjo baimintis, kad pasidariau per daug neatsargus, kad rizikuoju ne tik pats, bet keliu pavojų visai šeimai. Tad dalį savo veiklos stengiausi nuslėpti net nuo namiškių.

Mama, kaip ir visos mamos, baiminosi, kad nepakliūčiau čekistams ar stribams, tačiau pati partizanams padėjo, kuo

galėjo: gydė ir slaugė, ruošė valgi, taisė, skalbė drabužius. Jai padėdavo sesuo Janina-Eglutė. Mama partizanų buvo labai gerbiama ir mylima. O per šventą Oną – jos vardines – būdavo ypač pagerbiama.

Visi ryšiai, informacija tarp partizanų tais laikais buvo perduodama, kaip sakoma, iš lūpų į lūpas. Kartais atskirų rinktinių partizanai susitikdavo pas mane, bet dažnai gautus nurodymus, įsakymus, spaudą, perduotą man iš toliau atėjusio partizano, saviškiams nunešti tekdavo man. Ne kartą naktimis teko išvesti grupę ar atskirą kovotoją jiems nežinomais apylinkių miškais, išžvalgyti numatytą maršrutą. Pavojingiausiose vietose, pavyzdžiui, kertant vieškelį, partizanai atsilikdavo, o aš gerai apžiūrėdavau kelią, paprastai pasirinkdamas kelio „alkūnę“, kad kuo toliau matytųsi į abi puses. Partizanams duodavau ženklą, subliaudamas stirnos balsu. Ne kartą teko šakomis užglostyti rasotoje žolėje padarytą brydę, žiemą – slidėmis užvažinėti pėdsakus.

Buvau išmokęs pamėgdžioti ne tik stirną, bet ir kiškį, voverę, pelėdą, kėkštą. Artindamasis prie partizanų bunkerio, pavyzdžiui, sutartu būdu sucaksėdavau lyg voverė ar duodavau ženklą kito miško gyventojų balsu, kad bunkeryje esantysis žinotų, jog artinasi ne svetimas. Eidamas į mišką dienos metu visada su savimi nešdavausi kokį nors įrankį: šakę, grėblį, dalgį ar pan. Juos palikdavau pamiškėje. Kartą šitaip dienos metu iš namų išvedžiau vieną partizaną: išsirengėme iki marškinių, pasiėmėme dalgius – iš tolo niekas negalėjo įtarti, kad eina ne šienpjoviai.

1948 metų pavasarį partizanai nutarė įsirengti bunkerį prie upelio Matužės ganykloje, tarp Smilgių ir Gaižupių kaimų, Plungės ir Žarėnų valsčių sandūroje. Padėjau jį iškasti ir kartu su tėveliu savo arkliu suvežėme statybai reikalingus rąstus, lentas.

Netoli esančiame Auškalnio miške apie 1950 metus buvo du partizanų bunkeriai. Vieną jų padėjau pastatyti ir įrengti aš, taip pat sukirtau ir suruošiau jam visą miško medžiagą, nes partizanai atvirai darbuotis miške negalėjo. Šis bunkeris, lyginant su dauguma kitų, buvo įrengtas tikrai gerai: atskiroje nišoje buvo tualetas, dar kitoje – maisto sandėliukas, kuriame, be kitų atsargų, stovėjo ir sūdytos mėsos kubilas. Šildymui čia buvo sumūryta plytų krosnis, kurios kaminėlis buvo išvestas aukštai, šalia augusioje eglyje. Kūrenant sausomis malkomis, dūmų beveik nesimaitė, juolab kad kūrenama buvo tik sutemus, beveik nesijautė ir dūmų kvapo. Gal kiek labiau jautėsi apšvietimui naudotos žibalinės lempos kvapas. Bunkeris buvo puikiai užmaskuotas. Jame ilgiau ar trumpiau gyveno šeši partizanai: Bagdonas, Šakinis, Kumšlytis, Parimskis, Laucevičius, Julis (jų slapyvardžiai, nors ir ne visų, – aukščiau pateiktame sąrašė).

Visi mano pažinoti kovotojai avėjo aulinius batus, kuriems tekdavo atlaikyti ir žiemos šalčius, ir vasaros karščius, rudens, pavasario darganas, laukų ir miškų bekeles. Tad partizanai juos stengėsi prižiūrėti, po žygių sutepti geru tepalu. Bet nieko amžino nėra. Batus siuvo ir taisė auksinių rankų meistras partizanas Jonas Parimskis. Jis sugebėdavo perdirbti ir šovinių apkabas, į kurias vietoj dvidešimties sutilpdavo po trisdešimt šovinių. Kad patogiau būtų nešiotis, jis patrumpindavo ir kai kurių ginklų vamzdžius.

Kartą išgelbėjau šio bunkerio gyventojus. Tuo metu dienomis jau dirbau Žlibinų kolūkyje, o naktinė mano veikla dažnai atimdavo nemažą miego dalį. Grįžtu, būdavo, paryčiais iš kokio naktinio žygio, tik spėju užsnūsti, o tėvelis jau žadina į darbą. Bet man tada užtekdavo ir trijų keturių valandų miego. Tą dieną parvažiavau iš kolūkio

pietų. Pas tėvą užsukęs kaimynas ėmė pasakoti, kad prie Auškalnio miško būriuojasi didelės čekistų ir stribų pajėgos, supa mišką. Metęs arklius ir pasičiupęs grėblį išbėgau į mišką perspėti bunkeryje besislepiančius partizanus.

Man pranešus apie pavojų, dauguma partizanų siūlė kuo greičiau trauktis iš miško, nes čekistai, jį šukuodami su šunimis, bunkerį greičiausiai aptiks. Pasakiau, kad trauktis jau per vėlu, miškas apsuptas, o ginklu prasiveržti praktiškai irgi neįmanoma, tad reikia likti vietoje. Pažadėjau bunkerį gerai užmaskuoti. Laucevičius turėjo plytelę presuoto tabako, tad greitai sutrynė jo gerą saują. Išlipęs iš bunkerio, rūpestingai uždengiau angos dangtį, užmaskuotą velėna, samanomis, ant viršaus pasodinta eglute, aplink pribarsčiau tabako dulkių, pabėriau jų ir apie ventiliacijos angas. Grįždamas pabarsčiau tabako ir ant savo pėdsakų. Pamiškėje vėl pasiėmiau paliktą grėblį ir, netoli nuėjęs, buvau sustabdytas keleto stribų. Paklaustas iš kur ir ko einu, atsakiau, kad grėbiau šieną, einu namo. Mano atsakymas stribus patenkino. Turiu pasakyti, kad dėl savo nedidelio ūgio, dėvimų trumpų kelnų pašaliniais atrodžiau jaunesnis, negu buvau iš tikrųjų, tad gal ir tai padėjo nukreipti įtarimą. Kol grįžau namo, dar bent du kartus buvau sustabdytas ir aiškinau vis tą patį: grėbiau, grįžtu namo.

Praėjus pavojui, mano aplankyti partizanai karštai dėkojo už galimai nuo neišvengiamos mirties išgelbėtą jų gyvybę. Jie sakė net girdėję virš bunkerio einančių kareivių žingsnius.

Maždaug prieš keturias dienas iki įsimintino mūšio Dievo Krėslo miške pas mane atėjo abu broliai Rekašiai. Jie labai gerai vertino mano, kaip ryšininko, darbą ir sakė, kad turėčiau žinoti ir Dievo Krėslo miške esančius bunkerius, gali tekti juose apsilankyti su slapta užduotimi, dokumentais

ar spauda. Artimiausiu laiku žadėjo mane ten nuvesti. Man liepė paslėpti visą dėžę automato šovinių. Tuo metu jie turėjo tik pusautomatus ir šie šoviniai netiko. Šovinius ir spaudą, sudėtą į trilitrinį stiklainį, slėpdavau dideliame skruzdėlyne.

Jiems išėjus, tą pačią naktį atėjo rietaviškiai partizanai, vadovaujami Kazimiero Juozaičio-Meteoro, su slaptais dokumentais, kuriuos turėjau perduoti Rekašiams ir kitiems apylinkėje veikusiems partizanams. Bet artimiausias kelias dienas tokios progos nepasitaikė.

1949 metų gegužės 21-osios rytą išgirdome mūsų garsus Dievo Krėslo miško pusėje, nors iki jo buvo apie devyni kilometrai. Be lengvųjų ginklų, čekistai ir MVD kariuomenė ten panaudojo net minosvaizdžius. Nelygioje kovoje tą dieną ten žuvo septyni partizanai, keturi, tarp jų trys sunkiai sužeisti, pateko į čekistų nagus. Iš sužeistųjų prisimenu Stanislovą Mockų-Kiaunę ir mokytoją Ireną iš Medingėnų. Išlikti pasisekė abiem broliams Rekašiams, dėvėjusiems rusiškas uniformas. Juos pamatęs, rusų karininkas paklausė, kas jie, ir gavo atsakymą: „Svoji“ (savi). Arčiau priėję broliai karininką nukovė, o jo gerą automatą pasiėmė. Patys pasislėpė viename iš daugelio miške tyvuliavusių ežerėlių, panirę iki veido vandeny ir galvas užsimaskavę žolėmis.

Gražų kitos dienos rytą abu Rekašiai pasirodė pas mus. Sušalę, šlapi ir purvini, vienas – basas, iki kraujo subraižytomis kojomis, tačiau nešdamiesi naują automatą. Dabar pravertė ir mano saugoti šiam ginklui skirti šoviniai. Užtaisę pilnas automato apkabas, likusius šovinius susipylė į mamos duotą terbelę. Atidaviau jiems ir dalį rietaviškių neseniai atneštų slaptųjų dokumentų.

Pervilkti sausais švariais apatiniais, gavę iš tėvo kaliošus, jie iškeliavo. Deja, po metų savo gyvybę paaukojo ir jie.

Vėly 1950 metų rudenį vežiau visą vežimą maisto minėtame Auškalnio miško bunkeryje žiemosiantiems partizanams. Pavakarį pas mane atėjo to būrio vadas Bagdonas, su kuriuo daugiausiai draugavome ir bendravome. Jis pasakė, kad pas ryšininką Grigolą, gyvenusį prie pat Paminijoj miško, yra suruošta maisto, reikia važiuoti jį parvežti. Pas mane nuolat buvo du kolūkio arkliai, juos prižiūrėjau ir naudojavau ne tik kolūkio reikmėms. Pasikinkę juos, išvažiavome. Netoli tikslo aš pasilikau miške, pas Grigolą nuvažiavo vienas Bagdonas. Po kurio laiko jis grįžo su pakrautu vežimu. Vežimo dugne buvo sukrauta rūkyta ir sūdyta mėsa, dešros, duona, net pyragų ir indas su namine degtine, o visa tai apkrauta keliais miltų maišais. Toliau važiuoti turėjau vienas, Bagdonas ketino grįžti pėsčias. Susitarėme, jei kas pakeliui mane sustabdytų – važduosiu, kad grįžtu iš malūno. Palydėdamas Bagdonas pasėmė saują miltų ir nuo delno papūtė juos ant manęs. Tapau miltuotas nuo kojų iki kepurės, lyg iš tikrųjų būčiau dirbęs malūne. Ši maskuotė tikrai praverė: pakeliui sustabdė sribų būrelis ir ėmė teirautis, iš kur važiuoju. Mano atsakymas, kad iš malūno, juos patenkino, nors toje pusėje malūno nė nebuvo.

Miltus iškroviau namuose – iš jų mama keps partizanams duoną, o visa kita nugabenau į bunkerį.

Prieš 1951 metų Velykas eilinį kartą apsilankiau Auškalnio miško bunkeryje. Partizanai paprašė atnešti porą butelių naminės ir kartu atšvęsti Velykas. Bunkeryje buvo ir radijo aparatas, maitinamas dviem sausųjų elementų baterijomis, tačiau jos buvo išsikrovusios. Tokias baterijas buvo nupirkęs ar kažkur gavęs mūsų kaimo gyventojas Bronius Riškus. Jas parnešti buvo pavesta Stanislovui Laucevičiui, tačiau jis sakė, kad po kelis kilogramus sveriančias baterijas jam vienam parnešti bus sunku, juk jis dar ir ginkluotas.

Išėjome kartu. Prieš išeinant Bagdonas man įteikė nedidelį pistoletą sakydamas, kad užpuolus priešams, gyvas nepasiduočiau. Parodė, kad geriausia šauti sau į smilkinį. Tai buvo ne vienintelis kartas, kai prieš pavojingesnes operacijas man būdavo duodamas ginklas, kurį vėliau grąžindavau. Ne kartą jį buvo davęs ir Bijeika.

Išėjome nakties tamsoje, laikydamiesi arčiau krūmų, griovių, tvorų. Artėdami prie Gaižupių, išgirdome šunų lojimą. Lojo ne tik Riškaus šuo, bet, kiek galėjome suprasti, ir Levicko, Žeimio, Urbono, gal net viso kaimo šunys. Sodybos kaime buvo gana arti viena kitos, ir tik mano tėvų sodyba buvo gerokai atokiau. Mudviejų šunys dar negalėjo pajusti, vadinasi, lojo ant kažko svetimo. Sustojome. Besižvalgydamas pamačiau tolokai, tarp krūmų, lyg cigaretės ar papiroso ugnelės žybtelėjimą.

– Stasy, pamačiau žybtelėjimą, kažkas ten rūko, – pašnibždėjau Stanislovui.

– Negali būti, – iš pradžių nepatikėjo jis.

Abu įsmeigėme akis ton pusėn. Ir tikrai po kelių sekundžių kažkas vėl neatsargiai užsitraukė dūmą. Neliko abejonių, kad prie kaimo yra pasala – ne be reikalo šunys taip nerimsta. Galbūt kažkas sužinojo ar matė, kad radijo nerurintis Riškus įsigijo sausųjų elementų baterijas.

Labai atsargiai ėmėme slinkti atgal, iš tolo aplenkdami matytą ir mums taip pasitarnavusią nedrausmingo stribo ar kareivio ugnelę. Pagaliau pasiekėme krūmų prižėlusį Sausdravo upelio slėnį ir, vis taip pat laikydamiesi atsargumo, grįžome į bunkerį. Ir jei ne mano pastabumas ar to kareivio neatsargumas, galėjome patekti tiesiai į saugumiečių pasalą.

1952 metų pavasarį gavau šaukimą į armiją. Pas mus atėję partizanai, tėvai ir aš tarėmės, ką daryti. Kumšlytis,

Šakinis ir Julius ragino netarnauti okupantams, eiti pas juos į mišką. Jiems nepritarė Bagdonas:

– Ką jūs galvojate, – sakė jis. – Juk čia lieka šeima – tėvai, jaunesni brolis ir seserys. Jie neišvengiamai bus represuoti, atsidurs Sibire ar lageriuose. Be to, ir mes patys neteksime ištikimų savo rėmėjų, o čekistai tik sustiprins „dezertyro“ paieškas. O ir kiek iš didelio būrio mūsų beliko? Kiek beliko? Baigia mus išnaikinti. Tad Adziui geriausia išeitis – paklusti šaukimui. Bus bent kas prisimins apie mus ir mūsų likimus. O mes vis tiek, ir vienu, ir kitu atveju netenkame savo ryšininko.

Su Bagdono samprotavimais sutiko visi susirinkusieji. Nuspręsta: einu tarnauti.

Po kelių dienų Auškalnio miško bunkeryje, dalyvaujant ir mano tėvams, įvyko išleistuvės, aplaistytos ne tik viena kita stiklainaitė degtinės, bet ir kai kurių dalyvių ašaromis. Partizanai labai išgyveno dėl savo geriausio, kaip jie sakė, ryšininko netekties. „Liksime akli ir kurti,“ – kalbėjo jie. Labiausiai išgyveno pats pataręs eiti armijon vadas Povilas Bagdonas, kuris išsiskirdamas net apsiašarojo.

Baigėsi net šešerius metus trukęs mano, kaip partizanų ryšininko, gyvenimo tarpsnis. Daugybė naktų nemiegota, lijo ar snigo klampota po miškus ir kemsynus, ne kartą būta per plauką nuo pavojaus įkliūti čekistams.

Mačiau okupantų represijas, tremiamus nekaltus žmones, mačiau išniekintus žuvusių partizanų kūnus stribynuose ir miestelių aikštėse. Mačiau ir nusiminičius varu į kolchozą suvarytų tėvų ir kaimynų veidus. Galiu tik pasiguosti, kad mano, kaip ryšininko, aptarnaujamoje apylinkėje per tą laiką nežuvo nė vienas partizanas.

Ir štai dabar išeinu tarnauti to nekenčiamo okupanto kariuomenėje...

Užbėgdamas į priekį, turiu pasakyti, kad man išvykus Auškalnio bunkeryje bazavęsi partizanai nutarė išsiskirstyti. Šatrijos rinktinės vadas Povilas Bagdonas-Atlantas partizanavo net iki 1954 metų ir nežinia, kiek dar būtų laikęsis, jei nebūtų patekęs išdavikui. Tais metais Telšių rajono Tarvydų kaime su bendražygiu užėję pas vieną kolūkietį buvo pavaišinti sriuba, į kurią išdavikas įpylė nuodų ar stiprių migdomųjų. Draugas prarado sąmonę ten pat, o Bagdonas dar įstengė nueiti gerą galą ir krito be sąmonės. Iškentęs tardymus ir 12 metų vergiško darbo lageriuose, į Lietuvą grįžo 1966 ar 1967 metais. Įsikūrė Telšiuose.

Atkūrus nepriklausomybę, 1999 metais per radiją netikėtai išgirdau Povilo Bagdono balsą. Jis prašė atsiliepti ką nors iš buvusių bendražygių, jei dar yra gyvų ir klausosi radijo. Spėjau užsirašyti padiktuotą telefoną ir nedelsdamas jam paskambinau. Nudžiugęs Povilas pakvietė kuo greičiau pas jį apsilankyti. Artimiausiomis dienomis iš Klaipėdos traukiniu išvažiavau į Telšius, o Povilas žadėjo mane pasitikti stotyje. Tačiau gyvenimas abu buvo taip pakeitęs, kad vienas kito stotyje nepažinome. Turėdamas jo adresą, pats nuėjau į namus. Netrukus grįžo ir Povilas. Sunku apsaityti susitikimo malonumą ir džiaugsmo ašaras, susitikus po kelių dešimtmečių. Kalboms ir prisiminimams neužteko dienos ir nakties.

Dar ne sykį buvome susitikę, deja, Povilą priglaudė jo taip mylėta ir ginta Lietuvos žemelė...

Apie 1954 metus Plungės saugumiečiai suėmė ir ilgai tardė, kankino tėvelį. Grasino, kad ir sūnų Adomą pasodins, atšaukė iš kariuomenės. Kaip vėliau pasakojė seserys, jam net gryo geriamojo vandens neduodavo – įpildavo į jį kažkokių vaistų ar nuodų. Tais kankinimais čekistai visiškai

atėmė jo sveikatą, pavertė vos ne psichiniu ligoniu.

Buvau surinkęs didelį pluoštą partizanų fotografijų. Daugelyje jų kartu su partizanais buvo užfiksuoti ir partizanų artimieji, rėmėjai. Ne vienoje nuotraukoje kartu su partizanais buvau nusifotografavęs ir aš. Savo bunkeriuose partizanai spausdino ne tik pogrindinę spaudą, atsišaukimus, bet ir puikiai padarydavo nuotraukas. Tarp jų buvo nemažai išsilavinusių, poeziją ar literatūrą mėgstančių žmonių. Tad buvau užsirašęs ir daug tokiomis sunkiomis sąlygomis sukurtų ir dainuojamų dainų. Visa tai slėpiau namuose, o dalį, prieš išeidamas į kariuomenę, sudėjau į stiklainį ir užkasiau į žemę. Deja, namie slėptus užrašus tėvelis sudegino, bijodamas, kad ši medžiaga nepakliūtų saugumiečiams. Labai nukentėjo ir stiklainyje slėptos nuotraukos. Jas jau šiais laikais atidaviau Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centrui, dalį nuotraukų specialistams pavyko atkurti.

Sudie, Lietuva!

1952 metų gegužės 12 dieną apie 50–60 šauktinių iš Plungės traukiniu buvome nuvežti į Klaipėdą. Klaipėdos kariniame komisariate mūsų būrį dar papildė ir kartu su kažkokios karinės mokyklos kursantais, orkestro palydėti, vėl atsidūrėme traukinyje, vežančiame į Vilnių.

Čia mūsų kelionė keleiviniais vagonais baigėsi. Toliau dardėjome gyvuliniais, saugomi, lyg kaliniai, sargybinių. Stotelėse leisdavo išlipti atlikti gamtinius reikalus, pasipildyti vandens, kartais pasisekdavo nusipirkti duonos. Valgėme savo maistą – visi turėjome šiokių tokių atsargų, daugiausia – lašinių, kažkiek pinigų. Dažnai ilgai stovėdavome stotyse, mūsų ešeloną stumdydavo

ir perstumdydavo, atlaisvindami kelią keleiviniams ar prekiniams vagonams. Nuo Maskvos ešelonas pasuko į pietus, ir tik kažkur netoli Odesos pirmą kartą gavome karštos sriubos bei nepaprastai rūgščios, nežinia iš kokių miltų keptos duonos.

Neprisimenu, kiek dienų ar savaitių važiovome, tik galiausiai atsidūrėme Ukrainos pietuose, prie pat Rumunijos sienos. Jokių kareivinių čia nesimatė, gyventi teks palapinėse, dirbti – čia statomame reaktyvinių lėktuvų aerodrome. Patekau į vadinamąjį „strojbatą“ – statybos batalioną.

Pusiau kareivis, pusiau statybininkas

Šiek tiek pamokė rikiuotės, davė išardyti ir surinkti karabiną, kurio spyna buvo pragražta, štai ir visi karybos mokslai. Net iššauti iš kokio nors ginklo per visus ketverius tarnybos metus neteko. Tačiau dirbome kaip juodi jaučiai – iš vagonų kraudavome smėlį, skaldą, cementą.

Vėliau buvau perkeltas į aerodromo statybą netoli Odesos. Klojome nusileidimo–pakilimo taką skylėtomis metalo plokštėmis, gyvenome palapinėse.

1953 metų pavasarį, netrukus po Stalino mirties, mūsų „strojbatas“ buvo pervežtas į Noginską, už 80 kilometrų nuo Maskvos. Statėme ypač slaptą objektą – raketinę bazę.

Mūsų dalinys priklausė MVD – Vidaus reikalų ministerijai, kuriai vadovavo liūdnai pagarsėjęs Lavrentijus Berija. Kadangi po Stalino mirties šią ministeriją jis sujungė su Valstybės saugumo ministerija, tad ir aš, galima sakyti, tapau „čekistas“, nors ginklo niekas nedavė.

Darbai čia buvo lengvesni, man dažniausiai teko dirbti staliaus darbus, nes buvau neblogai juos įvaldęs. Gal baldžio ar gegužės mėnesį man buvo pavesta nudažyti naujai sumontuotą radijo lokatorių. Didžiulis kelių metrų įrenginys stovėjo ant supiltos aukštokos kalvos. Gavęs tris kibirus rudų, žalių ir pilkų dažų, pasilipau ant lokatoriaus ir ėmiausi darbo. Tuo metu kaip tik į bazę atvyko Berijos vadovaujama komisija patikrinti atliktų darbų. Ir kaip tyčia valdymo centre kažkam šovė į galvą pademonstruoti ministrui radijo lokatoriaus veikimą. Aš tuo metu dažiau besisukančiąją lokatoriaus dalį ir stovėjau ant jos. Pajudėjus įrenginiui, bandžiau išsilaikyti, bet buvau nusvietas iš kelių metrų aukščio ir nulėkiau kalvos šlaitu žemyn. Dažai – ant manęs. Smarkiai susitrenkiau petį, bet kaulai liko sveiki. Patekau ligoninėn ir daugiau nei savaitę nuo manęs vis plovė gražiai maskuojamąja spalva mane nuspalviniusius dažus. O vadovybė vis aiškinosi, kas tokiu momentu pasiuntė tą kareivį ant lokatoriaus.

Birželį išgirdome, kad Berija suimtas, kaip tėvynės išdavikas, liaudies priešas, norėjęs parduoti Sovietų sąjungą amerikonomams. Pamaskvėje jis sukaupęs dideles sau ištikimų dalinių pajėgas ir norėjęs paimti valdžią į savo rankas. Nepasisekus, jis pats buvęs suimtas prie lėktuvo, kuriuo norėjęs pabėgti į užsienį.

Visa tai mums aiškino „politrukai“ (politiniai vadovai), ir tikėjome, kad tai tiesa.

Viename iš beveik baigtų pastatų dirbau staliaus darbus. Dažnai, visiems jau išėjus, būdavau paliekamas vienas ką nors užbaigti: tai grindjuostes, tai durų apvadus prikalti, tai spyną sutvarkyti ir panašiai. Grįždavau vienas, eiti reikėdavo per mišką. Ir štai vieną kartą tame miške mane maloniai užkalbino nei tai girininkas, nei tai eigulys. Pavaišino geromis cigaretėmis, paklausinėjo iš kur kilęs,

kur tėvai, dar šio to. Ir taip keletą kartų. Jo klausimai pradėjo suktis apie mano dalinį, raketinę bazę. Nieko į tuos klausimus aš jam neatsakiau, nes ir pats ne kažką žinojau. Kartą aš jo net paklausiau, ar ne dezertyras esąs iš Berijos dalinių.

Po kurio laiko buvau iškviestas pas tardytoją, kuris mane ėmė kaltinti išdavus karines paslaptis, sulaužius priešaišką. Pasirodo, tas „girininkas“ buvo suimtas kaip šnipas ir papasakojo, kad slapta susitikinėjo su manimi miške. Neigiau visus man primetamus kaltinimus, bet buvau uždarytas į „gauptvachtą“ (daboklę prasikaltusiems kareiviams). Vėl ir vėl buvau vedamas tardyti, buvo suruošta akistata su „girininku“, tvirtinusiui, kad kažką iš manęs sužinojo. Jo žodžius neigiau, sakiau, kad susitikęs tik surūkydavau pavaišintą cigaretę, o kalbėdavome apie pašalinius dalykus.

Per du mėnesius tardymų, reikalavimo prisipažinti išdavus karines paslaptis, „tėvynę“, grasinimu kariniu tribunolu, 25 metų bausme ar net sušaudymu, nepasidaviau. Sargybos seržantas lietuvis drąsino: „Laikykis, kad jau tiek iškentėjai, nepasiduok ir toliau“.

Ir nugalėjau. Po dviejų mėnesių palikau ir „gauptvachtą“, ir „mieląjį“ tardytoją.

Mūsų dalinys buvo perkeltas į požeminę raketinę bazę prie Sverdlovsko. Netoliese dirbo kaliniai. Mes, kareiviai, vienoje pusėje tvoros, kaliniai – kitoje pusėje. Jie rankiniu būdu kasė gilius griovius, rovė kelmus ir dirbo kitus panašius darbus. Tačiau niekur nebuvo matęs nei girdėjęs, kad taip, kaip čia, kaliniai būtų varomi į darbą ar iš jo surakinti po du rankomis arba kojomis. Ne kartą mačiau, kaip kolonoje nualpusiam kaliniui, kuriam draugai nebeįstengė padėti, sargybos kareivis šautuvo buože trenkdavo per sprandą ir palikdavo gulėti.

Toks jau tikrai nebeatsikels ir niekur nepabėgs. Vėliau tokie paliktieji buvo surenkami ir vežimu išgabunami. Kur – nežinau, nemačiau.

Vėliau išvežė dirbti į požemius kažkur Uralo kalnuose. Kaip vėliau paaiškėjo, dirbome tikrame požeminiame

Buvęs partizanas Stasys Mockus su Adomu Gedvilu (dešinėje)

mieste, kuriame nematydami saulės šviesos turėjome išbūti ilgas šešis mėnesius.

Požemyje kartu su mumis dirbo ir daug kalinių, tarp jų buvo vokiečių, lenkų, kitų tautybių atstovų. Kaliniai valgė ir miegojo atskirai nuo mūsų, o dirbome kartu. Iš esmės mūsų „strojbato“ kareivių, gyvenimas šiuose požemyuose beveik nesiskyrė nuo kalinių – išlįsti į dienos šviesą nei vieni, nei kiti negalėjome.

Artėjant demobilizacijai, už sutaupytus rublius pasisiūdinau naujus batus ir civilinį kostiumą. Juos pasiuvo nagingi kaliniai, tarp kurių buvo įvairiausių specialistų. Maniau – grįšiu bent padoriau apsirengęs.

Pagaliau atėjo lauktoji diena. Pusę metų nematę saulės, balti, lyg malūnininkai, pagaliau išlindome į žemės paviršių. Po to dar mėnesį teko dirbti miške. Keldamas storą rąstą pajutau, kad kažkas trūko viduriuose. Netekau sąmonės. Pasirodo, trūko akloji žarna. Malūnsparniu buvau atgabentas į Sverdlovsko ligoninę. Po dviejų mėnesių, dar su iš pilvo kyšančiais vamzdeliais buvau grąžintas į dalinį. Bet mane į darbą varyti daktarai buvo uždraudę. Anksčiau už kitus buvau išleistas namo. Beje, namo grįžau su labai sudėvėta uniforma ir visai nudrengtais kerziniiais batais.

Sveika, brangioji tėviškėle!

Grįžau 1955 metų spalį ir nustebinau Plungės karinio komisariato, kur turėjau prisiregistruoti, darbuotojus, kad su tokia palaike „šimtasiūle“ ir kita nunešiota apranga buvau demobilizuotas. Tik diržas buvo naujas, nors ir brezentinis, ant kurio iš tolo blizgėjo sagtis su penkiakampe žvaigžde...

Vėl pradėjau dirbti Žlibinų kolūkyje. Gavęs iš kolūkio pašalpą, netoli tėviškės nusipirkau apleistą Zelkienės sodą. Apie porą metų teko plušėti laukininkų brigadoje prie gana sunkių darbų, anksti rytais į fermas vežioti pašarus.

Ten susipažinau su man labai patikusia ketveriais metais jaunesne melžėja Jogana Bražinskaite. 1956 metais sukūrėme šeimą. Kilę iš Šateikių Joganos tėvai buvo ištremti, o ji, tuo metu gyvenusi pas tetą, liko Lietuvoje, nors patyrė daug vargo ir nepriteklių. Ir štai jau per 50 metų gyvename kartu. Užauginome dvi dukteris – Adelę ir Birutę, sūnų Rimantą. Visi turi savo šeimas ir darbus, apdovanojo ne tik vaikaičiais, bet jau ir provaikaičiais.

Adomas Gedvilas (kairėje) su buvusiu partizanu Anicetu Andrijausku

Kai darbas laukininkų brigadoje įkyrėjo iki gyvo kaulo, atsisakiau joje dirbti ir buvau pervestas dirbti prikabinėtoju prie traktoriaus. Darbas lengvesnis ir proga geriau susipažinti su technika. 1961 metų balandį išlaikiau traktorininko teises.

Darbas palengvėjo, uždarbis padidėjo. Traktorių išnagrinėjau iki mažiausio varžtelio, žinojau visus jo kaprizus, mokėjau sureguliuoti agregatus, degimo sistemą. Buvau ne kartą kolūkio valdybos premijuotas, apdovano-
tas garbės raštais, „kabajau“ kolūkio ir rajono garbės lentose, ne kartą tarp valdžios ponų sėdėjau susirinkimų prezidiumuose. Keletą kartų užėmiau aukščiausias vietas Plungės rajono artojų varžybose.

Tačiau per savo stropumą, galima sakyti, netekau dešinės rankos smiliaus. Dirbau su šieno presu, kurį prieš tai su visokiomis šiukšlėmis ir net šakomis buvo neatsakingai sugrėbęs prieš mane dirbęs traktorininkas. Pamačiau į presą bepatenkančią gal rankos storumo šaką, puoliau ją ištraukti ir nepajutau, kaip su šieniu ir šaka buvo supresuotas ir mano pirštas... Sėdęs į traktorių, šiaip taip per kemsynus, stipriau plakančia širdimi ir vos ne svaigstančia galva grįžau į kolūkio centrą. Sutiktos darbuotojos paprašiau kokių nors širdies lašų, tačiau ši, pamačiusi mane tokį kruviną, čia pat nualpo. Kaire ranka šiaip taip prie šulinio pasisėmiau vandens, apsiploviau kraują ir kiek atsigavau. Tuo tarpu nualpusiai darbuotojai kažkas iškvietė greitąją, apie mane visai užmiršę. Tik vėliau buvau įsodintas į vadinamąjį „viliuką“ ir jau pusiaukelėje į Plungę persėdau į mūsų link bevažiuojančią greitąją.

Kaip darbo pirmūnas, buvau daugybę kartų agituojamas, vos ne varu varomas stoti į „šlovingąją“ Komunistų partiją. Pavyko atsilaikyti.

Per keletą metų iš pagrindų susiremontavau gyvenamąjį

namą, pasistačiau tvartą, kalvę. Kaip ir tėvelis, sugebėjau ir arklius pakaustyti, ir kitus kalvio darbus atlikti. Remonto dirbtuvėse tekdavo ir tekinimo staklėmis padirbėti ir net savamoksliu elektros suvirintoju tapti, nes kolūkyje tokio specialisto nebuvo.

Vis dėlto, gimus vaikams, pamatėme, kad jiems nebe galime skirti tiek laiko ir dėmesio, kiek reikėtų: aš nuo ryto iki vakaro darbuose, Jogana ir rytais, ir vakarais turi būti karvių fermoje. O kur dar savi daržai ir gyvuliai. Nutarėme keltis į miestą. Apie 1982 metus pardavėme savo sodybą ir nusipirkome butą Klaipėdoje, dabartinėje Tilžės gatvėje, priešais buvusį malūną.

Įsidarbinau Klaipėdos baldų fabrike. Žmona gavo pardavėjos darbą maisto prekių parduotuvėje. Paskui perėjau dirbti į Prekybos uostą. Ten ant keliamųjų mechanizmų, įvairiausių rūšių ir markių kranų išdirbau 17 metų. Galiau pasigirti, kad ir ooste tapau vertinamu specialistu, ne kartą už gerą darbą buvau premijuotas.

Laisvalaikiu užsiiminėjau vienu iš didžiausių savo pomėgių – medžio drožyba. Turėjau medžio tekinimo stakles, visą komplektą drožybai reikalingų įrankių. Padarydavau virtuvei reikalingų įvairiausių dalykėlių ir šiaip gražių dirbinių, nors tautodailininku ir netapau.

Atkūrus nepriklausomybę

Pagaliau išaušo laisvės rytas ir Lietuvai. Džiaugiausi, kaip ir dauguma Lietuvos žmonių. Įsitraukiau į Lietuvos politinių kalinių sąjungos veiklą.

Baigiantis dešimtajam dešimtmečiui, kaip jau minėjau, susitikau su Šatrijos rinktinės vadu Povilu Bagdonu, pradėjau bendrauti su kitais dar gyvais Laisvės kovų dalyviais:

Stasiu Mockumi-Kiaune, Stanislovu Laucevičiumi-Zuikiu, Stasiu Buginu ir kitais. Susidraugavau su telšiškais tautodailininkais broliais Raimundu ir Alfredu Jonušais, ypač daug pastangų ir laiko skyrusiais atkuriant partizanų kovų istoriją, išaiškinant jų kovų ir žūties vietas. Pagal išgales savo prisiminimais prie to prisidėjau ir aš. Net porą savaitių teko padirbėti, atkuriant partizanų bunkerį Dievo Krėslo miške.

Mano, kaip partizanų ryšininko, praeities ir dabarties veikla 2011 metais buvo įvertinta Vyčio Kryžiaus ordino Riterio kryžiumi.

Daug vandens nutekėjo nuo daugumos mano aprašytų įvykių. Įkopus į devintąjį savo gyvenimo dešimtmetį, sunku viską labai tiksliai atkurti, nes laikas negailestingai iš atminties trina net kadaise buvusių labai artimų žmonių veidus, jų vardus, įvykius. Čia papasakojau tai, ką prisimenu pats arba ką priminė vienas kitas bendražygis. Jei kur šiek tiek suklydau, tai tikrai ne esminiuose dalykuose.

Manau, kad šie trumpi, neišsamūs mano prisiminimai, vis dėlto padės jaunajai kartai susidaryti to sunkaus Lietuvos istorijos laikotarpio vaizdą.

Neskaityti istorijos puslapiai

Lietuvos laukų Gėlelė – Juozo Lukšos-Skirmanto ryšininkė

Nors ji turėjo kitą slapyvardį – Jūra, tačiau Laisvės kovotojai dažniausiai ją vadino Gėlele. Sovietinių okupantų budeliai vadino „banditų prostitute“ ir teisė už „tėvynės išdavimą“. Ji, nors ir didžiausias kančias kentėdama, neišdavė nei Tėvynės, nei laisvės idealų. Mortelės likimas – tai mūsų Lietuvos likimas. Nežmoniškai kankintos, žudytos, bet išlikusios ir nepalūžusios.

Namelis ąžuolų pavėsyje

Skriaudžiuose, netoli dirbtinio ežero, dauboje, prie kelio, medžiuose paskendęs mažytis geltonas namelis. Daugelis vietinių gyventojų žino, kad čia gyvena vieniša atsiskyrėlė, turinti pirmos grupės invalidumą, Morta Linkaitė. Nelabai šneki, nelinkusi skųstis ar prašyti pagalbos. Ji čia gyvena viena, didžiulių ąžuolų ir liepų paunksmėje.

Okupacijos metais žinantieji bijojo klausti, o ji bijojo pasakoti apie savo skaudžią praeitį, kurios nepajėgs suprasti ir įsivaizduoti nė vienas to nepatyręs.

Sunku patikėti, kad taip galėjo nutikti civilizuotoje šalyje 20 amžiaus viduryje. Dar sunkiau patikėti, kad žmogus gali iškęsti tokias kančias, neišprotėti ir svarbiausia – išlikti nepalaužtos ir nesugniuždytos dvasios.

Giminės šaknys

Mortos Linkaitės tėviškė – už kokių trijų kilometrų nuo Skriaudžių, Pributkio kaime, Veiverių valsčiuje, Marijampolės apskrityje. Jos tėvas Vincas Linka caro laikais pasitraukė į Ameriką. Po kiek laiko sugrįžo, susipažino su Morta Obermusaite, kilusia iš Skriaudžių. Išvyko antrą kartą, atsiuntė būsimai žmonai „šipkartę“ į užjūrį ir ten susituokė. Susilaukė pirmojo sūnaus Česlovo. Tėvynės ilgės viliojo atgalios į Tėvynę.

Prieš karą grįžę Linkai nusipirko namą Veiveriuose, bet vėliau apsigyveno tėvų namuose Pributkio kaime. 10 hektarų ūkis buvo tvarkingas, gyveno pasiturimai. Tėvas Vincas Linka baigė Veiverių mokytojų seminariją, Smetonos laikais dirbo Veiverių valsčiaus viršaičiu. Užėjus sovietams buvo paskirtas rusų kalbos mokytoju, mokėjo rusų, lenkų, vokiečių ir anglų kalbas.

Tėvo broliai Motiejus ir Boneventuras spaudos ir lietuviybės draudimo laikais Maskvoje baigė aukštąjį mokslą. Motiejus – gydytojas. Boneventuras – inžinierius. Tėvo sesuo Uršulė Maskvoje baigė medicinos mokslą, dirbo farmacininke. Senos, garbingos giminės kamienas leido gražias atžalas. Lietuvoje Linkai susilaukė dar penkių vaikų: Kajetono, Gražinos, Kosto, Mortos ir Birutės. Tėvai rūpinosi, kad vaikai siektų mokslo. Tėvas dažnai sėsdavo su vaikais prie knygų, aiškino sunkesnius uždavinius.

Čia pražydo Gėlelė

Garbingoje šeimoje Mortelė augo tikra lietuvaitė – mėlynakė, ilgomis geltonomis kasomis. Ne tik grožiu, bet ir protu ją apdovanojo Dievas. Mortelė buvo ne pagal

metus subrendusi, viską giliai jaučianti, visuomet susimąš-
čiusi, uždara. Mokėsi labai gerai. Baigė Gudelių pradinę
mokyklą, vėliau – Veiverių gimnaziją. Mortelė labai my-
lėjo ir gerbė savo pirmąją mokytoją Mariją Sinkevičienę.
Svajojo būti mokytoja.

Ūžia trankosi griaustiniai

Žiauri lemtis paženklino šios kartos jaunystę – so-
vietų okupacija, karas, kruvinasis pokaris. Nelaiku pra-
žydo Gėlelė...

– Vos tik užgrobė šalį raudonieji, mūsų šeimą pradėjo
persekioti, – prisimena Mortelė. – Mus vadino buožėmis,
amerikonais, todėl, kad tėvai buvo gyvenę Amerikoje.

Brolis Kajetonas buvo Lietuvos kariuomenės karinin-
kas. Baigiantis karui pasitraukė į Vakarų, vėliau į Kana-
dą. Brolis Česlovas – į Ameriką. Saugumo sekliai nežino-
jo, kur dingo Kajetonas, galvojo, kad išėjęs į mišką.

Baigiantis karui Mortelė perėjo mokytis į Marijampo-
lės mokytojų seminariją, bet pasiekti tikslą – tapti moky-
toja, lemta nebuvo. Ją pašalino iš seminarijos. Buvo už-
verbuotų mokinių. Gal Mortelę išdavė geriausios drau-
gės... Tarp vadovėlių rado keletą partizanų atsišaukimų.

Bandymas gelbėtis

Kartą atėjęs kaimynystėje gyvenantis komunistas An-
tanas Kavaliauskas pranešė, kad Linkų šeima yra tremia-
mųjų sąraše. Liepė paruošti keturis butelius degtinės, dvi
keptas žąsis ir viską nuvežti į Veiverius. Sutartą dieną su
broliu Kostu pasikinkę į brikelę gražų sarti, susidėjo

mamos paruoštas vaišes ir išvažiavo į Veiverius. Tuomet apylinkės pirmininku buvo raudonasis V. Jankauskas. A. Kavaliauskas pasiūlė stoti į komjaunimą ir taip pabandyti išgelbėti šeimą nuo trėmimo ir persekiojimų. „Fašistų į savo šeimą mes nepriimam!“ – sušuko Jankauskas. Mortelei nuo to tik geriau pasidarė. Nors vaišės ir nutoolino trėmimą, bet ramybės nebuvo, reikėjo slapstytis.

Tėveliui buvo sunku išgyventi tiek rudųjų, tiek raudonųjų okupaciją. Jis sunkiai susirgo ir nors Mortelė, labai išgyvendama dėl jo ligos, davė jam savo kraujo perpylimui, tačiau tai negelbėjo. Tėvelis mirė.

Pas Linkus pradėjo lankytis NKVD kapitonas, kuris nenuleido akių nuo Mortelės. Kai jis ateidavo, mama jai liepdavo pasišalinti iš namų, o pati, gerai mokėdama rusų kalbą, vis išsisukdavo iš padėties.

Pažintis su partizanais

Vos prasidėjus antrajai sovietų okupacijai Linkų namuose pradėjo lankytis pirmieji partizanai. Jie jautė, kad šioje šeimoje ras pritarimą ir bus saugūs. Pas kaimynus Sabus buvo bunkeris, kuriame dažnai apsistodavo Algirdas Varkala-Žaliukas, Juozas Lukša-Skirmantas, Stasys Lukša-Juodvarnis, broliai Juozas ir Klemensas Baltrušaičiai bei Birutės rinktinės raštvedys Vilis, kilęs nuo Prienų. Jis spausdindavo štabo dokumentus, ruošdavo dainų rinkinius. Mortelė padėdavo jam įrišti. Iš daugelio partizanų skyrėsi Juozas Lukša-Skirmantas. Visuomet buvo rimtas, mandagus, išdidus.

– Sueidavo pas mus partizanai švęsti Kalėdas ir kitas šventes. Kiti būdavo ir įsilinksmina, o Skirmanto nemačiau išgėrusio, – prisimena Mortelė.

Kartais Mortelė nukabindavo nuo sienos gitarą ir suvirpindavo stygas, o vyrai susėdę uždainuodavo – rodės, nebuvo nei sunkios priespaudos, nei kraujo upelių, nei kas minutę tykančio pavojaus... Skirmantas labai mėgo dainą „Ūžia trankos griauštiniai po šali“. Mortelė mokėjo ir kankliuoti, kaip dauguma Skriaudžių gyventojų, dar maža bėgdavo pas garsųjį kanklininką Puskunigį, kad pamokytų.

Skirmantą traukė ne tik Mortelės grožis ir šviesios kamos. Jis suprato, kad šia rimta, tiesaus, tvirto charakterio mergina galima pasitikėti. Todėl ir duodavo jai tokias užduotis, kurias ne bet kam galėjo patikėti. Nereikalavo iš jos nei iškilmingų priesaikų, nei pasižadėjimų, žinojo, kad neapvils. Jai tekdavo vienai naktimis eiti per miškus. Jokios baimės tuomet nejautė. Juk buvo pats jaunystės žydėjimas, o gal meilė, nugalinti visas audras ir baimes.

Enkavedistų pinklės

Šeimos persekiojimas nesiliovė. Kai kūrėsi Gudelių kolūkis, Mortelę paskyrė jam vadovauti, nes pirmininkas buvo beraštis žmogus. Duodavo užduotis – važiuoti ir surinkti mokesčius. Stribai galvojo: „Dabar ją patys partizanai sunaikins“.

Kartą, kai ji buvo surinkusi mokesčius, atėjo partizanas Povilas Pečiulaitis-Lakštingala ir pasiėmė visus pinigus.

– Ką aš dabar darysiu? Ir mane su tais pinigais pasiimkit, – priekaištavo Mortelė.

Partizanas pajukavo:

– Sakyk, įskrido Lakštingala pro langą, paėmė pinigus ir išskrido.

Jis parašė raštelį ir liepė perduoti Veiverių NKVD

viršininkui Mocikui. Mortelė atsidūrė spaustuose. Viršininkas, perskaitęs raštelį, uždarė ją į „sūrinę“. Tik tardymus kentėjusieji žino, ką reiškia ta kankinimo spinta. Parą laikė suspausta, kankino, kamantinėjo, kodėl partizanai jos nepakorė, ir nieko nepešę išmetė pro duris.

Buvo šalta ir vėjuota vėlyvo rudens naktis. Mortelė pasileido tekina namų link. Baimės nejautė, tik baisų nuovargį. Užėjo į kapines, prisiglaudė prie tėvelio kapo. Gūdziai šniokštė galingi kapinių medžiai, barstė paskutinius lapus. Kartu su jais krito ir skaudžios merginos ašaros. Susiritusi į kamuoliuką, medžių lopšinės liūliuojama, Mortelė užsnūdo. Pabudo, kai jau buvo pradėję brėkšti...

Ne kartą ją kvietė Veiverių enkavedistai, laikydavo uždarę kelias paras, tardydavo. „Nieko nežinau ir nepažįstu,“ – kartojo Mortelė. Skirmantas nerimavo dėl jos likimo, norėjo išvežti į saugią vietą už Kauno, kad jie nesurastų. Mortelė nesutiko. Jei buvo gaila mamos, kuri kiekvieną jos žingsnį lydėjo ašaromis ir malda.

Mortelė nusprendė likimą pasitikti savo namuose.

Suėmimas

1948 metų vasario pradžioje pas kaimynus Sabus rado bunkerį. Tiesa, tuščią. Suėmė Sabų Janiną su Kostu, kartu ir Mortelę. Iš jos tikėjosi išgauti daugiausiai. Marijampolės saugumo rūsyje įmetė į kamerą su lediniu vandeniu iki kelių. Ten išlaikė devynias paras. Nebuvo kur nei atsisėsti, nei atsigulti. Kas naktį šlapią ir sušalusią vedavo tardyti, mušdavo ir reikalaudavo viską prisipažinti. Klausė, ar moka šaudyti.

Pagaliau kaip jauką paleido namo, tik turėjo pasirašyti, jog nieko nepapasakos. Atvežę maisto Sabienė su broliu

vos pažino pajuodusią, sunykusią Mortelę. Paguldę į vežimą ir užklostę šiaudais parsivežė namo. Po šio žiaurais išbandymo partizanai duodavo dar sudėtingesnių ir svarbesnių užduočių. Įsitikino, kad ji ir kankinama neišduos. O NKVD nenuleido nuo merginos akių.

Lemtinga buvo 1949 metų gegužės 2-oji. Mortelė, nenujausdama nelaimės, išėjo į Veiverius. Pakeliui ją pavijo stribų ir kareivių pilnas sunkvežimis. Iškart pažino stribą Dovidonį. Norėjo mestis į griovį, bet suprato, kad tai beviltiška. Ginkluoti, prie žemės prigulę enkavedistai, iš visų pusių ją pradėjo supti, lyg pavojingiausią nusikaltėlę, o ne beginklę merginą. Buvo apsvilkusi ploną suknytę, rankoje – rankinė, joje – pasas, rožinis, nosinaitė.

Nuvežė į Kauno saugumą, uždarė į kamerą. Prasadėjo tardymai. Enkavedistai turėjo įrodymų – ant stalo gulėjo jai rašyti Skirmanto laišakai.

Sovietinio tardymo metodai

Kai nurimdavo kalėjimo triukšmas ir nuovargis imdavo merkti akis, sužvangėdavo raktai – kalėjimo sargas ateidavo vesti į tardymą. Tardydavo tik naktimis. Dieną miegoti neleisdavo – taip terorizuodavo psichologiškai.

Mortelė prisimena vyriausiojo tardytojo pavardę – Linnovas. Būdavo, pasodina ant kėdės, net krustelti neleisdžia, o jis miega ant stalo užsigulęs. Jei kalinė neatsakydavo į klausimus, atsivesdavo budelių su guminėmis lazdomis. Budeliai paguldydavo kniūbsčią, ištiestomis rankomis ir kojomis, užkimšdavo burną ir lipdavo, eidavo, mindydavo nugarą, rankas, kojas. „Kaip iš peklos – vienameškiniai, prakaituoti,“ – prisimena Mortelė. Kai netekdavo sąmonės – apipildavo šaltu vandeniu, šiek tiek

atgaivindavo ir toliau tęsdavo savo darbą. O paskui pakviesdavo sargybinius. Tie, paėmę už rankų lyg kokį pagalį tempdavo laiptais žemyn – tik kojos barškėdavo. At-rakinę duris įmesdavo į kamerą ir stipk...

Nuo mušimo atšoko oda, pradėjo gesti, po ja landžio-jo kirmėlės. Atsiųsdavo gydytoją, tas uždėdavo šaltus kompresus. Kai kitą dieną nuvesdavo tardyti, taikydavo mušti į pas pačias vietas.

Vieną kartą pataikė į stuburo nervus – dvi paras Mor-telė išbuvo be sąmonės. Bet kuo labiau budeliai kankino, tuo atkakliau ji tylėjo ir sakydavo: „Nežinau“.

Kameros draugė

Vieną dieną į Mortelės kamerą įleido kitą kalinę – jau-nutę, šešiolikos metų mergaitę iš Prienų Adoną Kaže-niauskaitę. Jos dvi vyresnės seserys palaikė ryšius su par-tizanis. Mortelei pasirodė įtartina, kad toji mergaitė la-bai daug klausinėja ir viskuo domisi, kad žino bunkerius tokiose vietose. Kai Mortelę vėl nuvedė tardyti, ji iškart suprato, kad jos jaunoji „draugė“ – saugumo šnipė, jų kalba – „stukačka“. Ji visus tuos išgalvotus pasakojimus buvo pranešusi tardytojui. Šis vėl vertė prisipažinti. Vėl ne-žmoniškai mušė, kankino.

Kitą naktį Mortelės jau negalėjo vesti tardyti. Ji gulėjo ir galvojo: „Na, aš tau suruošiu pirtį, išdavike“.

Nusikaltėlė puolė prieš ją ant kelių:

– Mieliausia Mortele, aš viską tau prisipažinsiu. Kai tave atvedė po tardymo ir pamačiau, kokia tu, aš negalėjau žiū-rėti. Man pasirodė Švenčiausioji Marija ir tarė: „Pažiū-rėk kaip ji kenčia. Ką tu padarei?!“ Tada ji dingo man iš akių, o aš suklupau ir pradėjau melstis. Ir dabar tau

viską sakau – nori tikėk, nori – ne.

Mortelė tylėjo, jos visą kūną varstė nepakeliamas skausmas. Ji ieškojo savyje jėgų atleisti ir negalėjo jų rasti.

Mortelė atsigavo. Grįžusi iš eilinio „tardymo“ šnipė pasiūlė užsirūkyti. Tada Mortelė tarė:

– Dabar aš tave užmušiu, o paskui tegul Dievas baudžia ir tave, ir mane...

Nuėmusi nuo „parašos“ dangtį paleido jį į išdavikę. Toji pradėjo rėkti, šauktis pagalbos. Sargai tuoj pat at-
rakino duris ir išvedė ją iš kameros. Daugiau Mortelė jos nematė.

Neaiški išvyka

Kartą Mortelei surakino rankas, išvedė iš kameros ir pasakė, kad veš akistaton. Ji iš anksto apsisprendė – ar su pažįstamu, ar ne, enkavedistams nieko nesakys. Įmetė ją į sunkvežimį, aplink susėdo kareiviai. Atrodo, vežė Vilniaus link. Kareiviai snaudė, o gal apsimetinėjo. Mortelė pamazū pradėjo traukti rankas iš antrankių. Nors jos buvo sumenkusios, plonos, bet vis tiek antrankiai iki kaulų sužeidė (ir dabar randų žymės likusios). Atkaklumas nugalėjo. Mašinai įvažiavus į mišką, ji išsiritė per bortą į griovį. Negalvojo, kad pavyks išsigelbėti. Pamąstė, tegul nušau-
na bėgančią, nors kančios baigsis. Enkavedistai iš karto nesivijo. Žaisdami lyg katė su pele leido belaisvei pabėgėti toliau, šaudė į orą. Mortelė tolokai nubėgo, tačiau iškan-
kinta ir nusilpusi nedaug turėjo jėgų. Kojos užsikabino už šakų ir ji parpuolė prie eglės.

Kareiviai keikdamiesi atvilko Mortelę ir kaip lengvą eglės šakelę įmetė į mašinos kėbulą. Mašina kiek pavažiavusi

sustojo. Sugedo. Tuo tarpu paskui beatvažiuojąs vežimas. Kareiviai sustabdė žmogelį ir įsakė: „Mūsų mašina sugedo. Tu ją nuveši iki artimiausios stoties, o mes paskambinsim, kad ją pasiimtų“.

Surištomis rankomis ir kojomis Mortelę įmetė į vežimą. Netoli pavažiavus mišku, staiga kilo susišaudymas. Arklys ir vežėjas krenta, o belaisvė gulėjo vežime. „Čia kažkas ne taip,“ – mąstė Mortelė.

Pas partizanus

Po akimirkos prie vežimo priėjo šeši partizanai. Gražios lietuviškos uniformos, naujutėliai ženklai, angliški automatai. Nors „parodai“ vyrus statyk. „Partizanai“ tarėsi tarpusavyje, kur ją dėti, sudaužytą, apraišiotą, gal tiesiog nušauti ir pakišti po eglę, nes nežino, kas ji tokia. Netikėtai vienas rado planšetę su dokumentais.

– Ją vargšę iš saugumo veža. Kaip mums ją išgelbėti? – tarėsi „partizanai“.

Vesdamiesi ją gilyn į mišką ramino:

– Pakentėk, tuoj prieisime savo būstinę, pailsėsi, tave išgydysim.

Atvedė prie bunkerio, atkėlė eglaitę. Mortelė, padedama vadinamųjų partizanų, nusileido į bunkerio vidų. Viduje – keturi kambariai, daug ginklų. Klausinėjama Mortelė tylėjo ir galvojo: „Jeigu ir čia ramybės nerasiu, tai geriau tegul sušaudo“.

– Tu dabar nuvargus, negalime pasikalbėti. Pailsėk, o kai grįšim, tarsimės, ką su tavimi daryti.

Išeidami užklojo ją miline. Mortelei buvo neramu, miegas neėmė. „Kad tik galėčiau pabėgti,“ – galvojo viena sau.

Ryte atėjo ryšininkas, atnešė sočius pusryčius – kiaušinių,

sūrio, sriubos ir, kaip nebūtų keista, degtinės. Mortelė paprašė:

– Noriu išeiti į viršų pakvėpuoti tyru oru.

– Gerai, – sutiko globėjai.

Išlindusią iš tamsios slėptuvės pasitiko vasaros pradžios diena. Buvo šilta, miške kukavo gegutė, netoliese tekėjo upelis. Du vyrai sekė paskui.

– Leiskit prie upelio nusiprausti, – paprašė jų Mortelė.

Jie atnešė muilo, rankšluostį ir atokiau atsisėdę stebėjo belaisvę. Tyliai per akmenukus čiurleno skaidrus upelio vanduo. Kaitroje aptingęs rymojo miškas. Mortelė nusiprausė veidą, atsisėdusi ilgai mazgojo sužalotas kojas. Galvoje įkyriai sukosi viena mintis – kaip pabėgti? Kai ji išlipo į krantą, vienas sargybinis buvo dingęs, kitas atidžiai ją stebėdamas tarė:

– Sėsk. Pasėdėsime, pakalbėsime.

Klausinėjo, kada suimta, prašė padėti susitikti su Juozu Lukša.

– Šito padaryti niekaip negaliu, nes kai mane suėmė, visi iš tų vietų išėjo, – paaiškino Mortelė.

Įsitikinę, kad nieko nelaimės, „partizanai“ nusiėmė „kaukes“. Prie bunkerio padarė kartuvės. Užnėrė merginai ant kaklo kilpą – atleidžia ir vėl įtempia:

– Pasakyk, ką sakei saugume?

– Jei jūs, savi, taip elgiatės, tai jus visus iškart reikia! – pasakė Mortelė.

Įtarimas dar labiau sustiprėjo. Pagaliau „partizanai“ nusprendė ją nuvesti pas ryšininkę, kur ji pasveiks ir sustiprės. Užkabino anglišką automata, užmaukšlino lietuvišką kepurę ir vedė. Paėjus keletą šimtų metrų vėl kilo susišaudymas. „Partizanai“ krito, o ji stovėjo sveika ir gyva. Tuoj pat išdygo enkavedistai.

– O tu, banditka, jau vėl apsiginklavusi. Būtum į mus šovusi.

– Jei tik būčiau suspėjusi, – atsakė Mortelė.

Įmetė į mašiną ir parvežė atgal į Kauno saugumą. Dabar jau buvo visai aišku, kad šis vaidinimas sukurtas klasa iš jos išpešti tai, ko nepavyko išgauti kankinimais.

– Mes tave vežėme pertardyti, būtum mažesnę bausmę gavusi, o tu vėl pabėgai pas banditus, – priekaištavo tardytojas Liniovas.

– Tie banditai buvo jūsų, – atsakė Mortelė.

Tardytojas įtūžo, vėl tardė, mušė, kankino. Leisgyvę pakvietė prie stalo ir parodė šalia sudėtas jos ir Skirmanto nuotraukas:

– Pažiūrėk, kokia tu buvai ir į ką dabar panaši! Pasaiky, kur jis! – šaukė.

Mortelė kantriai kentėjo ne tik kūno, bet ir dvasios kančias. Labai norėjo pamatyti savo mamą. Per vieną tardymą ji pasakė:

– Žinau, kur užkasti partizanų dokumentai. Vežkit namo, parodysiu.

Parvežta namo ji parodė vietą už kluono. Smarkiai padirbėję terado... šunį. Nors žinojo, kad už tai atkentės, bet nors trumpam pasimatė su mama. Žiūrėjo viena į kitą negalėdamos žodžio ištarti. Mama tik galvą švelniai paglostė, suprasdama ir ramindama.

Kitą kartą susutiko su mama, kai kareiviai ją ant šautuvų buožių atnešė į kamerą, kad pamatytų sudaužytą, sunkiai beatpažįstamą dukterį.

A. Mickevičiaus gatvė

Lapkričio mėnesį Mortelę išvežė į Kauno kalėjimą,

esantį A. Mickevičiaus gatvėje. Mažytėje kameroje gyveno keturios teismo laukiančios kalinės. Pakraščiais – dviauksčiai gultai, kampe – „paraša“ gamtiniams reikalams, kurią kiekvieną dieną reikėjo išnešti į „ubornąją“. Rytą duodavo gabaliuką duonos ir puodelį vandens. Pietums – kažkokios kruopienės. Kitoms kalinėms maisto perduodavo namiškiai. Mortelė negaudavo, nes šeima buvo išblaškyta.

Vieną dieną Mortelę nuvedė pas į kalėjimą atvykusius generolus. Šie buvo mandagūs, nerėkė, nesikvietė pagalbon budelių.

– Mes tave nusiūsime į Vilnių, leisime mokytis. Viskas priklauso nuo tavęs – tereikia tiek nedaug – nuoširdžiai papasakoti viską, ką žinai apie užsienio žvalgybos agentą Lukšą.

Ir mandagių generolų kalbinama Mortelė atkakliai tylėjo. Ne veltui tardytojai ją „mumija“ vadino...

Nuosprendis

Jau žiema sniegu nubarstė kalėjimo kiemą. Šiek tiek apgijo randai. Rytoj bus teismas. Buvo gruodžio 24 diena – Kūčios. Enkavedistai – ypatinga plėšrūnų rūšis – nežinojo nei švenčių, nei jų reikšmės. Teisė karo tribunolas. Už raudonai užtiesto stalo sėdėjo kariškiai. Mortelę saugojo sargybiniai. Raudonasis teismas paskelbė nuosprendį: „Pagal Baudžiamojo kodekso 58-1a ir 58-11 straipsnius Morta Linkaitė nuteisiama už Tėvynės išdavimą mirties bausme, kuri pagal malonės prašymą gali būti pakeista 25 metais lagerio ir 5 metams tremties“.

Po teismo įmetė į mirtininkų kamerą – cementinį lovį. Už 24 valandų išves ir sušaudys. Nebuvo nei baimės, nei

nerimo. Suspardyta, sudaužyta, išsuktais pirštais ir rankomis, pajuodusiomis kojomis Mortelė tūnojo lovyje. Už sienos pasigirdo morzės abėcėlės signalai. Kitoje kameroje mirties valandos laukė partizanas iš Ukmergės. „Kas tu tokia? Iš kur?“ – stukseno kaimynas. Mortelė atsakė beldimu į skardinį puoduką. Susikalbėjo. Pasmerktasis pasakė, kad gerai pažinojo Juozą Lukšą. „Mane tuoj ves. Kai koridoriuje išgirsi žingsnius, žinok, kad tai manęs ateina,“ – pranešė signalas už sienos.

Tikrai, netrukus pasigirdo žingsniai ir raktų žvangesys.

– Sudiev, – pasakė praeidamas pro kameros duris likimo draugas.

Mortelė laukė savo eilės. Tuoj vėl sužvangės raktai.

Dar neišmušė valanda

Tarp kalėjimo sargų buvo lietuvių korpusinių. Vienas iš jų įkalbinėjo Mortelę rašyti malonės prašymą:

– Tu tokia jauna, neturi žūti. Dar nežinai, kaip viskas baigsis, ko galim sulaukti.

Mortelė leisgyvė tylėjo susigūžusi lovyje. Prašyti budelių malonės? Ar dar ne visus pragaro ratus ji perėjo? Ko dar galima tikėtis? Ne... šito daryti ji nepajėgė. Tuomet pats prižiūrėtojas paėmė popieriaus lapą ir ant atvožto kameros langelio parašė reikalingą popierių.

– Aš vis tiek turiu tave gelbėti, – pasakė prižiūrėtojas.

Ji nepajėgė prisiminti, ar pasirašė, ar paklausė gelbėtojo vardo. Jis jai pasakė esąs kaunietis, tikras lietuvis, o tokį darbą dirba dėl duonos kąsnio. Kažin ar tebėra gyvas šiandien tas žmogus, tada išsaugojęs Mortelės gyvenimą ir tuo pačiu pratęsęs iki begalybės jos kančių kelią.

Parą Mortelė pratūnojo mirtininkų kameroje, cemeniniame lovyje. Lemtingų giltinės žingsnių vis nesigirdėjo. Naktį ją išvedė žemu skliautuotu mirtininkų koridoriumi ir įleido į kitą kamerą, kurioje buvo apie 30 moterų, nu-teistų kalėti po 25 metus. Netrukus pervežė į Lukiškių kalėjimą, o po dviejų savaičių – į katorgą.

Sudie, Tėvyne

– Grotuoti vagonai, saugomi sargybinių, pajudėjo į Ry-tus, gulagų žemę. Buvo viduržiemis, o aš neturėjau šiltai apsirengti – sportiniai bateliai, plonos kojinitės, lengvas paltukas, – prisimena Mortelė. – Aš susirgau, moterys ma-ne slaugė.

Kokie rūpestingi ir nuoširdūs vienas kitam tampa ben-dros nelaimės ištikti žmonės.

Leningrado persiuntimo punkte suvarė į didelę kame-rą, kurioje buvo įvairių tautybių moterų. Kamera buvo vi-sa geležinė – sienos, grindys, gultai. Karščiuojančią Mor-telę nunešė ant neštuvų į kalėjimo ligoninę antrame aukš-te, bet tik parą teko ten pasigydyti. Šėlstant vėjui, iš šonų apstoję kareiviai su šunimis varė ir grūdo kalines į gyvu-linius vagonus. Moterys saugojo ligonę nuo žvarbaus vė-jo – viena davė skarą, kita – pirštines. Gyvulinio vago-no viename kampe buvo pamesta šiek tiek šiaudų, o vi-duryje – skylė gamtiniams reikalams atlikti. Nieko neval-giusi, atšalusi Mortelė gulėjo tuose šiauduose. Moterys klostė ją kuo galėjo, vyniojo į skarą sušalusias kojas. Ma-tė, kad neilgai gyvens.

Dundėjo traukinys, tarsi skausmo plaktukais kalė į smil-kinius... Nuvežė į Intą. Vos išlipus iš vagono kojos suklimpo giliai į sniegą. 50 laipsnių šaltis gniaužė kvapą. Moterys apie

porą kilometrų pasikeisdamos tempė Mortelę per galias pusnis iki paskirstymo punkto. Mirtis ėjo šalia.

Kalinė Nr. A-2-238

Prie vartų ilgai laikė šaltyje, kol patikrino. Nuvedė į pir-tį, davė juodas „korto“ sukneles, kelnes, „bušlatus“, ant kurių buvo užsiūti numeriai, veltinius. Nuo šios minutės neegzistavo mergina Morta Linkaitė. Buvo tik kalinė Nr. A-2-238. Mortelės namais tapo ilgas, fermą primenan-tis barakas, per kurio vidurį ėjo takas, stovėjo krosnelė, o iš šonų rikiavosi dviaukščiai gultai. Kalinėms tundroje rei-kėjo lupti samanas, iš šlako daryti kelius, statyti viršinin-kams namus. Gydytojas atleisdavo nuo darbo tik tuomet, kai temperatūra pakildavo didesnė nei 38 laipsniai, todėl, nors ir sergančią, Mortelę varydavo į darbą. Klumpančią, vos bepaeinančią, ją vaduodavo moterys. Parnešdavo iš valgyklos gabalėlį duonos, kuri sugraūžusi užsigerdavo sniegu. Darbams skirstydavo pagal pajėgumą. Visai nu-silpusią Mortelę palikdavo zonoje. Ji turėjo tvarkyti vir-šininko kabinetą, pakurti krosnį. Netrukus ji jau ir to dar-bo nepajėgė įveikti. Pasilenkus valyti iš krosnies šlaką, svaigdavo galva, tekdavo atsisėsti, o atsikelti nebuvo jė-gų. Sieninis laikrodis – katinas, vartantis akis, – abejingai stebėjo kalinę ir „tik-tak“ skaičiavo jos nepakeliamo gy-venimo sekundes.

Nebeištvėrė kartą Mortelė ir iš paskutinių jėgų užsi-ropštusi ant taburetės susmeigė po pagalį į tas abejingas akis. Oi gavo barti nuo viršininko:

– Tu, litovka, tokia jauna, jūsų tokia kultūringa šalis, kodėl taip padarei?!

Mortelė graudžiai pravirko. Atidžiai pažiūrėjęs ukrainietis majoras pasakė:

– Užsidirbai penkias paras karcerio, bet ir taip esi silpnos sveikatos. Eik į savo baraką.

Skaudžiausias smūgis

Lageryje visos dienos vienodos – lyg nenutrūkstanti sunki grandinė. Jau beveik dveji metai praėjo, kai ji čia vargsta atskirta nuo Tėvynės, artimųjų, draugų. Iš jų – jokios žinėlės. Taip toli viskas liko, nesugražinama.

Vieną žvarbią rudens dieną Mortelei įsakė ruoštis kelionėn. Kodėl ją vieną išskiria iš visų? Kur veš? Per tardymus ji buvo pripratusi prie visokių enkavedistų triukų, bet kodėl dabar? Net lageryje ramybės nėra...

Vėl geležinkelio stotys. Vėl grotuoti vagonai. Kai traukinys pagaliau pasiekė tikslą, ji nežinojo, ar tikėti savo akimis – Kaunas! Tėvynė! Tik kodėl tu, gimtoji žeme, nesvetingai sutinki savo kenčiančią dukterį, kodėl nepaglostai jos žaizdotų kojų, nenuramini sunkios nuojautos slegiamos širdies?

Surakinę rankas vėl atvežė į Kauno saugumą, įleido į kamerą. Kas bus? Pertardymas? Akistata? Kitos dienos rytą sargybiniai išsivedė į kiemą. Prie tvoros gulėjo žmogaus palaikai, uždengti paklode. Pirmiausia Mortelė pamatė basas pamėlusias kojas. Sargybiniai privedė arčiau, atmetė paklodę. Nejaugi?! Jis?! Skirmantas?! Veidas sunkiai beatpažįstamas, bet plaukai – jo! Ir stai ga Mortelė suakmenėjo – viena mirusiojo akis stikliniu žvilgsniu žvelgė į ją...

„Mielasis, ar matai mane? Ar matai, kokia aš? Bet priešai nesulaužiau, neišdaviau. Kas galėjo...“ – norėjo

sušukti Mortelė, bet matydama aplink linksmus enkavedistų veidus, užmerkė akis.

– Ar atpažįsti?! – šaukė enkavedistai.

– Nesinervink, o pažiūrėk atidžiau, – šaipėsi budeliai.

Ji suprato, kad nepajėgę palaužti jos fizinėmis kančiomis, skaudžiausią smūgį sudavė šia šiurpia akistata.

– Ne, nepažįstu. Aš nieko nežinau. Mane juk nuteisėte ir palikite ramybėje. – Net ir dabar, negalėdama jam, mirusiam, pakenkti, Mortelė tylėjo.

I Abežę

Mortelė į lagerį grįžo neatpažįstama, dar labiau sunykusi, pajuodusi. Moterys nedrįso nieko klausinėti. Ir be žodžių buvo aišku, kad budeliai sudavė paskutinį smūgį.

Daugiau kaip mėnesį Mortelė nieko nevalgė, gulėjo leisgyvė ant gultų. Prieš akis vis išplaukdavo negyvas atsisveikinimo žvilgsnis. Jau seniai kamavusi liga dar labiau paūmėjo. Mortelę išvežė į nedarbingų kalinių lagerį – ligoninę Abežėje. Ją gydyti ėmėsi pats ligoninės viršininkas chirurgas Kvaštinkovas. Jis pagaliau nustatė diagnozę: tuberkuliozinis meningitas. Darė stuburo punkcijas, kraujo perpylimą, leido į veną gliukozę. Reikėjo streptomicino, kurio tada nebuvo – jį pristatė iš vyrų „olpo“. Kaliniai sužinodavę vieni kitiems padėdavo.

Ligonė daugiau išvemdavo, negu suvalgydavo. Nusilpo taip, kad negalėjo pajudėti, tik tyliai pasakyti kelis žodžius. Moterys paruošė jai įkapes – ilgus marškinius ir dvi paklodėles. Mirusiuosius guldydavo į medines dėžes ir nešdavo užkasti už zonos. Nešant pro vartus sargybiniai durtuvu perdurdavo karstą, kad kartais neišneštų pusgyvio.

Laidodavo šiek tiek prakirtę įšalo žemę. Meškos lengvai atkasdavo ir ištašydavo lavonus.

Lageryje kalėjo nemažai kunigų: Liudvikas Puzonis, Mioldažys iš Plutiškių, vyskupas Teofilis Matulionis. Kunigai sužinoję apie silpnuosius ligonius meldavosi už juos. Vienuolė iš Marijampolės Burokaitė atnešdavo Švenčiausiąjį, pasėdėdavo, paguosdavo ligonę, o išeidama sakydavo: „Kai išgirsi ryto kėlimo varpą, pasimelsk širdyje ir primk šv. Komuniją, nes tuo metu kunigai aukoja šv. Mišias ir visus laimina“.

Kas palaikė jos gyvybę? Gal malda? Gal šv. Komunija? O gal neišmatuojama dvasios stiprybė – valios jėga, padėjusi iškentėti žiauriausius kankinimus.

Nepajėgdama pakelti rankų Mortelė prašė gydytojo nukirpti kasas. Gydytojas griežtai atsakė:

– Jokių būdu negalima! Aš kas rytą atsiūsiu moterį, kuri tau sušukuos plaukus.

Moteris kas rytą supindavo kasas, o gydytojas, atėjęs vizituoti ligonių, paglostydavo jas, sakydamas: „Kokia tu graži buvai...“

Akistata su mirtimi

Po kiek laiko Mortelė jau nepajėgė nei kalbėti, nei akių atmerkti. Gulėjo lyg pagalys, nors viską jautė ir girdėjo – sąmonė jos neapleido. Jos dokumentus nusiuntė į Maskvą. Iš ten gavo atsakymą: „Nepagydoma“.

– Vieną rytą mane išnešė į lavoninę, kaip šiuo metu reanimacijos skyrių. Devynias paras išgulėjau prie mirusiųjų, jų ten buvo kelios lentynos. Ateidavo sanitaras, paimdavo už rankos, patikrindavo pulsą ir sakydavo: „Dar gyva, bet greitai numirs“. Devintą dieną pamačiau ateinanti

tėvelį su moterimi, kuriai virš galvos švietė aureolė. Mačiau, kaip apsirengęs, kaip susišukavęs. Moteris vedė tėvelį pro lavonų rietuves ir klausė: „Kuri tavo duktė?“ Jis priėjo, perbraukė ranka per kaktą ir pasakė: „Šita“. Aš atmerkiau akis. Moteris peržegnojo mane ir tarė: „Jos neimsime, tegul grįžta pas motiną“. Ir abu dingo. Taip norėjau atsisėsti, pašaukti juos, bet neturėjau jėgų. Bet akių jau neužmerkiau.

Rytą atėjo slaugė, pamatė, kad žiūriu, ir išsigandusi pabėgo. Tuoj prie manęs susirinko daug gydytojų ir liepė greičiau nešti į palatą, – ramiai ir santūriai Mortelė pasakojo tokius šurpius dalykus, lyg ne ji pati būtų tai išgyvenusi.

Vėl į gyvenimą

Palatoje Mortelę nuo kitų ligonių atskyrė paklode. Gydytojas buvo lietuvis, pavarde Molis. Jis pradėjo leisti vaistus, aptaisydavo ligonę šiltomis pūslėmis. Mortelė pradėjo judinti rankų pirštus, kalbėti.

Pasirodė, kad ne taip lengva ją nurašyti ir išsiųsti namo, kaip nepagydomą. Reikėjo gauti namiškių sutikimą, ar tokios būklės kalinę priims. Į raštą atsakė sesuo Gražina, jau grįžusi iš lagerių. Kauno geležinkelio stotyje ji pasitiko Mortelę, kurią parlydėjo medicinos sesuo latvė ir slaugė lietuvė Danutė, taip pat kalinės. Gražina tikėjosi apkabinti seniai matytą sergančią seserį, tačiau kai sanitarai iš vagono iškėlė 27 kilogramus sveriantį, virve surištą „ryšulį“, ji perone nualpo. Kai atsigavo, nežinojo, kur gauti mašiną, kaip pargabenti Mortelę namo. Mortelė neklusniais pirštais išvyniojo iš skudurėlio san-
taupas (ji lageryje ir sutaupyti sugebėjo!) ir pasisamdė

Greitosios pagalbos mašiną.

Tai buvo 1956-ųjų liepos 10-oji. Mortelė važiavo namo, į savo tėviškę.

Namie

Tokia Mortelė grįžo į Tėvynę – nevaikštanti, pasikeitusi, sudžiūvusi, anot enkavedistų, „mumija“. Tėviškė buvo sugriauta, viskas išardyta, išnešiota. Motina ilgą laiką slapstėsi, gyveno ne Lietuvoje, seserys buvo lageriuose, o namuose šeimininkavo užkariautojai. Brolis iš kaimynų parnešė ligonei lovą. Motina stovėdavo ir žiūrėdavo į dukterį. Ar galėjo jos širdis atleisti budeliams, matant, ką jie padarė iš mylimos dukters?..

Mortelę gaivino Lietuvos oras. Vaikai pririnkę jai nešė aviečių. Valgė jas godžiai, pilna sauja, net nepažiūrėdama, ar nesukirmijusios. Pamažu į nualintą kūną pradėjo grįžti energija. Iš Veiverių pakvietė gydytoją Antaną Urbanavičių. Jis apžiūrėjęs parašė siuntimą į Kauno klinikas, o jos broliui į Kanadą išsiuntė laišką, nurodydamas ligos diagnozę. Per Švediją brolis atsiuntė vaistų. Gydytojai net nežinojo kaip juos naudoti, teko konsultuotis su Maskva.

Aš vaikščiosiu

Keturiolika mėnesių išgulėjo ligoninėje, bet rezultatai buvo neblogi. Jau galėjo judinti rankas ir kojas, nebuvo tokia sulysusi. „Aš vaikščiosiu. Aš turiu vaikščioti,“ – mintyse kartojo Mortelė.

Kai tik pradėjo valdyti rankas, ėmė rašyti prisiminimus. Daug sąsiuvinių prirašė. Tokia liga visiškai nepakenkė jos atminčiai.

Mortelė paprašė ramentų, o sesers dukrelė Audrutė ją mokė vaikščioti.

– Paprašiau kaimyno, kad nuvežtų mane į Veiverius pas gydytoją Urbanavičių. Gydytojas supyko ir išbarė. O aš pasakiau, kad norėjau pasirodyti, jog jau stoviu.

Po kiek laiko Mortelė pati pradėjo vaikščioti su ramentais. Visi dar miegodavo, o ji, vos saulei patekėjus, jau vaikštinėdavo po sodą. Po trejų metų jau ir vienos lazdelės užteko. Gydytojai stebėjosi – nuo tokios ligos tik vienas iš tūkstančio pasveiksta.

Vargas ir čia lydėjo

Ji nenorėjo būti našta ir taip sunkiai besiverčiančiai seseriai. Persikėlė į namelį Skriaudžiuose. Pati vos pajėgdama slaugė dvi ligones. Kai reikėdavo paduoti vaistų ar vandens nepagydomai ligonei Onutei Vilčinskienei, Mortelė atsiguldavo šalia jos lovos ant grindų, kad ligonė galėtų pasišaukti pagalbos. Vertėsi labai sunkiai, pensijos negaudavo, dažnai net duonai sunku būdavo sukrapštyti. Kiek pagelbėdavo brolio siuntiniai iš Kanados. Prisimena:

– Artėjo Kūčios, o apie dvylika valgių nė svajoti nėra ko. Kaip visada, Dievas padėjo. Radome obligacijų, atsiėmėme 100 rublių. Koks tai buvo didžiulis lobis!

Mirus Onutei Mortelė liko gyventi viena mažame namelyje. Viena su savo sunkiais lyg uolų luitai prisiminimais, su savo skausmu. Naktimis grįždavo praeitis. Atmintyje atgydavo kentėjimų kelias ir tolimos jaunystės šviesa. Ramybę teikė malda, rožinis, su kuriuo niekada neišsiskirdavo.

Aplanko brolis Kostas, gyvenantis netoli Kauno, seserys

Gražina ir Birutė. Geri žmonės, tokie kaip kanklininkas Leonas Puskunigis, Onutė Naudžiuvienė, duonelės atneša, nes pensijos taip ir negavo... Iš visos širdies jiems dėkinga. Nedaug jai tereikia – duonos gabalėlio ir arbatos puodelio. Kai užaina priepuoliai, galvą varsto nepakeliami skausmai, Mortelė kelias dienas praguli lovoje. Į ligoninę ji nenori... Pati, savo dvasios stiprybe ir valios jėga įveiks savo negalią.

* * *

Nuo sienos iš spalvoto portreto žvelgia besišypsanti gražuolė. Žvelgia į savo sugriautą, kančių kupiną kelią. Kai buvo įamžinta ši jos jaunystės akimirka, Mortelė nenujautė, kokia dalia jos laukia. Juk jaunystė – šviesių svajonių ir vilčių metas. Jos jaunystė, svajonės, viltys, meilė – viskas paskendo raudonojo košmaro naktyje. Ji iškentėjo gulagų pragarus, o Jis žuvo Pažerų kaime pagiry...

Beveik po 40 metų, rugsėjo 4-ąją, Jo mirties dieną, Mortelė paprašė, kad ją atvežtų į tą vietą, kur paskutinį kartą sukniubo Skirmantas. Ar nebus per sunki ši kelionė, grįžimas į prisiminimus? Mortelė pasakė: „Ne, tiek iškentėjau...“

Iš tolo pamiškėje švietė baltas kryžius. Pro debesų proprašas prasiskverbė rudeninės saulutės spinduliai. Dviejų vyrų vedama, perkopusi statų melioracijos griovį, priėjusi prie kryžiaus, suklupo.

– Kaune, saugumo kieme, mačiau negyvą – nenukritau. Matyt, stipresnė buvau.

Nueidama ji nusiskynė rūtų šakelę nuo tos vietos, kur galbūt susigėrė į žemę paskutinis Jo kraujo lašas. Grįždama vis atsisukdavo į balto kryžiaus pusę. Ji ištarė:

– Kam dar mums gyventi, jei tokie vyrai žuvo...

Baltas kryžius saugo šviesų Jo atminimą. Bet atsiranda žmonių, kurie nori jį aptemdyti. Mortelė nesupranta, kodėl pas ją lankosi kažkokie nepažįstami žmonės ir bando išgauti paaiškinimą, kad ne vienas Juozas Lukša rašė knygą „Partizanai“. Juk jis tuo metu buvo užsienyje. Kas atspės, ką Jis išgyveno ir mąstė, atsidūręs ant nevilties slenkščio? Morta buvo katorgininke, o jam prieš akis – kelias į ten, iš kur negrižtama.

Grižusi į savo namelį nukabino nuo sienos kankles ir iškraipytais pirštais užgavo stygas. Visi šie užrašyti žodžiai nepasakė tiek, kiek pasakė tyri, skambūs garsai. Jos jaunystės melodijos, gražios partizanų dainos. Mortelė sėdėjo pasidėjusi ant kelių kankles, jos žvilgsnis buvo susimąstęs. Jis ten, prie gimtosios sodybos eglių, prie jaunystės takų nuklydęs. Ji nuleido galvą žemai ant kelių. Daug sako ši tylą. O paskui vėl – skaidri tyra melodija:

Daug našlaičių liko be tėvelių.

Jie nežino net jųjų kapų.

Daug mergelių liko be bernelių,

Nebėra joms linksmų vakarų.

Budeliai nesumynė Gėlelės. Ji dainuoja apie savo skausmą ir gėlą. Visus pragaro ratus iškentėjusi, dainuoja vėl laisvoje Lietuvoje. Negalima nugalėti meilės Tėvynei, Laisvei, Gyvenimui. Ne veltui Mortelė, grįžusi iš lagerio, ant vaistų dėžutės užrašė: „Tai ko liūdi, jei gyventi gali“.

Turinys

Pranas Žiauberis. Atsiminimai	5
Prisikėlimo apygardos partizanų kautynių aprašymai ...	23
Adomas Gedvilas-Adzis. Gyvenimas visko atseikėjo ...	101
Birutė Jonelienė. Neskaityti istorijos puslapiai	133

Laisvės kovų archyvas Nr.45

Leidinyje publikuojami autentiški Lietuvos partizano ir partizanų ryšininko prisiminimai. Pateikiami partizanų kautynių aprašymai. Supažindinama su laikotarpio aplinka, Laisvės kovos aplinkybėmis, sovietų represijomis.

Redaktorius Darius JUODIS

Redakcija: Jolita NAVICKIENĖ,

Vesta MILERIENĖ

Maketavo Kazimieras ŽEMAITIS

Viršelyje – iš kairės Maironio rinktinės vadas Vytautas Sankauskas-Daukantas, Vakarų Lietuvos srities vadas Povilas Morkūnas-Rimantas, Prisikėlimo apygardos vadas Juozas Paliūnas-Rytas. 1951 m.

Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga

Laisvės a. 39, LT-44309 Kaunas

Tel. (8-37) 323 204, faksas (8-37) 323 214

LPKTS puslapis internete: <http://www.lpkts.lt>

SL176. 2013 03 04. 10 sp. l.

Tiražas 300 egz. Užsakymas 12-365.

Spausdino spaustuvė „Morkūnas ir Ko“

Draugystės g. 17, Kaunas LT-51229

1944- 46 m.m. žuvusių P. kautynių
bei susidūrimų a p r a š y m a i.

Nr.1

1944 m. gruodžio mėn., einant masinėms
ablavoms Grinkiškio valsč., Valatkaičių
km. burliakai nušovė tris P: V a l i u -
š i, V a l i u š i ir R i r a i t i / v e r -
dai nežinomi/. Jie buvo bunkeryje, Valiu-
šio namuose. Atrodo, kad bunkeris buvo iš-
duotas, nes burliakai puolė naktį ir pa-
degė visą sodybą. Bėgančius iš degančių
trobėsių ginkluotus P, burliakai nukovė.

Adas...
Sekretorius
s

